

Водич припремили:

Први општински суд у Београду

Војкан Симић – председник суда,

Гордана Комненић – судија

Александар Ивановић – судија

Миодраг Мајић – судија

Ана Милошевић – судијски помоћник

Наташа Шећеров – судијски помоћник

Марија Грујичић – технички секретар

Александар Рокнић – новинар редакције листа «Данас»

У Београду, јуна 2003. године

САДРЖАЈ

I ДЕО

ПРАВО МЕДИЈА НА ИНФОРМАЦИЈЕ И ЊИХОВО РЕШЕЊЕ

1.а) Правни оквир

Устав Републике Србије

Закон о јавном информисању

Закон о парничном поступку

Законик о кривичном поступку

Закон о уређењу судова

Правилник о унутрашњем пословању (судски пословник)

Предлог Закона о слободном приступу информација од јавног значаја

Ограничења права на информације које се односе на судско извештавање и јавност судског поступка

Законик о кривичном поступку

Закон о парничном поступку

Закон о бранку и породичним односима

Закон о јавном информисању

Међународно правни оквир

Примери праксе Европског суда

Право на правично суђење

Извод из начела I препоруке бр. Р (94) из Комитета министара Савета Европе чланицама о независности, ефикасности и улози судија

II ДЕО

ИЗВЕШТАВАЊЕ О СУДСКОМ ПОСТУПКУ

Непознанице о судском поступку

Задаци извештавања из суда

Задаци извештавања из суда у новинарским кодексима

Доступност судских списа

Стандарди понашања у судници

Правила и препоруке за судске извештаче

Могуће новинарске грешке

Суђење путем медија

Ризици новинарских грешака

Пожељни примери комуникације са медијима

Извод из предлога за судску измену и допуну судског пословника

Обавештавање јавности о раду судова

Медијско праћење суђења

НОВИ СУДСКИ ПОСЛОВНИК

III ДЕО

СУДОВИ, СУДИЈЕ И СУДСКИ ПОСТУПЦИ – ПРАВНИ ОКВИР

(А)

Организација, уређење и функционисање судова

Државна заједница Србије и Црне Горе

Суд Србије и Црне Горе

Република Србија

Уставна начела о судовима и судијама

Закон о уређењу судова (Закон о судовима)

Врсте и надлежност судова у Србији

Закон о судијама

Кодекс из судијске етике

(Б)

КРИВИЧНИ ПОСТУПАК

Појам кривичног дела

Кривични поступци субјекти

Кривични суд

Странке у поступку

Тужилац

Окривљени

Бранилац окривљеног

Ток кривичног поступка

Преткривични поступак

Истрага

Оптужење

Главни претрес

Пресуда

Врсте кривичних санкција

Поступак по правним лековима

Скраћени поступак

Поступци за изрицање санкција без главног претреса

Посебни поступци

Поступак према малолетницима

Поступак за кривична дела организованог криминала

Извршење кривичних санкција

ГРАЂАНСКИ ПОСТУПАК

Парнични поступак

Процесни субјекти

Странке у поступку

Заступници странака

Трећа лица у парници

Ток поступка

Окончање парнице

Правни лекови у парничном поступку

Ванредни правни лекови

Посебни поступци

Ванпарнични поступак

Извршни поступак

Управни спор

Речник правних израза

АДРЕСАР ПРАВОСУДНИХ ОРГАНА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

ПРЕГЛЕД ПОСЕБНИХ НАДЛЕЖНОСТИ ОПШТИНСКИХ СУДОВА

УВОД

Полазећи од друштвене улоге судова, као државних органа и медија као и очигледне потребе за унапређењем односа и комуникације између судова и медија, Друштво судија Србије и АВА СЕЕЛI (америчко удружење правника – правна иницијатива за Средњу и Источну Европу) заједнички су организовали неколико семинара на којима се расправљало о овој теми. У размени мишљења и искустава на семинарима су учествовали судије из судова свих врста и степена у Србији и новинари који се баве извештавањем о судским поступцима. Уз помоћ АВА СЕЕЛI-а уприличено је гостовање угледних судија из Америке који се баве овом тематиком и службеника америчког правосуђа који су, управо, задужени за односе суда и медија. Искуства и погледи које су пренели учесницима скупа били су драгоцени за нашу праксу.

Заједнички закључци који су произашли са ових скупова могли би се сажети на следећи начин:

- Отвореност судова (државних органа) према медијима је нужност у сваком отвореном и демократском друштву. Отвореност судова у Србији према медијима није на задовољавајућем нивоу. Постоје извесни помаци и добри усмањени примери. Постоји потреба постизања договора у оквиру судства како би се створила атмосфера и пронашли инструменти да се рад суда учини доступним јавности у границама које омогућавају провођење правде. Ради постизања тог циља судови се упућују на бољу сарадњу са медијима.
- Медијско извештавање о судским поступцима, у оквиру новинарске професије, није посебно организовано и не придаје му се посебан значај. Приликом извештавања долази до грешака које оваква извештавања чине непримереним, због изношења информација које ометају судски поступак и провођење правде, или због изношења неправилних информација (неправилно означавање стручних појмова и односа). Узроци грешака налазе се у недовољном познавању начина на који судство (правосуђе) функционише – организације, субјеката, њихове улоге и узајмог односа, правила судске процедуре, терминологије. Извесни помаци постоје али, стање није задовољавајуће. Постоји потреба посебног организовања судских извештача у оквиру професије и њихове сталне едукације. Помоћ судова и судија је неопходна.

Циљ водича који се налази пред вама је да реализује наведене закључке у једном делу, те да допринесе бољем разумевању новинара и судија и тако побољша комуникацију међу њима. Претежни део водича намењен је новинарима – судским извештачима. Он садржи информације о правном оквиру који регулише положај судова и судија у нашем правном систему, о организацији, надлежности и врстама судова и судским поступцима – процесним субјектима и основним начелима, правилима и ограничењима о најважнијим стручним терминима, судској пракси која третира новинаре у судским поступцима, затим, о задацима судског извештавања, о правилима понашања у судници, најчешћим новинарским грешкама, ризицима које могу изазвати такве грешке, моделима и предлозима појединих прописа којима се статус новинара у судском извештавању побољшава и др. С друге стране, део текста који садржи домаћи и међународни правни оквир којим је регулисано право и слобода информисања намењен је и судијама како би на бољи начин схватили садржину овог права и улогу и значај новинарске професије. Њима је посебно намењен и део у којем се наводе примери могуће комуникације судова са медијима.

Надамо се да ће овај водич помоћи судијама у њиховом задатку – да правду проводе, слободни од непримерених медијских утицаја и погрешних информација, али и новинарима – да тачно, благовремено, стручно и свеобухватно извештавају јавност о ономе што се догодило у одређеном судском поступку и у вези са њим, уз помоћ судија и правосуђа.

Омер Хациомеровић
ПРЕДСЕДНИК УПРАВНОГ ОДБОРА
ДРУШТВА СУДИЈА СРБИЈЕ

СУДСКИ ВОДИЧ ЗА МЕДИЈЕ
(НОВИНАРСКИ ВОДИЧ КРОЗ СУДОВЕ) (Алтернативе за наслов)

Водич за судско извештавање

I ДЕО

ПРАВО МЕДИЈА НА ИНФОРМАЦИЈЕ И ЊИХОВО ШИРЕЊЕ

1. а) Правни оквир у Србији

УСТАВ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Члан 45.

Јамчи се слобода савести, мисли и јавног изражавања мишљења.

Члан 46.

Јамчи се слобода штампе и других видова јавног обавештавања.

Грађани имају право да у средствима јавног обавештавања изражавају и објављују своја мишљења.

Издавање новина и јавно обавештавање другим средствима доступно је свима и без одобрења, уз упис у регистар код надлежног органа.

Организације радија и телевизије оснивају се у складу са Законом.

Јамчи се право на исправку објављеног нетачног обавештења којим се повређује нечије право или интерес, као и право на накнаду моралне и материјалне штете настале по овом основу.

Забрањена је цензура штампе и других видова јавног обавештавања. Нико не може спречавати растурање штампе и ширење других обавештења, осим ако се одлука надлежног суда утврди да се њима позива на насилно рушење уставом утврђеног уређења, нарушавање територијалне целокупности и независности Републике Србије, кршење зајемчених слобода права човека и грађанина или се изазива и подстиче национална, расна или верска нетрпељивост и мржња.

Члан 48.

Грађанин има право да јавно критикује рад државних и других органа и организација и функционера, да им подноси представке, петиције и предлоге и да на њих добије одговор ако га траже.

Грађанин не може бити позван на одговорност нити трпети друге штетне последице за ставове изнете у јавној критици или у поднетој представи, петицији и предлогу осим ако је тиме учинио кривично дело.

Члан 97.

Расправљање пред судом је јавно

Ради чувања тајне, заштите морала, интереса малолетника или заштите других општих интереса, законом се одређује у којим се случајевима у расправи може искључити јавност.

Закон о јавном информисању

Слобода јавног информисања

Члан 2.

Јавно информисање је слободно и у интересу јавности.

Јавно информисање не подлеже цензури.

Нико не сме, ни на посредан начин, да ограничава слободу јавног информисања, нарочито злоупотребом државних или приватних овлашћења, злоупотребом права, утицаја или контроле над средствима за штампање и дистрибуцију јавних гласила или над уређајима за емитовање и радиофреквенцијама, као ни било којим другим начином подесним да ограничи слободан проток идеја, информација и мишљења.

Нико не сме да врши било какав физички или други притисак на јавно гласило и његово особље, као ни утицај подесан да их омете у обављању посла.

О повредама слободе јавног информисања одлучује суд, по хитном поступку.

Обавезе новинарске пажње

Члан 3.

Новинар и одговорни уредник јавног гласила дужни су да пре објављивања информације која садржи податке о одређеном догађају, појави или личности, са пажњом примереном околностима, провере њено порекло, истинитост и потпуност.

Новинар и одговорни уредник јавног гласила дужни су да туђе информације, идеје и мишљења пренесу и објаве веродостојно и потпуно, а уколико је информација пренета из другог јавног гласила, уз навођење гласила из којег је информација пренета.

Информисање о стварима од интереса за јавност

Члан 4.

У јавним гласилима слободно се објављују идеје, информације и мишљења о појавама, догађајима и личностима о којима јавност има оправдани интерес да зна, осим када је другачије одређено законом.

Одредба става 1. овог члана примењује се без обзира на начин на који је прибављена информација.

Положај носилаца државних и политичких функција

Члан 9.

Носиоцима државних и политичких функција ограничена су права на заштиту приватности која имају лица на која се односи информација, ако је информација важна за јавност с обзиром на чињеницу да лице на које се односи информација врши одређену функцију.

Права лица из става 1. овог члана ограничена су сразмерно оправданом интересу јавности у сваком конкретном случају.

Права лица из става 1. овог члана ограничена су сразмерно оправданом интересу јавности у сваком конкретном случају.

Забрана говора мржње

Члан 38.

Забрањено је објављивање идеја, информација и мишљења којима се подстиче дискриминација, мржња или насиље против лица или групе лица због њиховог припадања или неприпадања некој раси, вери, нацији, етничкој групи, полу или због њихове сексуалне опредељености, без обзира на то да ли је објављивањем учињено кривично дело.

Новинарска тајна

Члан 32.

Новинар није дужан да открије податке у вези са извором информације, осим ако се подаци односе на кривично дело, односно учиниоца кривичног дела за које је запређена казна затвора најмање пет година.

Право на објављивање информације

Члан 74.

Ако је јавно гласило објавило да је против одређеног лица покренут кривични поступак, то лице има право, када се поступак оконча, да од одговорног уредника захтева да, без накнаде, објави информацију о правноснажном обустављању поступка, одбијању оптужбе односно ослобађању од оптужбе.

ЗАКОН О ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ ЗАКОНИК О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

Главна расправа је јавна (чл. 306 ЗПП). Главни претрес је јаван (чл. 291 ЗКП).

ЗАКОН О УРЕЂЕЊУ СУДОВА

Забрана утицаја на суд

Чл. 6.

Коришћење јавног положаја, средстава јавног обавештавања и било које јавно иступање којим се утиче на ток и исход судског поступка – забрањено је.

Забрањен је и сваки други утицај на суд.

ПРАВИЛНИК О УНУТРАШЊЕМ ПОСЛОВАЊУ СУДОВА (СУДСКИ ПОСЛОВНИК)

Јавност рада

Члан 34.

Председник, судије и други радници у суду дужни су да обезбеде потребне услове за јавност рада суда у границама и на начин одређен законом. У том циљу треба, поред осталог, да се суђења за која постоји већи интерес, одржавају у просторијама које могу да приме већи број лица, као и да се време, место и предмет суђења свакодневно објављује на огласној табли пред просторијом у којој се обављају суђења.

Члан 35.

Обавештења за штампу о раду суда, даје председник или судија кога овласти. Обавештења у вези са појединим предметима, уз сагласност председника, даје судија који по предмету поступа.

У обавештењу подаци морају бити тачни. Не саопштавају се они подаци који представљају службену тајну.

ПРЕДЛОГ ЗАКОНА О СЛОБОДНОМ ПРИСТУПУ ИНФОРМАЦИЈАМА ОД ЈАВНОГ ЗНАЧАЈА¹

Информација од јавног значаја

Чл. 33.

Информација од јавног значаја којом располаже орган јавне власти (даље јавна информација) у смислу овог закона јесте информација о свему ономе о чему било ко има оправдани интерес да зна, без обзира: на то да ли је извор информације орган јавне власти или које друго лице, на носач информације (папир, трака, филм, електронски медиј и слично), на место похрањивања информације, на то по чијем налогу, у чије име, односно за чији рачун је информација похрањена, на датум настанка информације, на начин сазнавања информације (непосредно, путем слушања, гледања и слично, односно посредно, путем увида у документ у којем је информација садржана и слично), или друго својство информације.

Законске претпоставке о оправданом интересу

Чл. 5.

1. Сматра се да оправдани интерес јавности да зна из члана 3. овог закона постоји увек када се ради о информацијама које се односе на угоржавање, односно заштиту здравља становништва и природне средине.

¹ Предлог је сачињен на основу модела закона који је припремио ЦУПС.

2. Сматра се да оправдани интерес јавности да зна из члана 3. овог закона постоји ако се ради о:
- информацијама које су настале у раду или у вези са радом органа власти;
 - информацијама које су похрањене код органа власти или које су похрањене по налогу, у име, односно за рачун органа власти;
 - информацијама које су старије од двадесет година, осим ако орган власти докаже супротно.

Садржина права на приступ јавним информацијама

Чл. 6.

1. Свако има право да му буде саопштено да ли орган власти поседује одређену јавну информацију, односно да ли му је она иначе доступна.
2. Свако има право на увид у документ који садржи јавну информацију, као и право на копију тог документа.

Право новинара

Чл. 9

Новинари имају право да непосредно прате рад органа власти, нарочито путем личног присуства састанцима, односно седницама органа власти.

Живот, здравље, сигурност, правосуђе, одбрана земље, јавна безбедност, економска добробит земље и тајна

Чл. 15 алинеја прва

Орган власти неће тражиоцу саопштити да ли поседује јавну информацију, односно да ли му је она иначе доступна, односно неће тражиоцу омогућити увид у документ који садржи тражену информацију или му издати копију тог документа, ако би тиме угрозио живот, здравље, сигурност или које друго важно добро неког

- тиме угрозио, омео или отежао спречавање или откривање кривичног дела, оптужење за кривично дело, вођење преткривичног поступка, вођење судског поступка, извршење пресуде или спровођење казне, или који други правно уређени поступак, или фер поступање и правично суђење.

Претежан интерес

Чл. 17.

Орган власти неће тражиоцу саопштити да ли поседује јавну информацију, односно да ли му је она иначе доступна, односно неће тражиоцу омогућити увид у документ који садржи тражену информацију или му издати копију тог документа, ако би тиме озбиљно повредио оправдани интерес који претеже над интересом тражиоца за слободним приступом јавним информацијама.

1. б) ОГРАНИЧЕЊА ПРАВА НА ИНФОРМИСАЊЕ КОЈА СЕ ОДНОСЕ НА СУДСКО ИЗВЕШТАВАЊЕ И ЈАВНОСТ СУДСКОГ ПОСТУПКА

ЗАКОНИК О КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ

Чл. 3.

1. Нико не може бити сматран кривим за кривично дело док то не буде утврђено правноснажном одлуком надлежног суда.
2. Државни органи, средства јавног обавештавања, удружења грађана, јавне личности и друга лица дужни су да се придржавају правила из става 1. овог члана и да својим јавним изјавама о кривичном поступку који је у току не вређају друга правила поступка, права окривљеног и оштећеног и начело судске независности.

Чл. 292 ЗКП-а

Од отварања заседања па до завршетка главног претреса, веће може у свако доба, по службеној дужности или по предлогу странака, али увек по њиховом саслушању, искључити јавност за цео главни претрес или један његов део, ако је то потребно ради чувања тајне, чувања јавног реда, заштите морала, заштите интереса малолетника или заштите личног или породичног живота окривљеног или оштећеног.

Чл. 294 ЗКП-а

Одлуку о искључењу јавности доноси веће решењем, које мора бити образложено и јавно објављено (види чл. 309 ЗПП-а).

Истражни поступак

Чл. 251

Саслушање окривљеног се може обавити само у присуству државног тужиоца. Оштећени као тужилац, приватни тужилац и бранилац могу присуствовати саслушању окривљеног. (ст. 1.).

Саслушању сведока могу да присуствују тужилац, окривљени и бранилац, а оштећени само кад је вероватно да сведок неће доћи на главни претрес (ст. 4.).

ЗАКОН О ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ

Чл. 307 ЗПП-а

Веће може искључити јавност за целу главну расправу или један њен део ако то захтевају интереси чувања службене, пословне или личне тајне, интереси јавног реда или разлози морала.

Веће може искључити јавност у случају кад се мерама за одржавање реда предвиђеним у овом закону не би могло обезбедити несметано одржавање расправе (види чл. 298 ст. 3. ЗКП-а).

ЗАКОН О БРАКУ И ПОРОДИЧНИМ ОДНОСИМА

Чл. 351

У поступку у брачним споровима искључена је јавност.

Чл. 373

У поступку у споровима ради утврђивања или оспоравања очинства, као и у споровима ради поверавања малолетне деце на чување и вапситавање, искључена је јавност.

ЗАКОН О ЈАВНОМ ИНФОРМИСАЊУ

Претпоставка невиности

Члан 37.

У јавном гласилу нико се не сме означити учиниоцем каквог кажњивог дела, односно огласити кривим или одговорним пре правноснажне одлуке суда или другог надлежног органа.

2. МЕЂУНАРОДНО ПРАВНИ ОКВИР²

Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода

Слобода изражавања

Чл. 10

1. Свако има право на слободу изражавања. Ово право укључује слободу поседовања сопственог мишљења, примања и саопштавања информација и идеја без мешања јавне власти и без обзира на границе. Овај члан не спречава државе да захтевају дозволе за рад телевизијских, радио и биоскопских предузећа.

2. Пошто коришћење ових слобода повлачи за собом дужности и одговорности, оно се може подвргнути формалностима, условима, ограничењима или казнама прописаним законом и неопходним у демократском друштву у интересу националне безбедности, територијалног интегритета или јавне безбедности, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, заштите угледа или права других, спречавања откривања обавештења добијених у поверењу, или ради очувања ауторитета и непристраности судства.

Слобода изражавања и информисања, према Конвенцији, није апсолутна. Држава може са правом да се меша у ту слободу али само под условима одређеним у члану 10. ставу 2.

Ограничавања слободе изражавања и информисања, која су проглашена допустивим на основу члана 10, став 2, Конвенције, могу да се групишу у три категорије:

² Конвенција је потписана 4. новембра 1950. године а ступила је на снагу 3. септембра 1953. године. Ратификовала ју је 41 држава чланица Савета Европе.

- она која имају за циљ да заштите неки општи интерес (национална безбедност, територијални интегритет, јавна безбедност, спречавање нереда или криминала, заштита здравља здравља или морала);
- она која имају за циљ да заштите друга индивидуална права (заштита угледа или права других, спречавања откривања поверљивих информација);
- она која су неопходна за очување ауторитета и непристрасности судства.

Примери из праксе Европског суда³

Суд је оквалификовао слободу изражавања као «један од основних услова за напредак демократских друштава и развој сваког појединца».

Суд је недавно потврдио приступ оценивши да је «слобода процене на националном нивоу ограничена интересом демократског друштва да обезбеди и сачува слободу штампе».

* * * * *

У случају *Prager и Oberschlick* из априла 1995., Суд је закључио да осуда једног новинара и једног издавача због клевете учињене према једном судији, после објављивања критичких коментара, не представља кршење члана 10. Упркос «истакнутој улози» коју штампа има у правној држави, она мора да поштује одређене границе. Врло оштре критике на рачун личног и професионалног интегритета дотичног судије, које је изнео подносилац представке, нису биле добронамерне и нису поштовале правила новинарске етике. По мишљењу Суда, такво мешање у слободу изражавања, с обзиром на околности у овом случају и слободу процене коју уживају државе, није се показало као несразмерно циљу заштите угледа других и очувања ауторитета судства. Сходно томе, то мешање се може сматрати неопходним у демократском друштву.

* * * * *

У фебруару 1997, Суд је закључио да је дошло до кршења члана 10 после осуде двојице новинара за клевету учињену према неколико судија апелационог суда. Потврђујући широке принципе горе поменуте судске праксе, Суд подсећа да «новинарска слобода такође подразумева извесну дозу претеривања или чак провокације». У овом случају, оптужбе које су објавили новинари свде се на мишљење «чија истинитост, по дефиницији, није подложна доказивању» (став 47.). Самим тим, осуда подносилаца представке не може бити оправдана на основу члана 10. став 2.

* * * * *

У случају *Worm* из августа 1997. Суд је оценио да налог једном новинару да плати казну због објављивања чланка који је могао да утиче на исход кривичног поступка у

³ Извор: Судска пракса у вези члана 10 Европске конвенције о људским правима из серије издања Савета Европе у медијима број 1 из 2001. године.

Нови Европски суд за људска права конституисан је 1. новембра 1998. године ступањем на снагу Протокола број 11 уз Европску конвенцију о људским правима. Суд функционише на трајној основи и замењује два некадашња надзорна органа конвенције (суди Комисију)

који је био умешан и један бивши министар не представља кршење члана 10. По мишљењу Суда:

Под условом да не прекорачује границе постављене у интересу адекватног спровођења правде, извештавање о судским поступцима, укључујући и коментаре, доприноси да се јавност упозна са њима и стога је компатибилно са захтевом из члана 6. став 1 Конвенције, који предвиђа да саслушања буду јавна.

У овом случају, Суд је закључио да је чланак подносиоца представке прекорачио границе постављене у интересу адекватног спровођења правде, пошто је постојала могућност да утиче на исход суђења.

* * * * *

У мају 1990. Суд је донео пресуду у случају Weber. Случај се односио на новчану казну коју је једном швајцарском новинару суд изрекао зато што је на конференцији за штампу открио информације у вези са судским поступком који је био у току, чиме је прекршена тајност истраге коју гарантује Закон о кривичном поступку валдешког кантона. Суд је закључио да та одлука представља кршење члана 10, пошто је довела до ограничавања слободe изражавања које није било неопходно «у демократском друштву» ради остварења легитимног циља коме се тежило. Суд је истакао да су те информације већ биле објављене на ранијој конференцији за штампу тако да више није постојао интерес да се сачува тајност чињеница већ познатих јавности.

* * * * *

У случају Barfod, Суд је у фебруару 1989. године закључио да осуда подносиоца представке због клевете учињене према двојици судија поротника због њихове пресуде у једном осетљивом случају са политичким конотацијама не представља кршење члана 10. Суд је ипак истакао да «треба водити рачуна да се грађани не обесхрабрују да, из страха од кривичних или других санкција, износе своје мишљење о проблемима од јавног интереса».

* * * * *

У случају Schöpfer, из маја 1998. године, Суд је одлучио да дисциплинска казна, коју је Адвокатска комора изрекла подносиоцу представке после коментара изнетих на конференцији за штампу о притвору једног од својих клијената, не представља кршење члана 10. У овом случају, подносилац представке је прво, на општи и озбиљан начин, јавно изразио притужбе на рачун правног поступка вођеног пред кривичним судом, а тек је онда поднео жалбу националном апелационом суду.

Суд је поново истакао посебан статус адвоката који су, с обзиром да заузимају централно место у спровођењу правде, посредници између јавности и судова. Према судској пракси Суда, адвокати стога имају «кључну улогу» на том пољу. По мишљењу Суда, од адвоката се очекује:

Да доприносе адекватном спровођењу правде и тако одржавају поверење јавности у њу (...) Такође се подразумева да је слобода изражавања осигурана и адвокатима, који су свакако позвани да јавно коментаришу спровођење правде, али њихова критика не сме да прекорачи одређене границе. С тим у вези, мора се узети у обзир потреба да се успостави права равнотежа између постојећих различитих интереса, који укључују право јавности да добије информације о питањима која се тичу

судских одлука, захтеве адекватног спровођења правде и достојанство правне професије (став 33).

Имајући у виду, Суд је закључио да је дисциплинска казна изречена подносиоцу представке била неопходна у демократском друштву.

* * * * *

Доминантан положај који заузимају државне власти налаже им да се уздрже од прибегавања кривичном поступку. Власти једне демократске државе морају да толеришу критику чак и онда када се она може сматрати провокативном и увредљивом (став 60.).

* * * * *

Кажњавање новинара због помагања у ширењу изјава које је дала нека друга особа у неком интервјуу озбиљно би спутало допринос штампе расправи о питањима од општег интереса и оно не треба да се разматра уколико не постоје посебно јаки разлози да се тако поступи. (став 35.).

Право на правично суђење

Чл. 6.

1. Свако, током одлучивања о његовим грађанским правима и обавезама или о кривичној оптужби против њега, има право на правичну и јавну расправу у разумном року пред независним и непристрасним судом, образованим на основу закона. Пресуда се изриче јавно, али се штампа и јавност могу искључити с целог или с дела суђења у интересу морала, јавног реда или националне безбедности у демократском друштву, када то захтевају интереси малолетника или заштита приватног живота странака, или у мери која је, по мишљењу суда, нужно потребна у посебним околностима када би јавност могла да нашкоди интересима правде.

2. Свако ко је оптужен за кривично дело сматраће се невиним све док се не докаже његова кривица на основу закона.

3. Свако ко је оптужен за кривично дело има следећа минимална права:

- да у најкраћем могућем року, подробно и на језику који разуме, буде обавештен о природи и разлозима за оптужбу против њега;
- да има довољно времена и могућности за припремање одбране;
- да се брани лично или путем браниоца кога сам изабере, или, ако нема довољно средстава да плати за правну помоћ, да ову помоћ добије бесплатно када интереси правде то захтевају;
- да испитује сведоке против себе или да постигне да се они испитају и да се обезбеди присуство и саслушање сведока у његову корист под истим условима који важе за оне који сведоче против њега;
- да добије бесплату помоћ преводиоца ако не разуме или не говори језик који се употребљава на суду.

ИЗВОД ИЗ НАЧЕЛА I ПРЕПОРУКЕ БР. Р (94) 12 КОМИТЕТА МИНИСТРА САВЕТА ЕВРОПЕ ЧЛАНИЦАМА О НЕЗАВИСНОСТИ, ЕФИКАСНОСТИ И УЛОЗИ СУДИЈА⁴

1. Потребно је предузети све потребне мере за заштиту, обезбеђење и промоцију независности судија.

2. Посебно, потребно је предузети следеће мере:

- Независност судија треба гарантовати у складу са одредбама Конвенције и уставним принципима, на пример, тако што ће се посебне одредбе додати уставним или другим законима или тако што ће се одредбе ове препоруке укључити у домаће право. У складу са правном традицијом сваке од земаља, оваква правила могу да предвиђају, на пример, следеће:
- Одлуке судија не смеју бити предмет било какве друге ревизије осим у оквиру поступка по правним лековима који је законом предвиђен;
- Сталност судијске функције и плате судија морају бити гарантоване законом;
- Ниједан орган, осим самих судова, не сме одлучивати о њиховој надлежности, како је предвиђено законом;
- Са изузетком одлука о амнестији, помиловању и сл., влади или извршној власти не може се омогућити да доноси било какве одлуке којима би се ретроактивно поништавале судске одлуке.
- Законодавне и извршне власти треба да обезбеде да су судије независне и да се не предузимају никакви кораци који могу да угрозе независност судија.

II ДЕО

ИЗВЕШТАВАЊЕ О СУДСКОМ ПОСТУПКУ

1. НЕПОЗНАНИЦЕ СУДСКОГ ИЗВЕШТАВАЊА

Вероватно једна од највећих непознаница за новинаре је извештавање из суднице. Посао судског извештаја је, слободно се може рећи и, одговорнији од осталих новинарских задужења. Управо због тога новинари и избегавају суочавање са судницом, судијама, тужиоцима, правном терминологијом...

Може се рећи и да посао сваког судског извештача почиње интересовањем за неко кривично дело које, касније, своје коначно разрешење добије у одређеном судском поступку. Док у већини држава постоје удружења судских извештаја, посебни предмети на факултетима посвећени судском извештавању и на начинима преобликовања правног у новинарски речник, пажљив избор новинара који ће да постану судски извештачи, код нас се судски извештач ствара по принципу случајног узорка. Добар судски извештач се ствара годинама. Велики проблем је што уредници не придају пуно значаја судском извештавању, па шаљу потпуно непипремљене, углавном, младе новинаре, без икаквог правничког знања да извештавају о важним и веома осетљивим судским процесима. Понекад, чак и професионални новинари постављају невероватна питања, мешају термине, не разликују фазе поступка, не поштују судске забране, чак и додају за време суђења!

⁴ Извод из начела и препоруке број Р (94) усвојена од стране Комитета министара 13. октобра 1994. године.

Не ретко се дешава да новинари, посебно они старији, одлазак у суд и на суђење доживљавају као казну.

Судско извештавање захтева јаку концентрацију у дужем временском периоду током трајања главног претреса, поштовање новинарских рокова, добар и квалитетан рад под сталном тензијом.

У свету је, као и код нас, за доброг судског извештача неопходна брзина стенографског записивања и доброг уочавања. Ипак, оно што се евентуално пропусти може да се надокнади када судија диктира «у записник» речи оптуженог, браниоца или тужиоца. Оно што би добар судски извештач превасходно требало да зна да је и судијски, тужилачки, адвокатски и новинарски посао спадају у ред изузетно одговорних професија у којима грешке могу имати огромне и често далекосежне последице.

У трагању за информацијама новинари су често принуђени, пошто ретко који суд има портпарола, да шетају од кабинета до кабинета, било судијских, било тужилачких. Код нас само Први општински суд у Београду има портпарола и потпун Интернет сајт са дневно ажурираним информацијама, што не само да олакшава посао новинарима, него олакшава посао и судијама и тужиоцима.

Управо због тога, дошли смо до идеје да сачинимо приручник за новинаре уз помоћ судија. Превасходни циљ овог приручника је упознавање новинара са проблематиком судског извештавања и олакшавање новинарског рада, нарочито млађим новинарима, који се први пут сусрећу са правном терминологијом, извештавањем из суда, ограничењима и правилима током појединих фаза поступка, хијерархијом и начином функционисања суда и тужилаштва. Упознавање новинара (не само млађих колега) са овом проблематиком требало би да доведе до квалитетне, правремене, тачне, објективне, непристрасне и потпуне информације или извештаја са суђења о одређеном случају. Мада изгледа чудно, али судијска и тужилачка професија су скоро свакодневно упућене на новинарску професију и обратно, управо због изузетно важне и значајне друштвене улоге коју имају. Такође је циљ овог приручника и избегавање могућих неспоразума између судија, тужилаца и новинара, управо због непознавања основних постулата и финеса судског извештавања. Ипак, оно на чему би највише требало радити јесте успостављање међусобног поверења заснованог на разумевању између судијске и тужилачке професије са новинарском и обратно.

2. ЗАДАЦИ ИЗВЕШТАВАЊА ИЗ СУДА

- Објективно информисање грађана о раду правосудних органа
- Критика и контрола центара моћи, у овом случају судија и јавних тужиоца
- Практична помоћ грађанима (пре свега објављивањем судских пресуда које су од важности за свакодневни живот)
- Превенција кривичног дела кроз медијско приказивање облика кривичних дела и казне.

3. ИЗВЕШТАВАЊЕ ИЗ СУДА У НОВИНАРСКИМ КОДЕКСИМА

Етичким кодексом Независног удружења новинара Србије (НУНС) највећег новинарског удружења код нас, нису предвиђене одредбе о судском извештавању.

Пошто је приметан велики интерес о овом сегменту изостављања препорука је да се и они регулишу кодексом новинарске етике. Основно правило је:

«Дужност је новинара да следе највише професионалне и етички стандарде».

У кодексу новинара Југославије је записано:

«Новинар не сме сензационалистички да открива јавности човекову личност и његову интиму. Обавезан је да обазриво извештава о несрећама, породичним трагедијама, болестима деци и малолетницима. Када извештава из области правосуђа води рачуна да су сви људи пред законом једнаки и да нико не може бити проглашен кривим док није правноснажно окривљен».

У Европи, једино је у етичком кодексу данских новинара предвиђен посебан одељак⁵ о извештавању из суда.

Члан 13. новинарског кодекса немачког Савета за штампу

«Извештавање о истражним и судским поступцима који су још у току мора бити лишено предрасуда. Због тога, штампа треба пре почетка и за време трајања судског поступка у својим насловима и коментарима да избегава једностраност и прејудицирање. Осумњичени не сме бити проглашен кривим пре коначне судске пресуде. О одлукама суда не треба извештавати без озбиљних и оправданих разлога пре доношења правоснажне судске пресуде».

Немачки Савез за штампу је отишао и даље регулишући у својим смерницама објављивање имена и фотографија актера у процесу, извештавање о малолетним учесницима у процесу као и накнадно извештавање у процесу.

Члан 15. «Europa Press Holding» (заграбачка медијска кућа)

Извештавање о свим фазама казног поступка мора бити непристрасно и ослобођено предрасуда. Стога се у текстовима укључујући уредничку опрему, мора избегавати једностраност, те доношење априорних осуда. Нико не сме бити проглашен кривим прије него што то буде утврђено правомоћном пресудом.

Извештају о предистражном поступку, изрази, главној расправи и жалбеном поступку требају на пажљив и непристрасан начин информирати читатеље о казном дјелу, оптужби, одбрани и пресуди. Чак и кад призна кривицу, осумњиченик је за новинара невин све до правомоћне судске одлуке. И у случају кад шира јавност осумњиченика сматра кривим, он у издањима ЕПХ до правомоћне пресуде неће бити портретиран као кривац.

Пристрасно портретирање осумњиченика и априорне осуде у супротности су с Уставом зајамченом заштитом људских права која се односи на особе осумњичене за злочин. У извештајима мора бити успостављено јасно разграничење између сумње и доказане кривње.

4. ДОСТУПНОСТ СУДСКИХ СПИСА

Законска обавеза правосудних органа о давању новинарима на увид судских списа код нас није изричито регулисана. Давање на увид судског списка довело би до међусобног разумевања судија, тужиоца и новинара у ситуацији када у јавности постоје нејасноће у вези са одређеним случајем.

⁵ Из Приручника за судске репортере, у издању ФОМИН-а из 2002. године.

На основу постојећих прописа чини се да не постоје сметање да се новинарима омогући увид (предаја фотокопије) записника са јавног главног претреса и јавне главне расправе које су јавне исправе као и увид у друге јавне исправе у спису које су предложени као писмени докази и акти којима суд комуницира са државним органима и учесницима у поступку. Такав увид је могуће искључиво уз одобрење судије који поступа у предмету. (Исто се односи на оптужницу државног тужиоца). Ипак препорука је да се ово право новинара и обавеза суда регулише законом. Прилика за то сада постоји јер је у процедури доношења Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја.

5. СТАНДАРДИ ПОНАШАЊА У СУДНИЦИ

Основна обавеза новинара у судници је да својим понашањем не омета ток судског поступка.

Неопходно је на суђења долазити у тачно заказано време и својим понашањем не ометати ток судског поступка. Запамтите, ви се налазите на послу и долазите у судницу где неко други такође обавља свој посао и не жели да га ометају у томе.

Доласком на време на суђење показујете поштовање и одговорност и према суду и према свом новинарском позиву.

Уколико и закасните на почетак суђења, или немојте да улазите у судницу или будите што је могуће тиши и неприметнији и заузмите прво слободно место које будете видели.

Пре уласка у судницу искључите мобилни телефон.

Не коментаришите речи оптуженог, судије, браниоца, тужиоца или публике са колегом до себе и немојте уопште да разговарате с њим. Уколико то и радите, трудите се да бар будете што тиши.

Облачите се пристojно и понашајте са пуном одговорношћу према себи и суду у који долазите. Понашајте се као посматрач судског поступка, а не као учесник.

Не стављајте без одобрења диктафон или микрофон испред судије, тужиоца или оптуженог у намери да снимите шта они говоре. Запишите уколико то није унапред дозвољено и одређено.

Не прилазите судији после доношења одлуке и не тражите додатне коментаре одлуке после усменог образложења које је дао судија.

Не напуштајте судницу пре паузе или пре него што судија не каже да је суђење окончано. Ако то и чините пре завршетка главног претреса трудите се да будете што тиши и дискретнији.

Запамтите, никада се не враћајте у судницу када је једном напустите.

6. ПРАВИЛА И ПРЕПОРУКЕ ЗА СУДСКЕ ИЗВЕШТАЧЕ

Сва суђења су јавна. Сви могу присуствовати јавним суђењима. Новинарима не треба посебно одобрење за присуствовање суђењима. Затворени су за јавност

кривични поступци према малолетницима, истражни поступци, брачни и породични спорови.

У осталим суђењима јавност се може искључити само у одређеном делу поступка (национална безбедност, државна службена тајна, приватност, морал).

Забрану присуства јавности одређеном суђењу судија не може донети пре отварања главног претреса, а на главном претресу, одлука о искључењу јавности се мора образложити.

У извештавању о судским поступцима у којима су актери малолетне особе забрањено је објављивање њихових имена и препоручује се уздржаност у извештавању.

Идентификација актера у кривичном поступку је уједно и кршење њиховог права на приватност што значи да новинар мора да одлучи да ли је објављивање њиховог имена од интереса за јавност или не. Код лакших кривичних дела идентификација оптуженог је оправдана ако он заузима позицију у јавном животу и самим тим мора бити изложен и јавној критици. Забрањена је идентификација лица која су издржала казну за учињено кривично дело или чија је казна брисана због ресоцијализације (припадност окривљеног различитим етничким националним мањинама, конфесијама, расама може се помињати само ако је таква информација релевантна за прецизније разумевање кривичног дела).

У новинарском извештају мора тачно бити назначена фаза у којој се поступак налази (истрага, подигнута оптужница, главни претрес) и тачно означен назив и својство странке у поступку (тужилац – државни (јавни), приватни, оштећени као тужилац или осумњичени, окривљени, оптужени, осуђени), као и кривично дело које се ставља на терет и његов опис (препоручују се претходни увид у акт тужиоца, по његовом одобрењу или одобрењу суда). Може се назначити теза одбране или одговора на тужбу.

Прејудуцирање судске одлуке, посебно у кривичном поступку, је строго забрањено. Нико се не сме означити учиниоцем кажњивог дела или огласити кривим или одговорним пре правоснажне одлуке суда или другог надлежног органа.

Право јавности на информацију јаче је од права појединца на приватност када су у питању најтежа кривична дела (убиства, отмица, сексуално злостављање...).

Потребно је проценити да ли би објављивање одређене информације ометало поступак и провођење правде.

Основна обавеза сваког судског извештача је да као неутралан сведок и посматрач, запише и региструје све утиске и дешавања у судници и ван ње и да јавности то верно пренесе. Новинарско извештавање о свим фазама судског поступка мора бити непристрасно и ослобођено предрасуда тачно, потпуно и правовремено. Новинар мора бити ангажован, у улози да грађанима пренесе како се «дели правда» и да аргументовано критикује грешке и пропусти правосудних органа. Он не сме да дозволи да га познанства са судијом или актерима поступка одведу у пристрасност.

Судски извештач је званични сведок законитости судске процедуре и онога шта су оптужени адвокати, тужиоци или публика рекли или урадили у судници. Он мора

познавати врсте судских поступака и основне карактеристике и фазе сваког од њих као и основна правила која се односе на права, обавезе, улогу и положај странака и учесника у поступку.

Крајњи продукт судског извештавања је новинарски извештај о судском поступку о томе ко је шта рекао и ко се како понашао у судници током суђења или касније. Пре сачињавања извештаја новинар би требало да забележи све детаље из поступка (изглед, понашање, говор актера) како би могао да представи атмосферу и евентуално све то доведе у везу са исходом поступка.

Судски извештач мора да поседује и вештину живог описивања дешавања у судници, као и разумевање правног језика. Судски извештач мора бити упознат са правним језиком, али и способан да га преведе у читљиви новинарски текст. Извештај који обилује правним изразима биће разумљив само стручној јавности.

Забрањено је коментарисање неправоснажне судске одлуке. Улога медија је да обавесте јавност о донетој судској одлуци и разлозима које је суд навео.

Забрањено је свако снимање у судници без претходног одобрења суда.

7. МОГУЋЕ НОВИНАРСКЕ ГРЕШКЕ

- ометање реда у судници
- неправилно означавање странака у спору због непознавања њихових улога и функција (нпр. судија Окружног тужилаштва; тужилац Окружног суда)
- неправилно означавање суда (нпр. Први Окружни суд)
- «кривична пријава поднета је Окружном суду (погрешно – кривична пријава се подноси државном тужиоцу)
- «суд је одбацио кривичну пријаву...» (погрешно – о одбацивању кривичних пријава одлучује надлежни државни тужилац)
- «суд је одбацио тужбу у парници...» (често се дешава да у случајевима када суд одбије тужбени захтев као неоснован новинари напишу да је суд одбацио тужбу. Ради разјашњења, постоји разлика између одбацивања тужбе и одбијања тужбеног захтева. Тужба се одбацује из процесних разлога – када је неблаговремена, недозвољена, неуредна, не садржи правни интерес и др. Тужбени захтев се одбија онда када суд одлучује мериторно и када нађе да тужбени захтев није основан – да тужиоцу по позитивним прописима не припада право чију заштиту или остварење тужбом захтева.
- «тужилац је ставио захтев за спровођење истраге...» (захтев се не ставља већ подноси)
- «тужилац је пустио из притвора...» (погрешно – о укидању притвора одлучује суд а не тужилац)
- «поднето је 100 кривичних пријава, а суд је донео само 5 пресуда...» (погрешно - државни тужилац одлучује да ли ће на основу кривичне пријаве покренути кривични поступак пред судом или кривичну пријаву одбацивати. Суд доноси пресуду само у случају кад је на основу кривичне пријаве државни тужилац покренуо кривични поступак).
- «суд је оптужио...» (погрешно – суд не оптужује већ доноси пресуду на основу оптужног акта државног тужиоца. Без оптужбе нема пресуде).
- «оптужница је покренута...» (погрешно – тужилац подиже оптужницу)

- судија не даје завршну реч на суђењу. То чине државни тужилац, бранилац окривљеног и окривљени. По изрицању пресуде судије даје кратко усмено образложење пресуде.
- обраћање министарству правде ради информација о одређеном судском поступку.
- ословљавање судија надимком, само именом без презимена, или без назначења функције у новинарским чланцима.
- објављивање фотографија судија из приватног живота, у лежерној атмосфери уз текст који садржи извештај са суђења или информације о судском поступку.
- прогнозирање висине кривичне казне.
- коментарисање и прејудицирање пресуде.
- означавање кривца и утврђивање одговорности лица против кога се води кривични поступак.
- изношење детаља из истражног поступка, кривичног поступка према малолетницима или брачних и породичних спорова који су затворени за јавност.
- неистинито и увредљиво извештавање.
- пропуштања објављивања одлуке о обустави кривичног поступка ослобађајуће или одбијајућој пресуди у случајевима када је претходно објављена информација да се против одређеног лица води кривични поступак.

8. СУЂЕЊЕ ПУТЕМ МЕДИЈА⁶

У систему поделе власти судска власт је поверена судовима. Генетска одлика суда је да буде независан. Ако ње нема, нема суда и кад формално постоји.

Судство је на сталним искушењима у погледу независности, јер је изложено разним утицајима, политичким социјалним, групним, сталешким, свакојаким. Утицаји на суд долазе и од јавних гласила. Ова појава је позната као «суђење путем штампе» (Trial by the press. Trial by the newspaper). О њој се може говорити и као – суђење путем медија.

Ко суди путем медија?

Свако ко јавним изјавама изриче стварне и вредносне судове о стварима из надлежности суда.

Појавни облици суђења путем медија најчешће су: кршење презумпције невиности, антиципирање судских одлука и параистрага. Сви ти облици угрожавају исте вредности.

1. Кршење презумпције невиности – Устав одређује да нико не може бити сматран кривим за кривично дело док то не буде утврђено правноснажном судском одлуком. Осуђујућа пресуда постаје правноснажна истеком рока за жалбу (ако она није поднета). Тек тада се за лице против којег се води кривични поступак може рећи да је учинилац кривичног дела. Дотле је осумњичени, окривљени или оптужени, зависно од стадијум кривичног поступка.

Међутим, јавна гласила су склона да суде пре суда, па та лица само на основу сумње да су извршила кривично дело, унапред називају злочинцима, криминалцима, убицама, лоповима и слично. Тиме нарушавају њихово уставно право на интегритет и достојанство. Покренут кривични поступак се не завршава увек осуђујућом пресудом. Он може бити окончан и ослобађајућом пресудом, одлуком којом се оптужба одбија или одлуком којом се поступак обуставља. У тим случајевима (осим

⁶ Из чланка др Зорана Ивошећвића, судије Врховног суда Србије, објављеног у листу «Данас» 30.01.2003. године.

код одбијања оптужбе због ненадлежности) нестаје и сама сумња у постојање кривичног дела, па уколико је дошло до медијског прејудуцирања кривичне одговорности, лице против којег је поведен кривични поступак може бити изложено тешким, чак и трагичним последицама. На то упозорава пример из енглеске праксе: Убијено је дете, а штампа је пожурила да као његово убицу означи једног малолетника, да би се касније испоставило да он није убица.

Наравно, јавна гласила не треба да ћуте о ономе што се десило. Она треба да информишу о свему што је од јавног значаја. Али не и да прејудуцирају одговорност. То не може ни сам суд.

2. Антиципирање судских одлука – Јудикате може доносити само суд, и то тек пошто разјасни све чињенице и околности које су важне за одлуку. Зато се ни судија не може изјашњавати о ономе о чему тек треба да одлучује. Ако то ипак учини, ствара разлог за властито изузеће.

Јавна гласила показују склоност ка антиципирању судских одлука. Тиме, заправо, врше притисак на суд, који може ићи или у правцу осуде или у правцу ослобађања од одговорности. Притисак у правцу осуде је чешћи, јер се тиме брже «празни» реактивна енергија јавности на узнемиравајуће догађаје и појаве. Притисци у правцу ослобађања од одговорности су ређи и обично су у матрици оног сина који је убио оца да би заштитио мајку од његових насилничких поступака, или оне жене која је убила мужа да би заштитила ћерку од сексуалног злостављања.

Антиципирајући притисци медија на суд врше се и из политичких разлога. Тада су јавна гласила у служби носилаца јавне власти, а не јавности.

Притисци ради доношења одређене судске одлуке нарушавају независно вршење судске власти, која је уставом зајемчена. Зато се јавна гласила у свакој прилици морају уздржавати најава очекиване судске одлуке. Никакав разлог да се то чини не би могао бити прихватљив.

3. Параистрага – истраживачко новинарство спада у врх новинарске професије. Међутим, оно се не може практиковати у процесуираним случајевима. У противном, јавна гласила се претварају у параистражне органе. Због тога новинари не треба да узимају изјаве од осумњичених, сведока, вештака, оштећених и других учесника судског поступка, пре него што своје исказе дају суду. Ако то чине, воде паралелну приватну истрагу и тиме ометају судске органе у вођењу официјалне истраге. Зато се и може рећи да су судска истрага и паралелно новинарско истраживање инкопатибилни.

Сасвим је друга ситуација кад се јавна гласила баве непроцесуираним случајевима. Тада се новинари одиста баве истраживачким новинарством и не може им се приговорити да воде приватну, паралелну истрагу. Резултати до којих дођу могу иницирати официјелну истрагу. Зато су претходно новинарско истраживање и потоња судска истрага компатибилни.

4. Угрожавање вредности – Суђење путем медија угрожава: истину, странку, суд и правни поредак.

Истина страда у еуфорији, олакој брзини и површности медија.

Интереси странке страдају у синдрому медијске наклоности, јер она штети оном ко није фаворит.

Интерес суда страда у медијској пристрасности, јер она насрће на објективност и независност судске власти.

Правни поредак страда, јер судска власт, која је одговорна за његово успостављање и одржавање не функционише како треба.

Заштита од суђења путем медија има двојако порекло правно и етичко.

1. Правна заштита – Овај вид заштите заснован је на правним нормама које могу имати међународно или унутрашње порекло.

Од међународних извора, најзначајнија је Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода (1950. година). Она предвиђа да се слобода изражавања мишљења може подвргнути формалностима, условљавањима и другим ограничењима, ради очувања ауторитета и непристраности судства. Та ограничења су могућа под два услова: да су предвиђена законом (други прописи не долазе у обзир) и да су потребна демократском друштву одређене државе.

Установљена ограничења посредно штите и од суђења путем медија, јер им се и извештавање о судским случајевима мора прилагодити.

Али, постоји и директна заштита од таквог суђења, јер поменута Европска конвенција штити и приватност лица против којих се води кривични поступак.

Унутрашњи извори правне заштите од суђења путем медија тичу се националног законодавства. Прописи о томе нису кодификовани, али их има у законима који се тучи судова или јавних гласила. У томе погледу, од европских земаља, најреспективнији су правни системи Аустрије, немачке, Швајцарске и Енглеске. Код нас нема прописа о сузбијању суђења путем медија.

2. Етичка заштита – Етичку заштиту обезбеђују кодекси новинарске професије.

Немачки новинарски кодекс предвиђа да извештавање о судским процесима треба да буде лишено суђења унапред и не треба да садржи једностране и прејудуцирајуће ставове. Он препоручује да се не објављује оно што може да наруши непристраност и слободно одлучивање суда и да се пре саслушања пред судом не објављују изјаве учесника судског поступка.

Код нас постоје етички кодекси новинарске професије, али се, нажалост, они не осврћу на суђење путем медија.

Заштита од суђења путем медија може се остварити генералним или специјалним средствима.

1. Генерална заштита – Средства генералне заштите користе се при сваком противправном поступању, само се прилагођавају карактеру актуелне потребе. Зато онај ко ме је медијским суђењем потврђено право, може реаговати: кривичном пријавом, приватном кривичном тужбом, тужбом за престанак повреде права, тужбом за накнаду материјалне или нематеријалне штете, тужбом за повлачење изјаве, одговором на информацију, исправком информације или на други начин, зависно од неприлике.

Повреда права путем медија је, због експанзивности, увек јачег интензитета од повреде учињене без учешћа медија, па зато и постоје већи изгледи да генерална средства заштите буду делотворнија него иначе.

2. Специјална заштита – Средства специјалне заштите су ексклузивна, јер се односе баш на суђење путем штампе. Нажалост, о њима се може говорити скоро искључиво кроз призму страног права.

Која су то средства?

Забрана приступа суду ради извештавања предвиђена је Законом о судовима кантона Арагау у Швајцарској. Њу изриче суд чији се поступак омета кад се новинар који прати суђење огреши о правила струке. Та забрана засметала је тамошњем удружењу новинара које је у њој видело нарушавање слободe изражавања мишљења и начела јавности суђења. Надлежни суд је нашао да одредба о овој забрани није неуставна ни противна Европској конвенцији о заштити људских права и основних слобода. Јавна суђења, речено је у одлуци суда, служи да грађани, непосредно или посредством медија, дођу до сазнања о раду судова и квалитету судске заштите. До тог сазнања, међутим, неће доћи ако извештавање о судским случајевима буде неистинито или непотпуно. Тако извештавање шкоди судству, јер нарушава поверење у судску власт, а ако би оно остало равнодушно, и само би учествовало у медијској деструкцији суђења. Ипак, у том се мора наћи права мера. А нађена је тако што је закључено да

се новинару може забранити приступ суду само у својству извештача. Не и у ствојству грађанина у публици. Његово присуство би, дакле, било могуће, али без права на извештавање. Такву меру наше право не познаје. Новинар може бити одстрањен из суднице само ако ремети ред, али то, за ову тему, нису релевантни разлози.

Новчана казна или накнада штете се, као алтернативне санкције према јавном гласилу, могу примењивати у Енглеској. О њима одлучује суд чији се поступак омета. Он и оцењује коју ће од свих санкција применити. То може бити или једна или друга. Њихова кумулација је искључена. Примена ових санкција код нас није могућа.

Обавезна исправка предвиђена је Законом о судовима швајцарског Кантона Ааргау. Њу, у случају неистинитог извештавања, захтева суд чији се поступак омета, а јавно гласило је дужно да је објави. Код нас таква исправка није предвиђена, али је могућна примена општих прописа о исправци информације или одговору на информацију.

Одлагање суђења до престанка притиска практикује се у земљама које држе до фер процедуре. Овде таквих искустава нема, што не значи да их не би могло бити, макар и у спрези с уобичајеним разлозима за одлагање суђења.

Уступање предмета другом суду такође се користи у иностраној пракси, а могло би се користити у нашој, применом општих прописа о делегирању другог стварно надлежног суда. По тим одредбама, највиши суд може, на предлог странке или надлежног суда, наложити да у одређеном предмету поступа други стварно надлежни суд, ако је очигледно да ће се тако лакше спровести поступак или ако за то постоје други важни разлози. У те друге важне разлоге могло би се уврстити и суђење путем штампе.

Притисак као ублажујућа околност фигурира само као идеја. Постоји мишљење да би суђење путем медија требало узети као околност која ублажавајуће делује на висину казне. то се овде тешко може притмити, јер тиме суд признаје да је подлегао притиску, што се тешко може очекивати од оног ко мора бити отпоран на притиске.

Анонимизирање извештаја са суђења такође је само идеја. Она се ослања на презумпцију невиности осумњиченог а како она штити од суда а не и од публике, анонимизирање није оправдано. Али, јесте опрезност, пошто јавно гласило мора штитити интегритете и достојанство осумњиченог – Анонимизирање је код нас предвиђено само за малолетне учиниоце кажњивих дела.

Забрана употребе доказа прибављених под притиском медија има своје присталице у иностранству. Овде та идеја тек куца на врата. Важећи прописи забрањују употребу доказа само када су прибављени на недозвољен начин. Ако би се забрана проширила и на докез прибављене повредом личних права, и притисак на суд путем медија могао би постати њен узор.

Поштовање презумпције невиности и достојанства окривљеном, захтева да се јавна гласила у судским стварима крећу само до нивоа сумње. То је граница коју не смеју прећи. Ако то учине, прекорачују «Рубикон» између новинарства и судства и тако залазе у суверену сферу судске власти. А кад се тамо нађу, започиње суђење путем медија, у коме страдају и људска права и правни поредак.

Ко осумњиченог прогласи кривим пре доношења правноснажне пресуде, тај наспрће на интегритет и достојанство његове личности, а тиме повређује и Устав. Да ли је неко крив или није крив, односно да ли је нечији захтев основан или неоснован, може (и мора) да каже само суд, и то тек пошто разјасни све важне чињенице и околности. То мора бити знано сваком озбиљном јавном гласилу. Оно не треба да се бави пословима суда, него пословима медија. Медији извештавају о поступку а не о

самој правној ствари. Ко то не зна, није добар у свом послу. Зато је «истрчавање» у извештавању и знак непрофесионалности медија. Што медији имају приступ суду због јавности суђења а не саме правне ствари, у име јавности се не може нарушавати интегритет и приватност учесника поступка.

Из реченог произилази да јавна гласила могу пратити рад судова и извештавати грађане у току судског поступка, али не могу судити пре суда.

Иако су независни, судови нису недодирљиви, па као и други државни органи, подлежу јавној критици. Али, тек кад судска одлука постане правноснажна. Пре тога би критика могла деловати као притисак на суд. Једини изузетак је критика неефикасности суда. Идолентан суд заслужује јавни прекор, да би приступио суђењу. Међутим, од њега се не може тражити да донесе одлуку одређене садржине. Кад одлука буде донета, она може бити предмет критике. Уколико је постала правноснажна. Ако је против одлуке изјављена жалба, критика није умесна јер делује као притисак на другостепени суд. Кад је пресуда постала правноснажна, критику треба избегавати само кад предстоји одлучивање о неком ванредном правном леку. Не ваља критиковати ни укидајућу одлуку вишег или највишег суда, јер тада предстоји поновно одлучивање.

Критика судске одлуке има смисла, само ако је озбиљна, другим речима, ако правно заснована и аргументована. Зато приличи само комплетној јавности, а она се најчешће оглашава есејима, чланцима и коментарима. Таква критика је умесна и корисна, јер доприноси унапређењу квалитета судске праксе.

9. РИЗИЦИ НОВИНАРСКИХ ГРЕШАКА

1. Удаљење из суднице и новчано кажњавање (до 10.000,00 динара у кривичном поступку и до 30.000,00 динара у парничном поступку) због нарушавања реда у судници.
2. Кривични прогон због кривичног дела клевете из члана 92 став 2 КЗ РС, кривичног дела увреде из члана 93 став 2 КЗ РС, кривичног дела изношење личних и породичних прилика из члана 94 став 2 КЗ РС и кривичног дела омаловажавање пребацивањем за кривично дело из члана 95 став 2 КЗ РС.
3. Тужба за објављивање одговора односно исправке (члан 53 Закона о јавном информисању и члан 199 ЗОО). Тужба за објављивање пресуде или тужба која садржи наредбу о повлачењу израде (члан 199 ЗОО)
4. Тужба због повреде забране говора мржње (члан 39 ЗЈИ).
5. Тужба за пропуштање објављивања информације (члан 71 ЗЈИ и члан 157 ЗОО).
6. Тужба за накнаду материјалне и нематеријалне штете (члан 79 ЗЈИ и члан 154, члан 170, члан 198 и члан 200 ЗОО).

10. ПОЖЕЉНИ ПРИМЕРИ КОМУНИКАЦИЈЕ СУДА СА МЕДИЈИМА⁷

1. Отвореност и доступност председника суда
2. Одређивање портпарола у суду за односе са медијима
3. Формирање информативне службе у суду
4. Део комуникације преко огласне табле у суду (мемо табле)
5. Писмена саопштења
6. Повремене конференције за штампу
7. Информисање преко постављеног Web сајта на интернету

⁷ Пракса Првог општинског суда у Београду

8. Неформални састанци судија, новинара и адвоката ради размене мишљења о појединим питањима значајним за све три стране и размена информација
Новинари могу захтевати од председника судова и судија да организују и користе неке од наведених примера комуникације. Од судске власти се очекује разумевање за овакве захтеве што ће задовољити обостране интересе и унапредити комуникације.

11. ИЗВОД ИЗ ПРЕДЛОГА ЗА ИЗМЕНУ И ДОПУНУ СУДСКОГ ПОСЛОВНИКА

V ГЛАВА

НОВИ СУДСКИ ПОСЛОВНИК

Члан 53.

Председник, судије и судско особље дужни су да обезбеде потребне услове за јавност рада суда и одговарајући приступ медијима у погледу актуелних информација и поступака који се воде у суду, водећи рачуна о интересима поступка, приватности и безбедности учесника у поступку.

Време, место и предмет суђења свакодневно се објављују на видном месту просторије у којој ће се суђење одржати.

За суђења за које постоји веће интересовање јавности судска управа ће обезбедити просторију која може примити већи број лица. Судско веће је дужно да по налогу председника одржи суђење у већој просторији која је обезбеђена.

Члан 54.

Обавештења за медије о раду суда даје председник или судија кога он овласти. Обавештења у вези са појединим предметима, уз сагласност председника, даје судија који по предмету поступа.

У обавештењу подаци морају бити тачни. Не саопштавају се они подаци који представљају службену тајну.

У Врховном суду Србије, апелационим судовима, окружним и општинским судовима са већим бројем судија оснива се информативна служба или се одређује судија, односно запослено лице (портпарол) ради отвореног и објективног информисања јавности о раду суда.

Приликом контакта са јавношћу и медијима користиће се сва могућа средства савремене комуникације у складу са материјалним могућностима у суду.

Члан 55.

Судије и судско особље који у медијима пишу или говоре у своје име о правним, друштвеним и другим питањима у вези са појединим случајевима из праксе суда, дужни су да приликом тих излагања изричито истакну да пишу или говоре у своје име, односно да износе своје мишљење.

МЕДИЈСКО ПРАЋЕЊЕ СУЂЕЊА

Члан 56.

Новинари – извештачи могу присуствовати јавним расправама у парничном поступку и главним претресима у кривичном поступку без обавезе прибављања претходног одобрења суда. Суд је дужан да обезбеди услове за њихово присуство и рад.

Оптичко (видео) и звучно (аудио) снимање, извештавање и фотографисање у судском поступку може се вршити по одобрењу председника суда, уз претходно прибављено мишљење судије и овлашћеног тужиоца у кривичном поступку и писмену сагласност странака у парничном поступку.

Изузетно, ако је странка у поступку државни функционер или службеник, представник локалне власти или лице које се бави другим јавним послом писмена сагласност за снимање или фотографисање није потребна.

Снимање и фотографисање у згради суда, ван суђења може се вршити уз одобрење председника суда који газдује зградом.

Члан 57.

Одобрење за снимање или фотографисање издаје председник суда на основу поднетог писменог захтева. Захтев се мора поднети у року од 5 дана пре заказаног рочишта на формулару који издаје судска управа. Неблаговремени захтев се неће одбацити ако се докажу ваљани разлози за кашњење. Више медијских кућа могу поднети заједнички захтев.

Захтев би требало да садржи:

- назив јавног гласила (медијске куће),
- имена и састав екипе за извештавање (сниматељ, фотограф, асистент и др.),
- опис техничке опреме која се уноси у судницу и намераваани начин праћења (видео, аудио, фото и др.),
- назначење термина у којима би се обавило снимање тачно одређеног суђења или актера поступка у судској згради ван суђења.

Члан 57 – а.

Приликом доношења одлуке о давању одобрења за снимање и фотографисање водиће се рачуна о интересовању и поверењу јавности, природи случаја, интересу поступка, приватности и безбедности учесника у поступку.

Снимање и фотографисање обављаће се под управом судије – председника већа на начин који обезбеђује несметан ток поступка, ред у судници и поштовање достојанства суда.

Снимање и фотографисање у судници се може прекинути или ограничити:

- на захтев странке а по одлуци суда, у било које време,

- ако је одлуком суда искључена јавност за део поступка или одређену процесну радњу, због постојања законских разлога,
- ако сведок – оштећени кривичним делом то захтева, за време док траје његово сведочење,
- ако суд нађе да би одређени учесник поступка могао бити изложен опасности, срамоти, наступању штете или би могле настати сметње за примену законских мера принуде или када је због природе доказа које би требало извести то обавезно (саслушање заштићених сведока, малолетника и др.).

Члан 57 – б.

Одобрење медијског праћења суђења подразумева обезбеђивање адекватне суднице.

У судници ће се обезбедити посебан део резервисан за медијске екипе и посматраче, ограђен или посебно означен, са посебним улазом уколико је то могуће. Ради обезбеђивања смештаја у резервисаном делу суднице новинари и посматрачи ће обавестити суд о намераваном присуству.

Судски службеник ће се старати да лица са одобрењем председника заузму резервисана места као и новинари и посматрачи за чије присуство није потребно посебно одобрење.

На захтев судије или судског службеника новинар ће дати на увид новинарску легитимацију и саопштити назив медијске куће за коју извештава.

Забрањено је давање непоштене предности једној медијској кући приликом давања одобрења или смештаја у резервисани простор у судници.

За сваку медијску кућу која је поднела захтев за издавање одобрења може се дозволити једна видео или ТВ камера, један аудио систем и два фото апарата (највише два објектива), с тим да сваку од наведених техника користи једно лице.

Члан 57-в

Сниматељи и фоторепортери не смеју се током суђења кретати, правити покрете или заузимати положаје који могу да одвлаче пажњу и ремете ред у судници.

Микрофони и одговарајуће инсталације монтираће се претходно на месту које одреди судија. Сви микрофони морају имати прекидаче за привремено искључење.

Сниматељска и друга опрема (мобилни телефони, компјутери) не сме да производи ефекте који одвлаче пажњу. Она се не може уносити у судницу или износити из ње док суд заседа.

Члан 57-г.

Посебним правилником суда може се уредити начин рада и извештавање у затвореном систему од стране интерне телевизије, како би се омогућио слободан приступ и преузимање видео и тонских записа (слике, тона, гласа).

Правилником се може прописати плаћање суду посебне накнаде за издавање копија.

НОВИ СУДСКИ ПОСЛОВНИК

(објављен у Службеном гласнику РС број 65 од 27. јуна 2003. године, ступио на снагу 05.07.2003. године)

VI Глава

ОБАВЕШТАВАЊЕ ЈАВНОСТИ О РАДУ СУДОВА

Члан 53.

Председник, судије и судско особље у суду дужни су да обезбеде потребне услове за јавност рада суда и одговарајући приступ медијима у погледу актуелних информација и поступака који се воде у суду, водећи рачуна о интересима поступка, приватности и безбедности учесника у поступку.

Време, место и предмет суђења свакодневно се објављују на видном месту испред просторије у којој ће се суђење одржати.

За суђења за које постоји веће интересовање јавности судска управа ће обезбедити просторију која може примити већи број лица. Судско веће је дужно да по налогу Председника одржи суђење у већој просторији која је обезбеђена.

Члан 54.

Обавештење за медије о раду суда даје Председник или судија кога он овласти. Обавештења у вези са појединим предметима уз сагласност Председника може давати и судија који по предмету поступа.

У обавештењу подаци морају бити тачни. Не саопштавају се они подаци који представљају службену тајну.

У Врховном суду Србије, Апелационом суду, окружним и општинским судовима са већим бројем судија оснива се информативна служба или се одређује судија, односно лице (портпарол) у циљу отвореног и објективног информисања јавности о раду суда.

Приликом контакта са јавношћу и медијима користиће се сва могућа средства савремене комуникације у складу са материјалним могућностима у суду.

Члан 55.

Фотографисање и снимање у суду као и јавно приказивање може се обавити уз претходно прибављено писмено одобрење Председника.

Фотографисање и видео снимање у згради ван тока судског поступка одобрава председник који управља зградом у којој се налазе судске просторије.

Члан 56.

Видео и звучно (магнетофонско) снимање на главном претресу у кривичном поступку и јавно приказивање (репродуковање) снимка ван случајева из члана 179. ЗКП-а обавља се по одобрењу председника Врховног суда Србије, уз претходно прибављено мишљење председника већа, судије и сагласност странака.

Видео и звучно снимање на главној расправи у парничном поступку и јавно приказивање снимака одобрава Председник уз претходно прибављено мишљење већа, председника већа, судије и сагласност странака.

Фотографисање у току суђења и јавно објављивање фотографија одобрава председник већа, судија на основу претходно дате сагласности странака и осталих учесника у поступку.

Приликом давања одобрења за фотографисање и снимање водиће се рачуна о интересовању јавности, интересу поступка, приватности и безбедности учесника у поступку.

Фотографисање и снимање у судници, након прибављеног одобрења, обављаће се под управом председника већа, судије, на начин који обезбеђује несметан ток суђења и ред у судници.

Члан 57.

Судије и судско особље суда који у медијима пишу или говоре у своје име о правним, друштвеним и другим питањима у вези са појединим случајевима из праксе суда, дужни су да приликом тих излагања изричито истакну да пишу или говоре у своје име, односно да износе своје мишљење.

III ДЕО

СУДОВИ, СУДИЈЕ И СУДСКИ ПОСТУПЦИ – ПРАВНИ ОКВИР

(А)

1. ОРГАНИЗАЦИЈА, УРЕЂЕЊЕ И ФУНКЦИОНИСАЊЕ СУДОВА

1.1. ДРЖАВНА ЗАЈЕДНИЦА СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ

Правни извори :

- Уставна повеља државне заједнице Србије и Црне Горе («Службени лист» бр.);
- Закон за спровођење Уставне повеље Србије и Црне Горе («Службени лист» бр.);

- Суд Србије и Црне Горе:

- преузима све нерешене предмете и списе Савезног уставног суда и Савезног суда, за које је надлежан на основу Уставне повеље. Нерешене предмете који нису у надлежности суда Србије и Црне Горе преузимају и решавају уставни и редовни судови држава чланица сагласно законима држава чланица;
- овај суд има уставно судску и уставно судску функцију и бави се уједначавањима судске праксе. Управно судска функција врши се у односу на управна акта министарстава Савета министра. Суд заузима правне ставове и мишљења који се односе на уједначавање судске праксе. Суд нема инстанциону надлежност и има једнак број судија из држава – чланица. Судије бира Скупштина Србије и Скупштина Црне Горе на предлог Савета министара, на период од 6 година, само за један мандат, под условом да су дипломирани правници са најмање 15 година искуства у струци.

Надлежност суда:

- решава спорове између институција Србије и Црне Горе по питањима њихове надлежности из Уставне повеље, спорове између државне заједнице и једне или обе државе чланице или између две државе чланице о питањима из њихове надлежности;
- одлучује о жалбама грађана када им институција Србије и Црне Горе угрози права или слободу гарантоване Уставном повељом, уколико није предвиђен други поступак правном заштитом; одлучује о усклађености Устава држава чланица с Уставном повељом; одлучује о усклађености закона Србије и Црне Горе с Уставном повељом и о усклађености закона држава чланица са законом Србије и Црне Горе, као и о законитости коначних управних аката институција Србије и Црне Горе; заузима правне ставове и мишљења који се односе на уједначавање судске праксе.

Одлуке суда:

Одлуке Суда Србије и Црне Горе су обавезујуће и без права жалбе. Суд је овлашћен да стави ван снаге законе, друге прописе и акте институција Србије и Црне Горе који су у супротности с Уставном повељом и законима Србије и Црне Горе;

Закон о суду Србије и Црне Горе објављен је у Службеном листу Србије и Црне Горе број 26 од 19. јуна 2003. године и ступио је на снагу даном објављивања. Овај Закон садржи опште одредбе које се односе на начела рада суда, затим, одредбе о судијама и председнику суда, о организацији суда, поступку пред судом (заједничке одредбе, врсте поступака – за оцењивање усклађености општих аката, по жалби грађана, за решавање спора о надлежности, за заштиту изборног права у институцијама Државне заједнице, о одлучивању о захтеву за оцену законитости коначних управних аката институција Државне заједнице, за утврђивање повреде Уставне повеље од стране председника Србије и Црне Горе, за заузимање правних ставова и мишљења) о актима суда, правном дејству одлука и прелазне и завршне одредбе.

Војни правосудни органи:

Војни правосудни органи настављају рад до доношења закона из члана 66 Уставне повеље (члан 66 – надлежност војних судова, тужилаштва и правобранилаштва преноси се на органе држава чланица, у складу са законом);

2. УСТАВНА НАЧЕЛА О СУДОВИМА И СУДИЈАМА

Устав Републике Србије садржи неколико фундаменталних принципа, односно начела организације и функционисања свих судова и судија. То су следећа начела:

Начело самосталности и независности судова

Ово начело је израз начела поделе власти на законодавну, извршну и судску власт и подразумева самосталност и независност судова у раду у односу на друге две гране власти. Судови суде на основу Устава, закона и општих аката и у свом одлучивању су слободни, у смислу да ниједна друга власт или орган, организација или појединац не могу утицати на суд и судију у смислу доношења одговарајућих одлука.

Начело зборности суда

Судови, по правилу, суде у већу које има најмање три члана и које је, по правилу, састављено од судија и судија поротника, само од судија, а представља већу гаранцију за независно и објективно расправљање и одлучивање.

Судија појединац поступа само у лакшим стварима.

Начело учешћа грађана у суђењу

Ово се односи на учешће грађана – лаика у суђењу, заједно са професионалним судијама, који се појављују у својству судија поротника.

Начело јавности рада судова

Правило је да је расправљање пред судом јавно, односно да њему, поред странака, могу присуствовати и грађани који нису учесници у поступку. Јавност се само изузетно може искључити са расправе или дела расправе и то ради чувања тајне, заштите морала, заштите интереса малолетника и других општих интереса. Јавност рада судова остварује се и објављивањем састава судских већа, давањем обавештења о току поступка заинтересованим лицима, обавештавањем јавности о раду судова путем средстава јавног информисања, објављивањем судских одлука и начелних правних ставова.

Начело сталности судијске функције

Изабрани судија врши судијску функцију стално и не подлеже поновном периодичном избору, а функција му може престати само у случајевима утврђеним уставом и законом.

Начело непреместивости судија

Судија се бира за судију одређеног суда и не може против своје воље бити премештен на место судије другог суда.

Судијски имунитет

Судија не може бити позван на одговорност за мишљење или глас дат приликом доношења судске одлуке, нити може бити, без одобрења Народне скупштине притворен у поступку покренутом због кривичног дела учињеног у вршењу судијске функције:

Начело неспојивости судијске функције са обављањем друге јавне или професионалне делатности

Судија не може вршити другу јавну функцију или обављати другу професионалну делатност, нити службу или посао који је неспојив са судијском функцијом.

Начело инстанционог суђења

Ово начело проистиче из уставног права сваког лица на жалбу или друго правно средство против одлуке којом се решава о праву или интересу тог лица. То значи да судске одлуке донете у првом степену нису коначне и да подлежу преиспитивању од стране другостепеног суда у поступку по правним лековима.

2.2. РЕПУБЛИКА СРБИЈА

Правни извори:

1. Закон о уређењу судова (Закон о судовима)
2. Закон о судијама
3. Закон о високом савету правосуђа
4. Закон о седиштима и подручјима судова и јавних тужилаштава
5. Правилник о унутрашњем пословању судова (Судски пословник)

1. ЗАКОН О УРЕЂЕЊУ СУДОВА (ЗАКОН О СУДОВИМА)

Начела

Судска власт – судска власт припада судовима. Судови су самостални органи државне власти који штите слободе и права грађана, законом утврђена права и интересе правних субјеката и обезбеђују уставност и законитост

Оснивање судова – судови се оснивају и укидају законом. Не могу се оснивати привремени, ванпредни или преки судови. За оснивање мировних већа, арбитража и других изабраних судова важе посебни прописи.

Независност судске власти – судска власт је независна од законодавне и извршне власти. Судску одлуку може преиспитивати само надлежни суд у законом предвиђеном поступку. Свако је дужан, извршна власт нарочито, да поштује извршну судску одлуку и да јој се повинује.

Судска надлежност – одређује се уставом и законом. Суд не може одбити да поступа и одлучује у ствари за коју је надлежан.

Одређивање судећих судија – судија који суди одређује се независно од тога ко су странке и какве су околности правне ствари. Само судска власт може судијама да распоређује предмете, по унапред утврђеним правилима. Судија предмете прима према редоследу независном од личности странака и околности правних ствари, а начин расподеле предмета уређује Судски пословник.

Од редоследа пријема предмета може се одступити само због оптерећености или оправдане спречености судије, а судији предмет може бити одузет само ако дуже одсуствује или одуговлачи поступак. Судије и учесници у поступку имају право приговора председнику непосредно вишег суда, због одступања од редоследа пријема предмета и одузимања предмета, у року од 3 дана.

Забрана утицаја на суд – коришћење јавног положаја, средстава јавног обавештавања и било које јавно иступање којим се утиче на ток и исход судског поступка – забрањено је. Забрањен је и сваки други утицај на суд.

Право на притужбу – странка и други учесник у судском поступку имају право притужбе на рад суда кад сматрају да се поступак одуговлачи, да је неправилан и да постоји било какав утицај на његов ток и исход. Председник суда је дужан да притужбу размотри и да о њеној основаности и предузетим мерама обавести притужиоца у року од 15 дана од пријема притужбе.

Правна помоћ – судови су дужни да једни другима указују правну помоћ, а други државни органи и организације да судовима указују правну помоћ и достављају потребне податке. Судови могу другим државним органима да доставе списе и исправе потребне за вођење поступка само кад се тиме не омета судски поступак.

Обележја државне власти – суд има печат који садржи назив и седиште суда и назив и грб Републике Србије. Назив и седиште суда и назив, грб и застава Републике Србије истичу се на видном месту судске зграде. Застава Републике Србије истиче се и у судници.

Врсте судова:⁸

Судска власт у Републици Србији припада судовима опште надлежности и посебним судовима.

Судови опште надлежности су општински судови, окружни судови, апелациони судови и Врховни суд Србије.

Посебни судови су трговински судови, Виши трговински суд и Управни суд.

Судови републичког ранга

Врховни суд Србије је највиши суд у Републици Србији. Седиште Врховног суда Србије је у Београду.

Виши трговински суд и Управни суд оснивају се за територију Републике Србије.

Апелациони судови

Апелациони суд оснива се за подручје више окружних судова.

Општински, окружни и трговински судови

Општински суд оснива се за територију једне или више општина, а Окружни суд за територију више општина.

Трговински суд оснива се за територију више општина.

⁸ Одредбе Закона о судовима о стварној надлежности судова и врстама судова у Републици Србији остају на снази од 1. јануара 2004. године када ступају на снагу истоврсне одредбе Закона о уређењу судова (од чл. 21 до чл. 28), на основу којег је приказана надлежност и подела судова у овом водичу.

Оснивање, седишта и подручја општинских, окружних, апелационих и трговинских судова и одељења општинских судова уређује се посебним законом.

Првостепена надлежност припада општинском и Окружном суду, као судовима опште надлежности, зависно од врсте и вредности спора – поступка у грађанским стварима, односно од врсте кривичног дела и запређене казне у кривичним стварима. Трговинским судовима и Управном суду у управним споровима, као посебним судовима, припада првостепена надлежност.

Другостепена надлежност припада апелационим судовима и Врховном суду Србије када одлучује о редовним правним лековима изјављеним на одлуке судова Републике Србије и другим стварима одређеним законом.

Трећестепена (касациона) надлежност припада Врховном суду Србије када одлучује о ванредним правним лековима.

Надлежност општинског суда

Општински суд у првом степену суди:

- за кривична дела за која је као главна казна предвиђена новчана казна или казна затвора до 10 година, ако за поједина од њих није надлежан други суд и за кривична дела из своје надлежности одлучује о молби за престанак мере безбедности или правних последица осуде;
- у грађанским споровима ако за поједине од њих није надлежан други суд и води извршне и ванпарничне поступке за који није надлежан неки други суд;
- у стамбеним споровима, споровима поводом заснивања, постојања и престанка радног односа; о правима обавезама и одговорностима из радног односа; о накнади штете коју радник претрпи на раду или у вези са радом; споровима поводом задовољавања стамбених потреба на основу рада;
- пружа грађанима правну помоћ, међународну правну помоћ и врши друге послове одређене законом.

Посебна надлежност општинских судова у Београду

- Први општински суд у Београду надлежан је за вршење послова међународне правне помоћи за територију града Београда, за поступање по замолницама судова за подручја Првог, Другог, Трећег, Четвртог и Петог општинског суда у Београду;
- Други општински суд у Београду, у земљишно-књижним стварима за територију Првог, Другог, Трећег и Петог општинског суда у Београду;
- Трећи општински суд у Београду, у предметима извршења кривичних санкција;
- Четврти општински суд у Београду, у предметима извршења за територију Првог, Другог, Трећег, Четвртог и Петог општинског суда у Београду;
- Пети општински суд у Београду, у парничним стварима издавања платних налога, и у споровима који настају поводом приговора изјављених против платних налога за територију Првог, Другог, Трећег, Четвртог и Петог општинског суда у Београду.

Надлежност окружног суда

Окружни суд у првом степену:

- суди за кривична дела за која је као главна казна предвиђена казна затвора преко 10 година или тежа казна;
- суди за кривичним законом Савезне Републике Југославије предвиђена кривична дела против привреде и јединства југословнеског тржишта;
- за кривична дела против части и угледа кад су у чињена путем средстава јавног информисања, и за кривична дела: одавања државне тајне; позивање на насилну промену уставног уређења; изазивање националне, расне и верске мржње, раздора или нетрпељивости; повреда територијалног суверенитета; удруживање ради непријатељске делатности; организовање групе и подстицање на извршење геноцида и ратних злочина; повреда угледа СРЈ; повреда угледа Републике Србије или друге републике у СРЈ; повреда угледа стране државе; повреда угледа међународне организације; одавање службене тајне; примање мита; давање мита; кршење закона од стране судије; угрожавања безбедности лета ваздухоплова; неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога; омогућавање уживања опојних дрога; убиство на мах; силовање; противприродни блуд;
- одлучује о молби за престанак мере безбедности или правне последице осуде за кривична дела из своје надлежности;
- суди у грађанско-правним споровима кад вредност предмета спора омогућује изјављивање ревизије; у споровима о осправању или утврђивању очинства или материнства, о ауторским и сродним правима, о ауторским правима и правима индустријске својине; о заштити права личности укључујући и накнаду штете; у споровима о објављивању исправке информације и одговора на информације;
- суди у споровима поводом штрајка; поводом колективних уговора ако спор није решен пред арбитражом; поводом обавезног социјалног осигурања ако није надлежан други суд; поводом матичне евиденције; поводом избора и разрешења органа правних лица ако није надлежан други суд;
- одлучује о забрани растурања штампе и ширења информација средствима јавног информисања;
- води поступак за издавање окривљених и осуђених лица, извршава кривичну пресуду иностраног суда, одлучује о признању и извршењу страних судских и арбитражних одлука ако није надлежан други суд и врши друге послове одређене по закону;

Напомена: Окружни суд у Београду је надлежан за поступање према лицима оптуженим пред Хашким трибуналом на основу Закона о сарадњи са међународним кривичним трибуналом у Хагу.

Надлежност апелационих судова

Апелациони судови одлучују о жалбама на одлуке општинских и окружних судова; о сукобу надлежности општинских и окружних судова, о преношењу надлежности општинских и окружних судова када су спречени или не могу да поступају у некој правној ствари и врше друге послове одређене законима.

Надлежност трговинског суда

Трговински суд у првом степену суди:

- у споровима између домаћих и страних привредних друштава, предузећа, за друга и предузетника и њихових асоцијација (привредни субјекти), у споровима који настану између привредних субјеката и других правних лица у обављању делатности привредних субјеката, па и кад је у наведеним споровима једна од странака физичко лице ако је са странком у односу материјалног супарничарства;
- у споровима о ауторским и сродним правима и заштити и употреби проналазака, модела, узорака, жигова и географских ознака порекла кад настану између субјеката из тачке 1. овог става; у споровима поводом извршења и обезбеђења одлука трговинских судова, а у споровима поводом одлука изабраних судова само кад су донете у споровима из тачке 1. овог става.
- у споровима који произилазе из примене Закона о предузећима или примене других прописа о организацији и статусу привредних субјеката, као и у споровима о примени прописа о приватизацији;
- у споровима о страним улагањима, о бродовима и ваздухопловима, пловидби на мору и унутрашњим водама и споровима у којима се примењују пловидбено и ваздухопловно прави, изузев спорова о превозу путника; о нарушавању конкуренције, злоупотреби монополског и доминантног положаја на тржишту и закључењу монополистичких споразума; о заштити фирме; поводом уписа у судски регистар; поводом стечаја и ликвидације.

Трговински суд у првом степену води поступак за упис предузећа, других правних лица и субјеката у судски регистар; води поступак стечаја, принудног поравнања и ликвидације; одређује и спроводи извршење и обезбеђење одлука трговинских судова, а одлука изабраних судова само кад су донете у споровима из тачке 1. става 1. овог члана; одлучује о признању и извршењу страних судских и арбитражних одлука донетих у споровима из тачке 1. става 1 овог члана: одређује и спроводи извршење и обезбеђење на бродовима и ваздухопловима; води ванпарничне поступке који произилазе из примене Закона о предузећима.

Трговински суд у првом степену одлучује о привредним преступима и с тим у вези о престанку заштитне мере или правне последице осуде.

Трговински суд врши и друге послове одређене законом.

Надлежност Вишег трговинског суда

Одлучује о жалбама на одлуке трговинских судова а у првом степену у стварима одређеним у закону; одлучује о сукобу надлежности и о преношењу надлежности трговинских судова, утврђује правне ставове ради јединствене примене закона из надлежности трговинских судова и врши друге послове одређене законом.

Надлежност Управног суда

Суди у првом степену у правним споровима, а врши и друге послове одређене законом.

Апелациони судови и Управни суд почињу да раде 01. јануара 2004. године, а Трговински суд у Новом Пазару 01. јуна 2003. године.

Надлежност Врховног суда Србије

Одлучује о редовним и ванредним правним средствима изјављеним на одлуке судова Републике Србије и у другим стварима одређеним законом; одлучује о сукобу надлежности између судова и о преношењу надлежности судова ради лакшег вођења поступка или других важних разлога.

- Надлежност изван суђења – утврђује начелне правне ставове ради јединствене судске примене права; даје мишљење о нацртима закона и других прописа којима се уређују питања важна за судску власт, разматра примену закона и других прописа и рад судова; бира међу судијама позвине чланове Високог савета правосуђа и предлаже кандидате за једног сталног члана Високог савета правосуђа; утврђује мера за вредновање савесности и успешности вршења судијске дужности; одређује који су поступци опречни достојанству и независности судије и штетни по углед суда; утврђује врсте и начине стручног усавршавања судија и врши друге надлежности одређене законом.

Надлежност изван суђења Врховни суд Србије остварује преко опште седнице Врховног суда Србије на који се, поред наведеног, доноси Пословник о уређењу и раду суда и Пословник великог персоналног већа, разматра и остала питања из делокруга седнице свих судија.

Начелни ставови усвојени на општој седници Врховног суда Србије обавезују сва већа и одељења тог суда и могу се изменити само на Општој седници.

ВРСТЕ И НАДЛЕЖНОСТ СУДОВА У СРБИЈИ

до 01.01.2004. године

судови опште надлежности

Врховни суд
Србије
(другостепени и
трећестепени)

Окружни суд
(првостепени и
другостепени)

Општински суд
(првостепени)

судови посебне надлежности

Виши трговински суд
(другостепени)

Трговински суд
(првостепени)

Врховни војни суд
(другостепени)

Војни суд
(првостепени)

од 01.01.2004. године

**судови опште
надлежности**

Врховни суд
Србије
(Касациони)
трећестепени

Апелациони суд
(другостепени)

Општински суд - Окружни суд
(првостепени)

**судови посебне
надлежности**

Виши трговински суд
(другостепени)

Трговински суд
(првостепени)

Управни суд

Судска управа

Председник суда

Председник суда представља суд, руководи судском управом и одговоран је за правилан и благовремен рад судова. Овлашћен је да захтева законитост, ред и тачност у суду, отклања неправилности и одуговлачења у раду; стара се о одржавању независности судија и угледу суда и врши друге послове одређене Законом и Судским пословником. Кад је спречен или одсутан замењују га судија одређен годишњим распоредом послова.

Председник вишег суда има право да надзире судску управу нижег суда, а председник непосредно вишег суда и да при нечињену председника нижег суда донесе акте из његовог делокруга.

Председник суда бира се међу судијама на пет година и може бити поново изабран.

Кад председнику суда престане дужност, председник непосредно вишег суда поставља судију који врши дужност председника док нови председник суда не ступи на дужност, а најдуже на годину дана, док судију који врши дужност председника Врховног суда Србије представља Општа седница.

Кад судији вишег суда који је изабран за председника нижег суда престане дужност председника има право да настави дужност судије у вишем суду.

Правосудна управа

Правосудну управу врши министарство надлежно за правосуђе.

Правосудна управа обухвата спровођење закона и других прописа у вези са уређењем и радом судова, пре свега: старање о персоналним, материјалним, просторним и другим условима за рад судова; уређење и развој правосудног информационог система; прикупљање статистичких и других података и праћене рада судова; надзор на поступање у предметима у прописаним роковима и поступањем по притужбама и представкама; постављање и разрешење сталних судских тумача; давање сагласности на правилник о унутрашњој организацији и систематизацији радних места у суду, вођење личних листова судија, судија поротника и судског особља и надзор над финансијским и материјалним пословањима судова.

Судски пословник

Судским пословником прописује се унутрашње уређене и рад суда.

Примену Судског пословника надзире министарство надлежно за правосуђе.

Надзорник може бити само онај ко испуњава услове за избор у суд чији рад надзире.

Обезбеђење суда

Правосудна стража

Правосудна стража је наоружана и униформисана служба која се стара о сигурности људи и имовине, реду и миру и несметаном спровођењу службених радњи у згради правосудног органа. Правосудни стражар је овлашћен да утврди идентитет и разлоге доласка лица у зграду правосудног органа; по потреби претреса лице и ствари и забрани улазак у зграду са оружјем, опасним оруђем, под дејством алкохола или других омамљивих средстава; удаљи из зграде лице које омета ред и мир и да другим радњама штити лица и имовину; овлашћен је да употреби физичку силу и гумену палицу, а ватрено оружје – само ако друкчије не може да заштити људски живот или одбије напад на зграду правосудног органа.

2. ЗАКОН О СУДИЈАМА

Начела:

- независност – судија је у изрицању правде независан. Он суди и пресуђује на основу устава, закона, других општих аката и по својој савести. Судија је слободан у заступању свог схватања чињеница и права у свему у чему одлучује. Изузев у образложењу одлуке, или кад то закон посебно налаже, није дужан да икоме, па ни другим судијама ни председнику суда, објашњава своја чињенична и правна схватања;
- сталност и непреместивост – судија своју дужност врши као сталну, у суду у коме је изабран и против своје воље не може бити премештен ни упућен у други суд;

- одржавање поверења у независност – судија је дужан да у свакој прилици одржи поверење у своју независност;
- материјална независност – судија има право на плату погодну да одржи његову независност и сигурност његове породице;
- имунитет – судија ником није одговоран за мишљење или глас дат у вршењу судијске дужности. У поступку покренутом због кривичног дела учињеног у вршењу судијске дужности судија не може бити притворен без одобрења Народне скупштине (ограничен имунитет – не односи се на друга кривична дела које учини судија);
- одговорност за штету – за штету коју судија проузрокује незаконитим или неправилним радом одговара Република Србија, а ако је штета проузрокована намерно или другом непажњом Република Србија може од судије тражити накнаду исплаћеног износа;
- право на удруживање – судије имају, ради заштите својих интереса, право да се као судије удружују;
- право на стручно усавршавање – судија има право на стручно усавршавање о трошку Републике Србије;
- избор и престанак дужности – судије и председнике суда бира и о престанку њихове дужности одлучује Народна скупштина.

Нови судски правосудни органи:

Високи савет правосуђа – предлаже Народној скупштини судије, именује судијске поротнике и врши друге послове одређене законом.

Има пет сталних чланова и позивне чланове судије. Позивних чланова судија има шест.

Стални чланови високог савета правосуђа јесу председник Врховног суда Србије, Републички јавни тужилац и министар надлежан за правосуђе, сви по дужности, један члан кога из реда адвоката бира Адвокатска комора Србије и један члан кога бира Народна скупштина између три кандидата која предложи Врховни суд Србије, а предложен може бити истакнути правник који није судија, јавни тужилац или заменик јавног тужиоца.

Шест позивних чланова који су судије бира Врховни суд Србије међу судијама на Општој седници.

Члан високог савета правосуђа бира се на пет година и може поново бити изабран.

Одлуке се доносе већином гласова свих чланова у поступку затворену за јавност. Против одлуке није допуштен управни спор.

Седнице високог савета правосуђа затворене су за јавност.

Велико персонално веће

Установљава се у Врховном суду Србије. Чини га девет судија Врховног суда Србије који у веће улазе по редоследу утврђеном Пословником великог

персоналаног већа, с тим да они представљају приближно једнак број судија сваког одељења овог суда.

Веће одлучује о законом одређеним питањима положаја судија. Утврђује навршење радног века и разлоге за разрешење – престанак судијске дужности након покренутог поступка

Мандат члана већа траје две године.

Већем руководи председник кога међу собом бирају чланови.

Одлуке се доносе већином гласова свих чланова.

Веће за питања судске управе – утврђује предлог за избор и разлоге за разрешење председника суда.

Чине га председник надлежног одбора Народне скупштине, министар надлежан за правосуђе, председник Врховног суда Србије и четири члана које Народна скупштина бира међу судијама окружних и виших судова.

Мандат члана Већа траје две године.

Избор судија

Општи услови – југословенски држављанин који испуњава услове за рад у државним органима, који је завршио правни факултет, положио правосудни испит и достојан је дужности судије.

Посебни услови – одређено радно искуство после положеног правосудног испита у правној струци – две године за судију општинског суда, четири године за судију Трговинског суда, шест година за судију Окружног суда, осам година за судију апелационог суда, Вишег трговинског суда и Управног суда и 12 година за судију Врховног суда Србије.

Избор судија оглашава Високи савет правосуђа коме се подносе пријаве и докази о испуњености услова и који прибавља податке и мишљења о стручности и достојности кандидата од органа и организација у којима је кандидат радио у правној струци.

При предлагању судија узима се у обзир само стручност и достојност.

Судију бира Народна скупштина Србије на предлог Високог савета правосуђа, а може да изабере само кандидата кога Високи савет правосуђа предложи. Ако предложени кандидат не буде изабран Високи савет правосуђа поново утврђује предлог, а ако ни он не буде изабран поново ће се огласити избор.

Престанак судијске дужности

Разлози:

Судијска дужност престаје:

- на захтев судије,
- кад судија наврши радни век,
- кад судија буде разрешен.

Судија који жели да му дужност престане подноси писмени захтев Великом персоналном већу које га одмах прослеђује Народној скупштини. Захтев може бити повучен док дужност судији не престане одлуком Народне скупштине или истеком рока предвиђеног овим законом. Ако о захтеву за престанак дужности не буде одлучено у року од месец дана сматра се да је дужност судији престала истеком рока од месец дана од подношења захтева што се објављује у Службеном гласнику РС, а у осталим случајевима судијска дужност престаје оног дана који Народна скупштина наведе у својој одлуци.

О престанку дужности судије одлучује Народна скупштина.

Ако Велико персонално веће, односно председник Врховног суда Србије не поступи у складу са чланом 60 овог закона, Народна скупштина, на предлог надлежног одбора Народне скупштине констатује престанак дужности судије због навршења радног века.

Судији престаје радни век када наврши 65 година живота или 40 година стажа осигурања. Радни век судији не може бити продужен.

Судија се разрешава кад је осуђен за кривично дело на безусловну казну затвора од најмање 6 месеци или за кажњиво дело које га чини недостојним судијске дужности, кад несавесно или нестручно врши дужност или кад трајно изгуби радну способност за судијску дужност.

Судија несавесно врши дужност ако одуговлачи решавање предмета, занемарује прописане рокове у вођењу поступка или изради одлука или на други начин поступа противно мерилима које одреди Врховни суд Србије.

Сматра се несавесним вршењем дужности и ако судија настави службе, послове, поступке исте или сличне онима за које је утврђено да су неспојиви са његовом дужношћу, а нестручним се сматра недовољно успешно вршење судијске дужности сходно мерилима које пропише Врховни суд Србије.

Навршење радног века и разлоге за разрешење утврђује Велико персонално веће.

Поступак за престанак судијске дужности:

Поступак покрећу председник суда, председник непосредно вишег суда и председник Врховног суда Србије.

Поступак у коме се утврђује да ли је председник Врховног суда Србије навршио радни век и постоје ли разлози за његово разрешење покреће Велико персонално веће.

Одлука Великог персоналног већа мора бити образложена. Оно може у поступку за разрешење због несавесног или нестручног вршења дужности судији изрећи меру упозорења или меру уклањања из суда од једног месеца до једне године.

На изречену меру судија има право приговора Општој седници Врховног суда Србије у року од 8 дана, а претходно, има право да одмах буде обавештен о разлозима за покретање поступка, да се упозна са предметном документацијом, током поступка, са извештајем судије известиоца и да сам или преко заступника пружи објашњења и доказе за своје тврдње, пред Великим персоналним већем и Општом седницом.

На одлуку Великог персоналног већа којом је утврђено навршење радног века или разлога за разрешење није допуштен приговор.

*“Све судије да суде по законнику,
право како пише у законнику да
не суде по страху од царства ми.”
(члан 172. Душановог законика)*

Свесни да, као судије, одлучују о животу и смрти,
слободи и неслободи, својини и имовини,
људским правима и патњама, истини и лажи,
употреби и злоупотреби права, уставности и законитости,
чланови Друштва судија Србије, са осећањем
одговорности за јавно поверење које им је указано
и углед професије којом се баве, утврђују

КОДЕКС СУДИЈСКЕ ЕТИКЕ ДРУШТВА СУДИЈА СРБИЈЕ

Буди независан канон 1.

Судија треба да суди на основу сопствене процене чињеница и сопственог схватања закона, без ограничења и тако да не подлеже спољним или унутрашњим утицајима, подстицајима, притисцима, претњама, интервенцијама, непосредним или посердним, са било које стране и из било које стране и из било којих разлога.

Буди праведан канон 2.

Судија треба да сваком призна оно што му припада, у једнаком поступању са једнаким стварима, у неједнаком поступању са неједнаким стварима сразмерно њиховој неједнакости и постушању према другоме као према себи.

Буди професионалан канон 3.

Судија треба да врши своју дужност стручно, савесно, непристрасно, објективно, марљиво, ефикасно и културно, водећи рачуна о редоследу пријема предмета и њиховом значају, односно карактеру.

Буди слободан канон 4.

Судија треба да буде слободан у одлучивању и зато мора бити способан да се одупре дневној политици, центрима моћи “јавном мњењу, предрасудама, искушењима, пороцима, страстима, приватним и породичним интересима и другим унутрашњим и спољним утицајима.

Буди храбар канон 5.

Судија мора да одолева претњама, уценама и другим насртајима на његову личност и његов интегритет.

**Буди доличан
канон 6.**

Судија треба да се уздржава од сваког поступка који је недоличан или оставља такав утисак, као и од поступка који изазива подзорење, подстиче сумњу, слаби поуздање или на други начин нарушава поверење у суд и његову објективност.

**Буди неподмитљив
канон 7.**

Судија не сме да суди остварујући или очекујући било какву корист за себе или другог

**Буди посвећен
канон 8.**

Судија мора да буде посвећен позиву, па не може обављати другу дужност, службу или посао, ако тиме нарушава поверење у суд, углед суда и независност судске власти.

**Буди аполитичан
канон 9.**

Судија мже имати своја политичка убеђења, али се мора уздржати од неприличне политичке активности и не сме допустити да политика утиче на судску одлуку.

**Буди одан кодексу
канон 10.**

Стандарди за етичко понашање судија утврђени овим кодексом треба да постану филозофија и начин живота свих судија.

Кодекс судијске етике усвојен је на Скупштини Друштва судија Србије и важи само за чланове Друштва. На почетку 2003. године Друштво броји око 2.000 чланова од 2600 судија у Србији.

СУДСКИ ПОСТУПЦИ

СУДСКИ ПОСТУПАК је законом регулисан поступак у којем се одлучује о правима и обавезама одређеног лица или о кривичној оптужби против њега.

У нашем правном систему постоје следеће врсте судских поступака:

- кривични (претходни поступак – истражни и поступак на главном претресу);
- грађански (парнични, ванпранични и извршни);
- управни спор.

КРИВИЧНИ ПОСТУПАК је законом регулисан поступак који се покреће када постоји основана сумња да је одређено лице учинило кривично дело, а који се може

окончати пресуђењем, обуставом или одбацивањем оптужног акта. У овом поступку се утврђује да ли је неко лице учинило кривично дело, да ли је одговорно и да ли ће му суд изрећи кривичну санкцију.

ГРАЂАНСКИ ПОСТУПАК је заједнички назив за парнични, извршни и ванпарнични судски поступак.

ПАРНИЧНИ ПОСТУПАК је један од грађанских судских поступака који је регулисан правилима грађанског процесног права и подразумева поступак у коме се остварује судска заштита грађанских права. То је општи, основни, примарни и редовни метод правне заштите за подручје грађанско правних односа. Примењује се када изричитим законским прописом није предвиђен неки други грађански судски поступак.

ВАНПАРНИЧНИ ПОСТУПАК је систем правних норми које уређују поступање суда у ванпарничним правним стварима.

ИЗВРШНИ ПОСТУПАК је поступак који се покреће поводом одлуке којом је суд утврдио да има места правној заштити и наложио туженом да према другој страни испуни дужност одговарајућег понашања.

УПРАВНИ СПОР је спор о законитости управног акта на чије покретање има право, са једне стране, појединац или правно лице, односно други овлашћени субјект ако сматра да му је управним актом повређено какво право или интерес заснован на закону, а са друге стране законом овлашћени државни орган када сматра да је управним актом повређен закон у користи појединца или правног лица, а на штету друштвене заједнице.

(Б)

КРИВИЧНИ ПОСТУПАК

ПОЈАМ КРИВИЧНОГ ДЕЛА

КРИВИЧНО ДЕЛО је дело човека које је законом одређено као кривично дело, које је противправно, друштвено опасно и учињено са виошћу;

1. Кривично процесни субјекти

Вођење сваког кривичног поступка подразумева присуство већег броја лица, као што су судија, тужилац, окривљени, сведоци, судски вештаци и тсл. Сва ова лица називају се једним именом кривично процесним субјектима, а њихова основна карактеристика је та да је реч о лицима (физичким или правним) која у кривичном поступку имају одређена права и обавезе.

1.1. Кривични суд

У домаћем правосудном систему не постоје посебни судови који се баве само суђењем у кривичним поступцима. У судовима опште надлежности воде се поступци у различитим материјама, па је тако појмом *кривични суд* обухваћен онај организациони део сваког суда, у које спадају кривично, истражно одељење и

малолетничко одељење, која, за разлику од парничног или оставинског одељења, на пример, поступају у кривичним предметима.

Основна карактеристика кривичног суда је искључиво право на изрицање кривичних санкција учиниоцу кривичног дела. Ове санкције, кривични суд изриче након законом уређеног поступка, у којем се као једно од првих питања поставља питање његове надлежности.

Надлежност кривичног суда

У свакој земљи постоји већи број различитих судова – виших и нижих, као и судова везаних за одређено подручје – општину, град или регион. Једно од првих питања које се у оваквој ситуацији поставља је који ће од свих ових судова бити надлежан за суђење извршиоцу одређеног кривичног дела. Ово питање регулишу правила о надлежности кривичног суда која одређују право и обавезу одређеног суда да води и оконча одређени кривични поступак. Ова надлежност може бити стварна, месна и функционална.

Стварна надлежност представља први корак у утврђивању надлежности одређеног суда за поступање и она даје одговор на питање да ли ће у одређеном поступку судити општински, окружни или Врховни суд. Основни критеријум по којем се одређује ова надлежност је тежина кривичног дела за које се суди, која се цени према максималној казни која је у закону за то дело предвиђена. Тако је највећи број кривичних дела за која је предвиђена казна затвора до десет година у надлежности општинских судова (нпр. крађе, лакше саобраћајне незгоде, телесне повреде), док су тежа кривична дела (убиства, разбојништва, силовања) у надлежности окружних судова. Окружни суд је надлежан за поступање у случајевима када је за кривично дело запређена казна затвора преко 10 година. У овом тренутку је Окружни суд и другостепени, а од 01. јануара 2004. године другостепена надлежност прећи ће на апелационе судове. Врховни суд не суди у првом степену, већ одлучује о правним лековима, надлежности нижих судова, стара се о јединственој примени закона итд. Стварна надлежност се одређује и по врсти кривичних дела, а на јединствен начин, за све судове, урађен је Законом о уређењу судова.

Месна надлежност значи одређивање који ће од стварно надлежних судова судити у конкретном случају. Тако је у случају да је реч о кривичном делу из надлежности општинског суда, потребно одредити да ли ће у конкретном случају судити на пример Општински суд у Панчеву, Нишу или један од општинских судова у Београду. Основни критеријум по којем се одређује ова врста надлежности је место на којем је конкретно кривично дело извршено, па ће тако у случају извршења дела на територији Панчева, бити надлежан панчевачки општински суд. Месна надлежност се уређује Закоником о кривичном поступку.

Функционална надлежност означава поделу послова унутар стварно и месно надлежног суда, и правила о њој дају одговор на питање да ли је за обављање одређене радње у поступку надлежно судско веће, председник већа или истражни судија. Тако је на пример у току истраге за поступање надлежан истражни судија, док је током главном претреса надлежано судско веће или судија појединац.

Кривично ванпретресно веће

Кривично ванпретресно веће је посебно веће првостепеног суда састављено од тројице судија, које одлучује о:

- жалбама против решења истражног судије и других решења када је то законом одређено;
- доноси одлуке у првом степену ван главног претреса спроводи поступак и доноси пресуду по одредбама закона који се односе на извршење правноснажне пресуде којој је изрекао инострани суд;
- одлучује о објављивању података који се односе на пословање предузећа или другог правног лица, а који подаци служе као доказ у кривичном поступку;
- одлучује о жалби против решења којим је изречена новчана казна;
- одлучује о жалби против решења којим се одређују, продужавају или укидају мера забране напуштања боравишта, мера забране посећивања одређених места и др.;
- одлучује о жалби против решења истражног судије о притвору;
- одлучује о неслагању истражног судије са предлогом државног тужиоца о одређивању и укидању притвора;
- одлучује о продужењу притвора по истеку месец дана од дана лишења слободе окривљеном по решењу истражног судије о одређивању притвора;
- одлучује ван главног претреса о притвору после предаје оптужнице суду а до завршетка главног претреса;
- одлучује о жалби на решење истражног судије којим се притворенику привремено ускраћују или ограничавају одређена права или му се изриче дисциплинска казна;
- одлучује о жалби на посебно решење о трошковима кривичног поступка;
- одлучује о жалби против решења истражног судије о спровођењу истраге;
- одлучује о неслагању истражног судије са захтевом државног тужиоца за спровођење истраге, предлогом државног тужиоца да се предузме поједина истражна радња или предлогом државног тужиоца за допуну истраге;
- одлучује о обустави истраге у одређеним случајевима;
- одлучује о приговору против оптужнице и о захтеву председника већа пред којим треба да се одржи главни претрес;
- одлучује о одређивању или укидању притвора после објављивања пресуде до њене правноснажности;
- одлучује о преиначењу правноснажне пресуде без понављања кривичног поступка (о неправом понављању кривичног поступка – спајању казне);
- одлучује о захтеву за понављање кривичног поступка;
- одлучује о обустави или замени мере безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, односно мере безбедности обавезног психијатријског лечења на слободи;
- спроводи поступак и доноси одлуку о опозивању условне осуде и пуштању на условни отпуст;
- издаје наредбу за расписивање потернице према окривљеном;

1.2. Странке у поступку

У сваком кривичном поступку постоје две стране које су супротстављене пред судом – тужилац и окривљени. Оне се у кривично процесном праву називају странкама.

Тужилац

Тужилац је странка која предузима кривично гоњење извршиоца кривичног дела пред судом. У домаћем процесном праву, поред државног или јавног тужиоца, оптужбу могу заступати и оштећени као тужилац и приватни тужилац.

Државни тужилац (јавни тужилац) се најчешће појављује као тужилац у кривичном поступку. Он предузима кривично гоњење извршилаца оних кривичних дела за чије кажњавање је због њихове друштвене опасности, заинтересовано читаво друштво и где се гоњење предузима без обзира на став лица које је овим делима оштећено. Реч је о тзв. кривичним делима за која се гоњење предузима по службеној дужности.

Оштећени као тужилац је лице чије је лично или имовинско право повређено извршењем кривичног дела, које предузима или наставља кривично гоњење лица за које постоји основана сумња да је извршило кривично дело за које се гони по службеној дужности, у случају да државни тужилац који је првенствено надлежан, одбаци кривичну пријаву или одустане од даљег кривичног гоњења. На тај начин дата је могућност лицу које је оштећено кривичним делом за које се гоњење предузима по службеној дужности, да у случају да јавни тужилац из било којег разлога нађе да више гоњењу нема места, гоњење самостално настави.

Приватни тужилац предузима кривично гоњење за одређени број кривичних дела, првенствено погађају приватне а не опште интересе (нпр. увреда или клевета), и за која није предвиђено гоњење од стране јавног тужиоца, већ је предузимање кривичног гоњења остављено лицима која су овим кривичним делима оштећена. У таквим случајевима, лица која се одлуче на покретање кривичног поступка пред судом, називају се приватним тужиоцима. Реч је о лакшим кривичним делима, која су изричито у закону предвиђена као кривична дела за која се гоњење предузима по приватној тужби.

Окривљени

Окривљени је лице према коме се води кривични поступак (лице у односу на које је донето решење о спровођењу истраге или поднета оптужница, оптужни предлог или приватна кривична тужба), због основане сумње да је извршило кривично дело. Пре доношења решења о спровођењу истраге, односно подношења оптужнице, оптужног предлога или приватне кривичне тужбе лице је **осумњичени**. Окривљени добија статус **оптуженог** у току кривичног поступка када оптужница ступи на правну снагу. Када се кривични поступак оконча правоснажном осуђујућом пресудом оптужени добија статус **осуђеног**. Када ступи на издржавање казне затвора осуђени добија статус **кажњеника**.

Претпоставка невиности - према Законнику о кривичном поступку подразумева да се нико не може сматрати кривим због извршења кривичног дела док то не буде утврђено правоснажном одлуком суда. То другим речима значи да је обавеза свих учесника у поступку и оних који поступак прате и о њему извештавају да се, чак и у случају када је кривична одговорност неког лица очигледна, све до правоснажне судске пресуде којом је кривична одговорност установљена, према окривљеном односе као према невином лицу.

Право на одбрану је основно право окривљеног. То право подразумева низ других права која припадају том лицу међу којима су најважнија:

1. право на обавештавање о делу за које се терети и доказима оптужбе, о чему мора бити обавештен већ приликом првог саслушања
2. право да буде саслушан и да се изјасни о свим чињеницама и доказима - како онима коју му иду на штету тако онима који иду у његову корист, које право окривљени има у свим фазама кривичног поступка, од првог саслушања до завршетка главног претреса
3. право на употребу свог језика које подразумева да лице има право да употребљава свој језик, уколико се поступак не води на језику тог лица. Ово право подразумева да ће се омогућити превођење, како усмено, тако и писмено свих писмених доказа, да ће лице лишено слободе одмах на свом језику или језику који разуме бити обавештено о разлозима лишења слободе, упознато са својим правима, а посебно о право на браниоца-адвоката....
4. право на браниоца подразумева да окривљени има право да изабере да ли ће се бранити сам, тачније без помоћи стручног лица - адвоката или ће узети браниоца, односно адвоката. Окривљени има право да сам изабере ко ће бити његов адвокат. Истовремено, уколико окривљени сам не узме браниоца, а ради се о ситуацији када лице мора имати браниоца (НПР. када је окривљени у притвору) тада му браниоца поставља суд. Окривљени пре првог саслушања мора бити упознат да има право на браниоца и да бранилац може присуствовати његовом саслушању.
5. окривљени има право да у најкраћем року буде изведен пред суд и да му се суди без одлагања што подразумева обавезу суда на «брз поступак», тачније да суди без одуговлачења и да спречи сваки покушај злоупотребе права који би довео до одуговлачења поступка.
6. забрана употребе силе према окривљеном подразумева забрану да се од окривљеног употребом силе, претње или на други начин захтева да нешто призна, затим забрану насиља над лицима лишеним слободе
7. приликом првог саслушања окривљени има право да одмах буде упознат са делом за које се терети и свим доказима, има право да се изјасни о свим доказима и чињеницама које га терете и да уколико жели изнесе своју одбрану, право да његовом испитивању присуствује његов бранилац, право да се користи својим белешкама, право да буде саслушан уз пуно поштовање његове личности.

1.3. Бранилац окривљеног

Бранилац је адвокат који током кривичног поступка пружа правну помоћ окривљеном. Бранилац може бити само адвокат, а само изузетно, код лакших кривичних дела и адвокатски приправник. Окривљени сам одлучује да ли ће током поступка имати браниоца или не.

Обавезна одбрана је изузетак од претходног правила када окривљени мора имати браниоца, без обзира да ли он то жели или не. Тако окривљени мора имати браниоца у следећим случајевима:

1. ако је нем, глув или неспособан да се сам успешно брани;
2. ако се поступак води за кривично дело за које се може изрећи казна затвора преко десет година, већ приликом првог саслушања;

3. ако је према њему одређен притвор, од тренутка лишења слободе;
4. ако му се суди у одсуству;
5. када се суди неурачунљивом извршиоцу кривичног дела;
6. када се води поступак према малолетнику за кривично дело за које се може изрећи казна затвора преко три године.

И у случају обавезне одбране окривљени може сам да изабере адвоката, а тек уколико то не учини суд му сам поставља браниоца. Такав бранилац назива се бранилац по службеној дужности.

2. Ток кривичног поступка

Сваки кривични поступак пролази кроз одређене фазе. Основне међу њима су фаза преткривичног поступка, истраге, оптужења, главног претреса и поступка по жалби и ванредним правним лековима.

2.1. Преткривични поступак

Преткривични поступак је поступак у коме органи унутрашњих послова (полиције) обављају послове на откривању кривичних дела и учиниоца, односно поступак у коме органи унутрашњих послова када постоји сумња да је учињено кривично дело раде на проналажењу учиниоца тог кривичног дела, откривању и проналажењу предмета који могу послужити као доказ и прикупљају потребне информације.

Позивање грађана

Током овог дела поступка органи унутрашњих послова имају по закону право да позивају грађане ради прикупљања обавештења и информација које могу бити корисне за откривање учиниоца или трагова кривичног дела. Уколико је неко од позваних грађана лице за које се сумња да је извршило кривично дело, тада органи унутрашњих послова могу да задрже то лице али морају да обавесте то лице о делу и доказима, да га упознају са његовим правима, првенствено о праву на браниоца као и о томе да није дужно да без браниоца одговара на питања која му се постављају.

Задржавање

Органи унутрашњих послова имају право то лице задрже најдуже 48 сати и о томе морају да донесу посебно решење. Осумњичено лице може бити саслушано у полицији, у присуству адвоката, а о његовом саслушању мора бити обавештен и надлежни државни тужилац, који може присуствовати саслушању осумњиченог.

Поред тога у циљу откривања кривичних дела и учинилац органи унутрашњих послова имају између осталог право да врше потребан преглед превозних средстава, одређени временски период ограниче кретање на одређеном простору или распишу потерницу за лицем које се тражи.

Надзор и снимање телефонских и других разговора

Надзор и снимање телефонских и других разговора дозвољено је законом током предкривичног поступка, али само ако је то наредио истражни судија. Истражни судија може дати овакву наредбу уколико постоји сумња да је лице само или са другим лицима извршило:

1. кривично дело против уставног уређења или безбедности СРЈ;
2. кривично дело против човечности;
3. кривично дело са елементима организованог криминала.

Наредбу истражног судије којом се одређује надзор или снимање телефонских или других разговора или оптичка снимања лица извршавају органи унутрашњих послова.

Остале радње

Органи унутрашњих послова имају право да током предкривичног поступка одузму привремено предмете који могу послужити као доказ и могу претресати станове и друге просторије уколико је то потребно да би се ухватио учинилац кривичног дела, ради отклањања озбиљне опасности по живот, здравље људи и имовину већег обима, ако неко зове у помоћ или ради извршења одлуке о притварању или довођењу окривљеног. Привремено одузети предмети морају бити враћени власнику уколико кривични поступак не буде покренут, односно ако у року од три месеца не буде поднета кривична пријава.

Органи унутрашњих послова у преткривичном поступку

Дужности:

Ако постоје основи сумње да је извршено кривично дело за које се гони по службеној дужности, органи унутрашњих послова дужни су да предузму потребне мере да се пронађе учинилац кривичног дела, да се учинилац или саучесник не сакрије или не побегне, да се открију и обезбеде трагови кривичног дела и предмети који могу послужити као доказ, као и да прикупе сва обавештења која би могла бити од користи за успешно вођење кривичног поступка.

Овлашћења:

У циљу испуњења наведених дужности органи унутрашњих послова могу да:

- изврше потребан преглед превозних средстава, путника и пртљага;
- за неопходно потребно време органичне кретање на одреженом простору;
- предузму потребне мере у вези са утврђивањем истоветности лица и предмета;
- напишу потрагу за лицем и стварима за којима се трага;
- у присуству одговорног лица прегледају одређене објекте и просторије државних органа, предузећа, радњи и других правних лица, остваре увид у њихову документацију и да је по потреби одузму, као и да предузму друге потребне мере и радње;
- приликом увиђаја за кривично дело против безбедности јавног саобраћаја за које постоји основана сумња да је проузроковало тешке последице или да је извршено са умишљајем органи унутрашњих послова могу од осумњиченог привремено, а најдуже до три дана, одузети возачку дозволу;
- позивају грађане ради прикупљања обавештења али их, по правилу, не могу саслушавати у својству окривљеног, сведока или вештака. Прикупљање обавештења може трајати најдуже 4 сата и не сме се вршити принудно, али се

грађанин који се није одазвао позиву може принудно довести ако је у позиву био на то упозорен. Ако се исти грађанин поново позива поводом истог кривичног дела не може се поново принудно приводити;

- прикупљају обавештења од лица која се налазе у притвору, и то у установи у којој у којој то лице издржава притвор, а по одобрењу и у присуству истражног судије или председника већа;
- позивају у својству осумњиченог лице за које постоје основи сумње да је учинилац кривичног дела, уз упозорење у позиву да има право да узме адвоката;
- неко лице лише слободе ако постоји ма који од разлога за одређивање притвора, али су дужни да то лице без одлагања спроведу истражном судији, осим ако га задрже ради прикупљања обавештења или саслушавања;
- да упуте истражном судији или да до одласка истражног судије задрже лица затечена на месту извршења кривичног дела, с тим да задржавање не може трајати дуже од 6 сати;
- уз претходно одобрење истражног судије фотографишу осумњиченог, узимају отиске његових прстију, јавно објаве фотографију осумњиченог и предузму друге радње потребне за утврђивање идентитета;

Радње органа унутрашњих послова које имају снагу истражне радње (као да су предузете од стране истражног судије)

- органи унутрашњих послова могу саслушати осумњиченог ако осумњичени, у присуству адвоката, пристане да да исказ. Надлежни државни тужилац може присуствовати његовом саслушању, а записник о овом саслушању се може користити као доказ у кривичном поступку;
- органи унутрашњих послова, изузетно, могу лице лишено слободе или осумњиченог задржати ради прикупљања обавештења или саслушавања, најдуже 48 сати. Дужни су о томе одмах обавестити истражног судију и донети и задржаном лицу уручити решење у року од 2 сата, са правом жалбе истражном судији, који о евентуалној жалби мора одлучити у року од 4 сата. Осумњичени мора имати браниоца чим орган унутрашњих послова донесе решење о задржавању;
- органи унутрашњих послова могу и пре покретања истраге (без судске наредбе) привремено одузети предмете који могу послужити као доказ у кривичном поступку и претрести стан и лица, ако постоји опасност од одлагања;
- за кривична дела за која је прописана казна затвора до пет година, органи унутрашњих послова могу сами обавити увиђај и одредити вештачења која не трпе одлагање, осим обдукције и ексхумације леша, ако истражни судија није у могућности да одмах изађе на лице места;

Кривична пријава

За подношење кривичне пријаве довољни су основи сумње (индиције) да је неко лице учинило кривично дело.

Кривичну пријаву најчешће подноси полиција јавном тужиоцу, након радњи предузетих током претходног поступка, као обавештење о томе да постоје основи сумње (докази који указују) да је одређено лице извршило одређено кривично дело. Међутим, кривичну пријаву могу подносити и грађани, државни органи и јавне установе, када на било који начин сазнају, за извршење кривичног дела које се гони

по службеној дужности. Кривичну пријаву разматра државни тужилац, а не суд. Након разматрања кривичне пријаве државни тужилац је може одбацити, затражити потребна обавештења од полиције или је процесуирати – покренути кривични поступак у суду подношењем захтева за спровођење истраге (предлогом за предузимање појединих истражних радњи), непосредне оптужнице или оптужног предлога. Кривична пријава се може третирати и као приватна кривична тужба ако је поднета за кривична дела која се не гоне по службеној дужности.

Опортунитет кривичног гоњења (одлагање кривичног гоњења и одбацавање кривичне пријаве)

Државни тужилац може одложити кривично гоњење за кривична дела за која је предвиђена новчана казна или казна затвора до 3 године ако осумњичени прихвати да отклони штетну последицу или накнади причињену штету, да плати одређени новчани износ у корист хуманитарне организације, фонда или јавне установе, да обави одређени друштвено корисни или хуманитарни рад или да испуни доспеле обавезе издржавања. Ако осумњичени изврши неку од ових обавеза у року не дужем од 6 месеци државни тужилац ће одбацити кривичну пријаву.

Државни тужилац може одбацити кривичну пријаву за кривична дела за које је предвиђена новчана казна или казна затвора до три године ако је осумњичени, услед стварног кајања, спречио наступање штете или је штету у потпуности већ надокнадио, а државни тужилац оцени да изрицање кривичне санкције не би било правично.

2.2. Истрага

Циљ истраге

Истрага је део кривичног поступка у току којег се прикупљају подаци и докази који ће омогућити доношење одлуке о томе да ли ће се против неког лица подићи оптужница или ће се кривични поступка обуставити и спороводи се против лица за које постоји основана сумња да је извршило кривично дело.

Покретање истраге

Покретање истраге захтева надлежни државни тужилац захтевом за спровођење истраге, а ову, након доношења решења о спровођењу истраге спроводи истражни судија. Захтев се заснива на основаној сумњи да је неко лице учинило кривично дело. Основана сумња претпоставља већи степен вероватноће од основа сумње из кривичне пријаве.

Истражне радње

Током истраге истражни судија предузима истражне радње - саслушава окривљеног, сведоке, одређује вештачење, врши увиђај и предузима све радње које су неопходне да би се прикупили докази и чињенице о томе да ли кривични поступка треба наставити, односно подићи оптужницу или кривични поступак обуставити.

Истражни судија

Овлашћења у преткривичном поступку (са снагом истражне радње):

- истражни судија је дужан да лицу лишеном слободe, које му је доведено, омогући и помогне да нађе браниоца, а ако то лице не обезбеди присуство браниоца у року од 24 сата или изјави да не жели да узме браниоца (ако је одбрана обавезна поставиће му се бранилац по службеној дужности) истражни судија је дужан да га без одлагања саслуша и одлучи да ли ће га пустити на слободу или одредити притвор;
- истражни судија, на предлог државног тужиоца, може наредити надзор и снимање телефонских и других разговора или комуникација другим техничким средствима и оптичка снимања лица за која постоје основи сумње да су извршила кривична дела против уставног уређења или безбедности земље, против човечности и међународног права или кривична дела са елементима организованог криминала, давања и примања мита изнуде или отмице;
- истражни судија, на предлог државног тужиоца, може наредити банкарској, финансијској или другој организацији да достави податке о стању пословних или личних рачуна осумњиченог, кад постоји основана сумња да је извршено кривично дело за које је прописана казна затвора од 10 година или тежа казна,
- кад је учинилац кривичног дела непознат, на предлог државног тужиоца, истражни судија може предузети поједине истражне радње пре покретања истраге;
- истражни судија може предузети поједине истражне радње и пре доношења решења о спровођењу истраге, ако постоји опасност од одлагања;

Овлашћења у истрази:

- доноси решење о спровођењу истраге, уз претходно саслушање осумњиченог, осим ако постоји опасност од одлагања;
- доноси решење о одређивању притвора по ком се окривљени може задржати у притвори најдуже месец дана од дана лишења слободe;
- даје сагласност државном тужиоцу да се не спроведе истрага ако прикупљени подаци који се односе на учиниоца и на кривично дело за које је предвиђена казна затвора преко пет година пружају довољно основа за подизање оптужнице;
- поверава извршење појединих истражних радњи, осим саслушања окривљеног, истражном судији суда на чијем подручју треба предузети те радње;
- поверава органу унутрашњих послова извршење наредбе о претресању стана и лица или о привременом одузимању предмета, као и фотографисању окривљеног или узимању отисака његових прстију;
- након доношења решења о спровођењу истраге предузима радње за које сматра да су потребне за успешно вођење поступка;
- доноси решење о прекиду истраге ако код окривљеног после извршења кривичног дела наступи душевно обољење или друга тешка болест због које не може учествовати у поступку, ако се појаве околности које привремено спречавају гоњење, ако се не зна боравиште окривљеног или је окривљени у бекству или иначе недостижан државним органима;
- доноси решење о обустави истраге ако државни тужилац у току истраге или по завршеној истрази изјави да одустаје од кривичног гоњења;

- прикупља податке о окривљеном, о ранијим осудама окривљеног, о његовом понашању за време издржавања казне или друге санкције, о ранијем животу окривљеног и о приликама у којима живи;
- завршава истрагу кад нађе да је ствари у истрази довољно разјашњено и доставља списе државном тужиоцу да у року од 15 дана стави предлог да се истрага допуни или да подигне оптужницу или да да изјаву да одустаје од гоњења;
- уколико се истрага не заврши у року од 6 месеци, истражни судија је дужан да обавести председника суда о разлозима због којих истрага није окончана;
- заказује посебно јавно рочиште и доноси пресуду под условом да је, након завршене истраге за кривично дело за које је прописана новчана казна или казна затвора до пет година, државни тужилац у подигнутој оптужници ставио такав предлог а окривљени дао свој изричити пристанак, уз постојање потпуног признања окривљеног, односно осумњиченог, датог у присуству браниоца истражном судији или органу унутрашњих послова, поткрепљеног и другим доказима прикупљеним у истрази.

Мере за обезбеђење присуства окривљеног

Мере за обезбеђење присуства окривљеног су мере које истражни судија а касније и суд, током читавог поступка има на располагању за позивање и довођење лица против кога се води кривични поступак. То су: позивање, довођење, мера забране напуштања боравишта, јемство и притвор.

Позивање је редовна и најблажа мера која се састоји у слању позива окривљеном да одређеног дана у одређено време приступи у суд ради саслушања или на главни претрес.

Принудно довођење се примењује ако се окривљени не одазове на позив суда који је примио када суд наређује да органи унутрашњих послова принудно доведу окривљеног у суд.

Забрана напуштања боравишта Када постоје околности које указују да би окривљени могао да побегне, сакрије се, оде у иностранство суд може донети решење којим се окривљеном забрањује да без одобрења суда напусти место свог боравишта. Уз ову забрану суд може наредити окривљеном да се редовно јавља одређеном државном органу(полицији, суду...), као и забрану да се виђа са одређеним лицима, да одлази на одређена места, при чему му може одузети и путну исправу или возачку дозволу.

Притвор је најстрожија мера обезбеђења присуства окривљеног, јер подразумева ограничавање слободе кретања. Притвор се може одредити само у законом прописаним случајевима, међу којима су најважнији постојање опасности од бекства, утицаја на остале учеснике у поступку и поновног извршења кривичног дела. Трајање и потреба за даљим задржавањем у притвору подлежу строгој судској контроли. Имајући у виду да није реч о казни, већ о мери која се примењује према лицу које још увек није правноснажно оглашено кривим, у случају када се окривљени налази у притвору, поступа се са нарочитом хитношћу.

Јемство је мера која се може применити у ситуацији када су испуњени услови за одређивање притвора због постојања опасности од бекства и подразумева да

окривљени остаје на слободи или се пушта на слободу када он или неко други за њега (НПР:чланови породице) пружи јемство, односно гаранцију у новчаном износу да окривљени неће побећи до завршетка поступка. Јемство се може дати у готовом новцу, у виду хартија о вредности и виду хипотеке.

2.3. Оптужење

Оптужница је писмени акт овлашћеног тужиоца (државног односно јавног тужиоца и оштећеног као тужиоца) којим се окривљеном лицу, након спроведене истраге (изузетно и без споровођења истраге – непосредна оптужница) ставља на терет једно или више кривичних дела и којим се тражи заказивање главног претреса ради пресуђења.

Поред оптужнице поступак против учиниоца кривичног дела може се водити по оптужном предлогу (за учиниоца кривичног дела за које по закону прописана казна затвора до три године) и по приватној кривичној тужби за кривична дела која се гоне од стране приватног тужиоца

2.4. Главни претрес

Главни претрес представља централну фазу кривичног поступка (суђење) током које се расправља о оптужном акту овлашћеног тужиоца. Заказује се наредбом председника већа, односно судије појединца. Главни претрес је јаван, што значи да му могу присуствовати сва заинтересована пунолетна лица. Јавност изузетно може бити искључена, уколико су испуњени законски разлози, односно ако је то потребно ради чувања тајне, чувања јавног реда, заштите морала, заштите интереса малолетног лица или заштите личног или породичног живота окривљеног или оштећеног.

Претпоставке за одржавање

Да би заказани главни претрес био одржан, потребно је да буду испуњене одређене претпоставке, које се тичу присуства одређених лица. Тако је на пример увек неопходно присуство судије и записничара или обавезног браниоца а у највећем броју случајева тужиоца и окривљеног. У случају недоласка ових лица, главни претрес се не може одржати. Насупрот томе, одсуство других учесника као што су поједини сведоци или вештаци, не мора довести до неодржавања главног претреса.

Фазе главног претреса

Главним претресом руководи председник већа и он се одвија кроз неколико фаза. Након читања оптужног акта, окривљени износи своју одбрану. Пошто је окривљени саслушан приступа се фази извођења доказа током које се саслушавају сведоци и вештаци, врши се увид у материјалне доказе (исправе, књиге, списи, потврде или се читају записници о раније обављеним саслушањима). Главни претрес може бити и одложен, уколико је на пример потребно саслушати још неког сведока или прибавити још неки доказ. Након извођења свих предложених доказа и доказа које је суд сам одредио, доказни поступак се завршава и приступа се давању завршне речи странака, након које се суд повлачи ради доношења пресуде.

2.5. Пресуда

Пресуда је одлука суда о кривичном делу и учиниоцу које је презентирала оптужба и доноси се након завршеног главног претреса, а може се заснивати само на доказима изведеним на главном претресу. Постоје три врсте пресуде: осуђујућа, одбијајућа и ослобађајућа.

Осуђујућа пресуда

Осуђујућа пресуда се доноси када суд утврди да је окривљени крив због извршења кривичног дела које му је оптужницом стављено на терет;

Одбијајућа пресуда

Одбијајућа пресуда се доноси када постоје одређене правне сметње за кривично гоњење окривљеног. Њоме се за разлику од осуђујуће и ослобађајуће пресуде не одлучује о питањима постојања кривичног дела, кривичне одговорности и доказа. Тако се ова пресуда између осталог доноси када тужилац током главног претреса одустане од кривичног гоњења; када је оптужени за исто дело правноснажно осуђен, ослобођен, или је оптужба правноснажно одбијена, односно поступак правноснажно обустављен; када је окривљени амнестијом или помиловањем ослобођен од гоњења, када је наступила застарелост кривичног гоњења или када постоје друге околности које спречавају кривично гоњење;

Ослобађајућа пресуда

Ослобађајућа пресуда доноси се када је лице оптужено за дело које по закону није кривично дело (нпр. окривљени је оптужен да је извршио брачну прељубу која није кажњива); ако постоје околности које искључују кривичну одговорност (нпр. неурачунљивост) или када током поступка није доказано да је оптужени извршио кривично дело за које је оптужен.

Објављивање и писмена израда

Када суд изрекне пресуду председник већа је одмах објављује, односно јавно чита изреку пресуде и даје кратко образложење о пресуди. Пресуда се јавно објављује у присуству странака, пуномоћника, бранилаца. Пресуда мора бити писмено израђена и писмени отправак пресуде мора у потпуности одговарати пресуди која је објављена.

2.6. Врсте кривичних санкција

Постоје четири врсте кривичних санкција:

- казне – затвор, малолетнички затвор и новчана казна;
- мере упозорења – условна осуда и судска опомена;
- мере безбедности – обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи, обавезно психијатријско лечење на слободи, обавезно лечење алкохоличара и наркомана, забрана вршења позива, делатности или дужности, забрана управљања моторним возилом, одузимање предмета и протеривање странаца из земље;

- васпитне мере: дисциплинске (укор, упућивање у дисциплински центар за малолетнике), мере појачаног надзора (од стране родитеља или староца, у другој породици или од стране органа старатељства), заводске мере (упућивање у васпитну установу, у васпитно – поправни дом или у специјалну установу).

Кривичне санкције су друштвене мере које се преко надлежних органа примењују према учиниоцима поводом извршеног кривичног дела, а циљ им је сузбијање друштвено опасних делатности којима се повређују или угрожавају друштвене вредности заштићене кривичним законодавством.

Врсте кривичних санкција:

1. КАЗНЕ – кривичне санкције које се изричу кривично одговорним учиниоцима кривичних дела а састоје се у лишавању или ограничавању слобода и права лица према којима се примењују. Њихова сврха је како спречавање учиниоца да чини кривична дела и његово преваспитавање тако и васпитни утицај на друге да не чине кривична дела.

- смртна казна – укинута: код свих кривичних дела предвиђених савезним Кривичним законом смртна казна замењена је 1993. године казном затвора од 20 године, да би 2001. године казна затвора од 20 година била замењена казном затвора од 40 година. У републичком Кривичном закону смртна казна је укинута 2002. године и замењена казном затвора од 40 године.

Након укидања смртне казне, остале су три врсте казни:

- затвор – временска казна лишења слободе која је прописана за сва кривична дела и може се изрећи само као главна казна. Појединачна казна затвора не може бити краћа од 30 дана ни дужа од 15 година, изриче се на пуне године и месеце, а до шест месеци и на пуне дане. Само за најтежа кривична дела или најтеже облике тешких кривичних дела прописана је казна затвора од 40 година, и то алтернативно уз казну затвора до 15 година, а не може се изрећи лицу које у време извршења кривичног дела није навршило 21 годину живота. Ако је за кривична дела у стицају суд утврдио појединачне казне затвора, јединствена казна мора бити већа од сваке поједине утврђене казне, али не сме достићи збир утврђених казни, односно јединствена казна може прећи 15 година;

- малолетнички затвор – може се изрећи само када изрицање васпитне мере није оправдано. Изриче се кривично одговорном учиниоцу кривичног дела за које је прописана казна тежа од 5 година затвора, који је у време извршења кривичног дела навршио 16 година живота а није навршио 18 година. Ова казна не може бити краћа од 1 године ни дужа од 10 година, а изриче се на пуне године или на пола године;

- новчана казна – имовинска казна која се може изрећи и као главна казна и као споредна казна. Не може бити мања од 1000 динара ни већа од 200.000 динара, а за кривична дела учињена из користољубља не може бити већа од 800.000 динара. Рок плаћања не може бити краћи од 15 дана ни дужи од 3 месеца, а у оправданим случајевима се може дозволити плаћање у отплатама не дуже од две године. У случају да се новчана казна ни принудним путем не може наплатити, она ће се заменити казном затвора тако што ће се за сваких започетих 200 динара новчане казне одредити један дан затвора, с тим да затвор не може бити дужи од 6 месеци, а његово извршење ће се обуставити ако осуђени исплати новчану казну;

- конфискација имовине – казна која се може изрећи само као споредна казна и састоји се у одузимању имовине осуђеном лицу без накнаде, али само у

случајевима када је учиниоцу кривичног дела са елементом организованог криминала изречена казна затвора у трајању од најмање четири године;

2. МЕРЕ УПОЗОРЕЊА:

- условна осуда – изриче се самостално, када није нужно применити казну према кривично одговорном учиниоцу, за кривично дело које је мање друштвено опасно. Изриче се тако што се утврђује казна затвора или новчана казна и истовремено, за одређено време, одлаже њихово изрицање а самим тим и њихово извршење, под условом да осуђени за то време не учини ново кривично дело. Утврђена може бити само казна затвора у трајању до две године или новчана казна, а време проверавања не може бити краће од 1 ни дуже од 5 година. Условна осуда се може опозвати ако осуђени у време проверавања учини кривично дело, ако се сазна за раније учињено кривично дело или ако осуђени не испуни одређене обавезе;
 - судска опомена – најблажа кривична санкција која се састоји у прекору учиниоца због извршеног кривичног дела и упозорењу да ће му, у случају извршења новог дела, бити изречена строжија санкција. Може се изрећи кривично одговорном учиниоцу кривичног дела које је мање друштвено опасно и за које је прописана казна затвора до 1 године или новчана казна, а дело је учињено под таквим олакшавајућим околностима које га чине особито лаким. Извршава се самим изрицањем;
- ## 3. МЕРЕ БЕЗБЕДНОСТИ – посебна врста кривичних санкција чија је сврха отклањање стања и услова који могу утицати да учинилац кривичног дела и убудуће врши кривична дела. Мере безбедности су:
- обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи,
 - обавезно психијатријско лечење на слободи,
 - обавезно лечење алкохоличара и наркомана,
 - забрана вршења позива, делатности или дужности,
 - забрана управљања моторним возилом,
 - одузимање предмета,
 - протеривање странаца из земље;
- ## 4. ВАСПИТНЕ МЕРЕ – посебна врста кривичних санкција које се, по правилу, изричу малолетним учиниоцима кривичних дела. Изузетно, ове санкције се под одређеним условима могу изрећи и пунолетним лицима која су кривична дела извршила као малолетници а у време суђења нису навршила 21 годину живота, као и млађим пунолетним лицима (која су у време извршења дела навршила 18 година, а у време суђења нису навршила 21 годину). Васпитне мере су:
- дисциплинске – укор и упућивање у дисциплински центар за малолетнике,
 - мере појачаног надзора - од стране родитеља или староца, у другој породици или од стране органа старатељства,
 - заводске мере - упућивање у васпитну установу, у васпитно – поправни дом или у специјалну установу;

2.7. Поступак по правним лековима

Правни лекови се деле на:

- редовне правне лекове и
- ванредне правне лекове.

Редовни правни лекови

Редован правни лек који се може уложити против судских одлука донетих у првостепеном кривичном поступку је **ЖАЛБА**.

I Жалба на пресуду првостепеног суда

Пресуда првостепеног суда се никада не испитује по службеној дужности, већ само поводом жалбе, што значи да је жалба на пресуду првостепеног суда нужан услов за преиспитивање првостепене пресуде од стране од стране другостепеног суда.

Када се може изјавити жалба?

Жалба се увек може уложити против пресуде донете у првом степену. Рок за њено изјављивање је петнаест дана од дана достављања преписа пресуде, ако је пресуда донета у редовном поступку, односно осам дана – у скраћеном поступку. Док ови рокови не протекну пресуда се не може извршити.

Ко може изјавити жалбу?

Жалбу могу изјавити странке (окривљени и тужилац), бранилац окривљеног, законски заступник окривљеног и оштећени. Такође, у корист окривљеног жалбу могу уложити: његов брачни друг, сродник по крви у правој линији, усвојилац, усвојеник, брат, сестра, хранилац и лице са којим живи у ванбрачној или некој другој трајној заједници.

Да ли је могуће одрицање од права на жалбу или одустанак од већ изјављене жалбе?

По правилу, окривљени се може одрећи права на жалбу или одустати од већ изјављене жалбе, и такве његове изјаве су неопозиве, што значи да након одустанка или одрицања не може изјавити жалбу. Није дозвољено одрицање или одустанак окривљеног од жалбе ако му је пресудом изречена казна затвора од 40 година.

Какво је дејство жалбе?

Ако жалбу изјави овлашћено лице у року који је предвиђен законом пресуда се не може извршити док се не донесе одлука по жалби и док се таква одлука не достави странци. Поводом жалбе не одлучује суд који је донео пресуду против које је изјављена жалба већ виши суд (на пример, ако је пресуду у првом степену донео општински суд о жалби ће одлучивати окружни суд, или ако је пресуду у првом степену донео окружни суд онда ће о жалби одлучивати Врховни суд Србије).

Разлози за изјављивање жалбе?

Законик о кривичном поступку предвиђа четири основа за побијање првостепено пресуде. То су:

- 1) битна повреда одредаба кривичног поступка;
- 2) повреда кривичног закона;

- 3) погрешно или непотпуно утврђено чињенично стање;
- 4) одлука о кривичним санкцијама, одузимању имовинске користи, трошкова кривичног поступка, имовинско - правним захтевима, одлуке о објављивању пресуде путем средстава јавног обавештавања.

Како тече поступак по жалби?

Жалба се подноси суду који је донео пресуду. Судија појединац или председник већа које је донело пресуду испитаће само да ли је та жалба изјављена у предвиђеном року и да ли ју је изјавило овлашћено лице. Ако су ова два услова испуњена противна страна ће имати право да поднесе одговор на жалбу, који се заједно са жалбом и списима предмета доставља другостепеном суду на одлуку.

Које одлуке може донети другостепени суд по жалби?

Одлука другостепеног суда може бити:

1. решење да се жалба ОДБАЦИ – ако је жалба поднета после предвиђеног рока или ако ју је изјавило лице које за то није овлашћено или лице које се одрекло од жалбе или одустало од већ изјављене жалбе;
 - 1) решење да се жалба ОДБИЈЕ и првостепена пресуда потврди – ако је жалба неоснована, односно ако не постоје разлози за побијање пресуде;
 - 2) решење да се првостепена пресуда УКИНЕ и предмет врати на поновно суђење – ако постоји битна повреда одредаба кривичног поступка или ако је погрешно или непотпуно утврђено чињенично стање. Укидање може бити и делимично.
 - 3) Пресуда којом се првостепена пресуда ПРЕИНАЧУЈЕ – ако су чињенице биле правилно утврђене али је погрешно примењен кривични закон.

Ако је жалба изјављена само у корист окривљеног другостепени суд не може пресуду изменити на његову штету, што значи да му не може ставити на терет теже кривично дело нити му може изрећи строжију кривичну санкцију.

II Жалба на пресуду другостепеног суда

Против пресуде другостепеног суда жалба се само изузетно може изјавити суду који одлучује у трећем степену (Врховном суду), и то само у три случаја:

- 1) ако је другостепени суд изрекао казну затвора од 40 година или потврдио првостепену пресуду којом је изречена таква казна;
- 2) ако је другостепени суд одржао нови главни претрес на којем је утврдио другачије чињенично стање него првостепени суд и на основу тога донео своју пресуду;
- 3) ако је окривљени био ослобођен првостепеном пресудом а другостепени суд га је огласио кривим.

Правила одлучивања су иста као у другостепеном поступку.

Ванредни правни лекови

Ванредни правни лекови су правна средства која се изузетно користе против правноснажних судских одлука, односно оних одлука које се више не могу нападати редовним правним леком.

Законик о кривичном поступку предвиђа четири ванредна правна средства:

I Понављање кривичног поступка

Могуће је поновити, односно изнова спровести кривични поступак који је правноснажно окончан уколико је, на пример, пресуда заснована на лажној исправи или лажном исказу сведока, вештака или тумача, или је до пресуде дошло услед кривичног дела судије, судије поротника или лица које је вршило истражне радње, или ако се изнесу нове чињенице или поднесу нови докази који могу довести до ослобођења окривљеног или до његове блаже осуде.

Правноснажна пресуда се може преиначити у погледу одлуке о казни и без понављања кривичног поступка, ако постоје само повреде кривичног закона које се односе на изрицање јединствене казне за више кривичних дела.

Захтев за понављање поступка подноси се суду који је донео првостепену пресуду, а о њему одлучује ванпретресно веће (КВ веће) тог суда.

II Захтев за ванредно ублажавање казне

После правноснажности пресуде којом је изречена казна (новчана или затворска) која није извршена, односно издржана, могу се појавити околности којих није било кад се пресуда изрицала или суд за њих није знао иако су постојале, а које би очигледно довеле до блаже осуде. Таква околност може бити, на пример, трајна болест окривљеног. У таквим случајевима може се ванредним правним средством тражити ублажавање казне.

Захтев се подноси суду (ванрасправном већу) који је судио у првом степену, а о њему одлучује републички врховни суд или Савезни суд.

III Захтев за заштиту законитости

Ово ванредно правно средство може изјавити само државни тужилац (републички, Савезни или Врховни војни) против правноснажних судских одлука и против судског поступка који је тим одлукама претходио, уколико је повређен закон. Овлашћени тужилац је дужан да се стара о законитости, па из тог разлога ово средство служи за исправљање евентуалних грешака у судском поступку или одлукама уколико је су повређени процесни или материјални прописи.

IV Захтев за испитивање законитости правноснажне пресуде

Ово ванредно правно средство слично је захтеву за заштиту законитости али је резервисано за окривљеног који је правноснажно осуђен на казну затвора или малолетничког затвора. Испитивање законитости правноснажне пресуде може се тражити само због повреде закона на штету окривљеног.

Захтев се подноси суду који је судио у првом степену а о њему одлучује Врховни суд Србије или Савезни суд.

* * * * *

УСЛОВНИ ОТПУСТ подразумева оптуштање осуђеног лица са издржавања казне затвора пре истека времена на које је казна изречена. Условно се може отпустити осуђени који је издржао половину казне затвора, а изузетно трећину казне, ако се у току издржавања казне тако поправио да се може основано очекивати да ће се на слободи добро владати, а нарочито да неће вршити кривична дела. При оцени да ли ће се осуђени условно отпустити узима се у обзир његово владање за време издржавања казне, извршавање радних обавеза с обзиром на његову радну способност и друге околности које се односе на његову личност а које показују да је постигнута сврха кажњавања.

Опозив условног отпуста: ако на условном отпусту осуђени учини кривично дело за које му је изречена казна затвора преко 1 године опозивање условног отпуста је обавезно, а у случају да се за ново дело изрекне казна затвора до 1 године условни отпуст се може али не мора опозвати. Исто се поступа и када де осуђеном суди за кривично дело које је учинио пре него што је условно отпуштен.

Поступак: до доношења Законика о кривичном поступку примењивао се административно – правни поступак регулисан републичким законима о извршењу кривичних санкција, а за доношење одлуке била је надлежна комисија Министарства правде. Законик о кривичном поступку предвидео је судски поступак за пуштање на условни отпуст и надлежност суда који је судио у првом степену, односно његовог кривичног ванпретресног већа.

АМНЕСТИЈА је акт којим се поименично неодређеном броју лица даје ослобођење од гоњења, потпуно или делимично ослобођење од извршења казне, замењује изречена казна блажом казном, брише осуда или се укида правна последица осуде. Акт амнестије спада у надлежност законодавне власти.

ПОМИЛОВАЊЕ је акт који у форми решења, поименично одређеном лицу даје ослобођење од кривичног гоњења, потпуно или делимично ослобођење од извршења казне, замењује изречена казна блажом казном или условном осудом, одређује брисање осуде или укидање односно краће трајање правне последице осуде или мере безбедност. Одлуку о помиловању доноси председник Србије и Црне Горе за кривична дела предвиђена Основним кривичним законом, односно председник Републике за кривична дела предвиђена републичким законом.

2.8. Скраћени поступак

Скраћени поступак је посебна врста кривичног поступка који се спроводи за кривична дела мањег друштвеног значаја и мање сложености, па је овај поступак једноставнији и бржи од редовног, односно потпуног поступка.

За која кривична дела се спроводи скраћени поступак?

Скраћени поступак се спроводи за лакша кривична дела, односно за дела за која је као главна предвиђена новчана казна или казна затвора до три године. Изузетно, овакав поступак се може спровести и за кривична дела за која је предвиђена казна

затвора до пет година, у ком случају се окривљеном не може пресудом изрећи тежа казна од три године затвора.

Како се покреће скраћени поступак?

Скраћени поступак се покреће оптужним предлогом државног (јавног) тужиоца или оштећеног као тужиоца или на основу приватне тужбе, а за поступање у скраћеном поступку увек је надлежан судија појединац. Окривљени не може изјавити приговор против оптужног предлога или приватне тужбе. У овом поступку се не спроводи истрага, али овлашћени тужилац може предложити истражном судији да предузме поједине истражне радње. Истражни судија који спроводи истражне радње није изузет да поступа на главном претресу.

Притвор у скраћеном поступку?

Притвор се против окривљеног може одредити само ако постоји опасност од његовог бекства или опасност да ће поново извршити кривично дело, и пре подношења оптужног предлога притвор може трајати најдуже осам дана.

Услови за одржавање главног претреса?

Главни претрес се може одржати и у одсуству уредно позваног државног тужиоца, у ком случају оштећени стиче право да заступа оптужни предлог (исто важи и за одсуство оштећеног као тужиоца или приватног тужиоца). Такође се главни претрес може одржати у одсуству окривљеног који је уредно позван ако његово присуство није нужно и ако је претходно био саслушан.

Пресуда у скраћеном поступку и рок за изјављивање жалбе?

Пресуда се, после главног претреса, одмах изриче и објављује, а рок за жалбу је осам дана.

Шта је “рочиште за мирење”?

Ако је скраћени поступак покренут приватном тужбом (на пример, због кривичног дела клевете или увреде) судија може, пре него што закаже главни претрес, позвати само приватног тужиоца и окривљеног (без њихових пуномоћника и бранилаца) да дођу у суд ради претходног разјашњења ствари у циљу бржег окончања поступка. Главни претрес се заказује у случају да не дође до измирења странака.

Када се скраћени поступак не може водити?

Ако је окривљени малолетник скраћени поступак се не може спровести, без обзира на тежину кривичног дела које се окривљеном ставља на терет. За поступак према малолетницима предвиђена су посебна правила, која одступају од правила потпуног и скраћеног поступка.

2.9. Поступци за изрицање санкција без главног претреса

Постоје два поступка за изрицање кривичних санкција пре главног претреса, а њихов циљ је избегавање главног претреса (за разлику од скраћеног поступка у којем се избегава истрага). Њихова сврха је упрошћавање поступка и његово прилагођавање предмету поступка, да би се судило ефикасније и успешније.

I Поступак за кажњавање пре главног претреса - се може спровести само за кривична дела за која се може изрећи новчана казна као главна казна, а ако окривљени поднесе приговор против овог решења заказује се главни претрес по оптужном предлогу. У супротном, решење постаје правноснажно.

II Поступак за кажњавање и изрицање условне осуде од стране истражног судије представља одступање од правила да се кривични поступак може окончати пресудом само после одржаног главног претреса. У овом случају пресуду изриче истражни судија на посебном јавном рочишту после завршене истраге, а истражни судија није изузет. До пресуђења долази на много једноставнији и неформалнији начин. Овај поступак се може спровести само за кривична дела за која је прописана новчана казна као главна казна или казна затвора до пет година. У обзир долазе само кривична дела за која је вођена истрага и после истраге подигнута оптужница (не долазе у обзир кривична дела за која се спроводи скраћени поступак). Неопходно је да је окривљени, односно осумњичени истражном судији или полицији дао потпуно признање у присуству браниоца.

2.10. Посебни поступци

Законик о кривичном поступку предвиђа неколико посебних поступака:

1. *за примену мера безбедности* обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи или на слободи – према лицу које је кривично дело извршило у стању неурачунљивости или битно смањене урачунљивости;
2. *за одузимање имовиске користи* прибављене извршењем кривичног дела;
3. *за опозивање условне осуде* због тога што осуђени није вратио имовинску корист, није накнадио штету или није испунио друге обавезе које су му пресудом наложене;
4. *за пуштање на условни отпуст*;
5. *за брисање осуде, престанак правних последица осуде и мера безбедности*;
6. *за пружање међународне правне помоћи и извршење међународних уговора* – на пример, саслушање окривљеног, сведока и вештака, претрес просторија и лица, достављање аката и сл.
Напомена: за вршење послова међународне правне помоћи за територију града Београда надлежан је Први општински суд у Београду.
7. *за издавање окривљених и осуђених лица* – уколико одређена питања нису предвиђена међународним уговором или међународни уговор не постоји;
8. *за накнаду штете и остваривање других права лица неосновано осуђених и неосновано лишених слободе*;
9. *за издавање потернице* за окривљеним који се налази у бекству и објаве о појединим предметима који су у вези са кривичним делом.

2.11. Поступак према малолетницима

Кривични поступак према малолетницима (лицима која су у време извршења кривичног дела имала више од 14 а мање од 18 година, а у време покретања поступка нису навршила 21 годину) доста се разликује од поступка према пунолетним лицима. Одступања се састоје у следећем: поступак може покренути само државни тужилац (нема оштећеног као тужиоца нити приватног тужиоца); јавност је увек искључена и забрањено је без дозволе суда објављивати податке који се односе на ток поступка и одлуку; у поступку активно учествује орган старатељства; поступање је хитно; забрањено је суђење у одсуству малолетника; нико не може бити ослобођен дужности сведочења; малолетник се, по правилу, позива преко родитеља или законског заступника; обавезна је одбрана од стране адвоката ако се суди због кривичног дела за које је прописана казна затвора преко три године. Карактеристично је и да се у оквиру суда формира посебно одељење за вођење поступка према малолетницима а да се месна надлежност суда одређује првенствено према пребивалишту, односно боравишту малолетника.

2.12. Поступак за кривична дела организованог криминала

Посебне одредбе Законика о кривичном поступку примењују се на суђења за кривична дела која су резултат организованог деловања више од два лица чији је циљ вршење тешких кривичних дела ради стицања добити или моћи. Специфичност овог поступка је у томе што се као сведок може саслушати припадник (али не и организатор) криминалне организације против кога је поднета кривична пријава или се води поступак за дело организованог криминала, ако је његов исказ значајан за откривање, доказивање или спречавање других кривичних дела криминалне организације. У питању је тзв. *сведок сарадник*, који не може бити ослобођен дужности сведочења нити може ускратити одговоре на поједина питања али, у том случају не може бити гоњен за дело за које се води поступак. Такође, ако се на други начин не би могло открити, доказати или спречити овакво кривично дело, истражни судија може одобрити пружање симулованих пословних услуга, склапање симулованих правних послова и ангажовање *прикривених иследника* који се могу саслушати као сведоци.

Објављивање података који се односе на кривична дела организованог криминала: у преткривичном поступку потребно је одобрење специјалног тужиоца а у истражном поступку – одобрење истражног судије уз сагласност специјалног тужиоца. Осим тога, приликом саслушања сведока сарадника јавност је, по правилу, искључена, док се прикривени иследник саслушава тако да се не открије његов идентитет.

Вођење записника – о току главног претреса води се аудио запис који садржи целокупан ток претреса, као и записник у писаној форми у који се уносе подаци о почетку и закључењу претреса, присутним учесницима и изведеним доказима, као и решења председника већа о управљању поступком; аудио запис из става 1. овог члана транскриптује се у року од 72 часа и представља саставни део записника вођеног у писаној форми; аудио запис и транскрипт чувају се као и записник сачињен у писаној форми (чл. 15 и Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала – Сл. гл. РС бр. 42/02, 27/03 и 39/03).

2.13. Извршење кривичних санкција

Извршењу санкција приступа се када постане правноснажна одлука којом је санкција изречена и када за извршење санкција нема законских сметњи. Само изузетно, када је то законом посебно предвиђено, са извршењем санкције се може отпочети и пре него што је постала правноснажна одлука којом је она изречена. Извршење санкције се може одложити и прекинути под условима одређеним законом. Лицу према коме се извршава санкција одузимају се или ограничавају права само у границама нужним за извршење санкције, у складу са законом. О лицима према којима се извршавају санкције и притвор воде се одговарајуће евиденције, а средства за извршење санкција обезбеђују се у буџету Републике Србије.

(В)

ГРАЂАНСКИ ПОСТУПАК

(1) ПАРНИЧНИ ПОСТУПАК

Законом о парничном поступку одређују се правила поступка на основу којих суд расправља и одлучује у споровима из личних и породичних односа, из радних односа, као и из имовинских и других грађанско правних односа физичких и правних лица, осим ако су неки од наведених спорова посебним законом стављени у надлежност другог државног органа.

Правила парничног поступка примењују се субсидијарно и у другим поступцима (сходна примена ЗПП-а у извршном и ванпарничном поступку).

Правила парничног поступка примењују судови опште надлежности као и трговински судови у привредним споровима уколико посебним правилима која регулишу поступак у привредним споровима (члан 488 до 502 ЗПП-а) није што друго одређено.

Начела парничног поступка:

- **диспозиција** (подношење тужбе, повлачење тужбе, одрицање од тужбеног захтева, признање тужбеног захтева, закључење судског поравнања, улагање правног лека, повлачење или одрицање од правног лека) – странке слободно располажу захтевима које су ставиле у току парнице. Суд неће уважити располагања странка која су у супротности са принудним прописима, јавним поретком и правилима морала;
- **официјелност** – суд одлучује у границама захтева који су стављени у поступку; суд не може одбити да одлучује о захтеву за који је надлежан нити прекорачити постављени тужбени захтев;
- **усменост, јавност и непосредност** – суд одлучује на основу усменог непосредног и јавног расправљања;
- **обострано саслушање** – контрадикторност – свакој странци се пружа могућност да се изјасни о наводима и захтевима противне стране (принцип «чујмо и другу страну»);

- **материјална истина** – суд је дужан да потпуно и истинито утврди спорне чињенице од којих зависи основаност захтева;
- **расправно и истражно начело** – дужност странака је да изнесу чињенице и предложе доказе а овлашћење суда да изведе и доказе које странке нису предложиле;
- **слободна оцена доказа** – суд одлучује које ће чињенице узети као доказане по свом уверењу на основу савесне и брижљиве оцене сваког доказа засебно, свих доказа заједно, као и на основу резултата целокупног поступка;
- **процесна економија** – да се поступак проведе без одуговлачења и са што мање трошкова;
- **савесно коришћење процесним правима** – подразумева забрану злоупотребе процесних права која су им призната овим законом;
- **поучавање неукле странке** – ако странка из незнања не користи права која јој припадају, суд ће је поучити о парничним радњама које може да предузме.

Процесни субјекти

Суд – у већу суди спорове чија вредност прелази 300.000,00 динара и све статусне спорове (утврђења, радне спорове, брачне и породичне, спорове око издржавања, без обзира на вредност спора) а судија појединац суди спорове чија вредност не прелази 300.000,00 динара као и спорове ради сметања поседа. Парничне странке могу се сагласити да им судија појединац иако вредност предмета спора прелази износ од 300.000,00 динара само у имовинско-правним споровима.

Надлежност

Месна надлежност – одређује се по општем правилу према пребивалишту туженог, осим када закон прописује искључиву надлежност (као што је случај када је предмет спора стварно право на непокретности у ком случају је увек месно надлежан суд где се непокретност налази) или посебну надлежност:

- А) Код законског издржавања – надлежан је суд пребивалиште тужиоца који тражи издржавање;
- Б) За накнаду штете, надлежан је суд на чијем подручју је штета учињена;
- Ц) Ради утврђења постојања или непостојања брака, поништаја или развода брака (брачни спорови) - надлежан је суд последњег заједничког пребивалишта брачних другова;
- Д) Дете може подићи тужбу за утврђење или оспоравање очинства или материнства и пред судом где оно има пребивалиште;
- Е) У споровима против правног лица које је има пословну јединицу ван места свог седишта - надлежан је суд где је седиште пословне јединице;

Ф) Спорови из радног односа – надлежан је суд на чијем се подручју рад одвијао или је заснован радни однос.

Странке могу да се споразумеју о месној надлежности писменим споразумом ако није одређена искључива надлежност неког суда, под условом да је тај суд стварно надлежан.

Странке у поступку

Тужилац – лице које тужбом покреће парнични поступак.

Тужени – физичко или правно лице против којег је поднета тужба.

Страначка способност – способност бити странка у парничном поступку. То може бити свако физичко лице без обзира на узраст или пословну способност, као и свако правно лице уписано у регистар трговинског суда, а изузетно и поједини облици удруживања који немају својство правног лица али располажу имовином на којој се може спровести извршење, под условом да им суд посебним решењем призна својство правног лица за одређену парницу.

Парнична способност – способност за предузимање парничне радње. Изједначава се с пословном способношћу коју физичка лица стичу са пунолетством (а губе смрћу, проглашењем лица за умрло и лишењем пословне способности) а правна лица уписом у регистар трговинског суда (а губе брисањем из регистра). Лице које нема парничну способност може бити странка у поступку али парничне радње не може предузимати самостално већ једино преко заступника.

Постулациона способност – способност странке да сама предузима парничне радње, без пуномоћника, уколико је парнично способна. У нашем праву не постоји законска обавеза предузимања парничних радњи преко пуномоћника.

Заступници странака

По Закону о парничном поступку постоје две врсте заступника:

А) **пуномоћници** који заступају пословно способна лица на основу и у границама датог овлашћења – писменог пуномоћја (вољно заступање). Пуномоћник странке може бити свако пословно способно лице – лаик, стручњак или адвокат. Странка може и сама иступати пред судом, без пуномоћника;

Б) **законски заступници** – заступају пословно неспособна лица или правна лица на основу акта надлежног органа донетог на основу закона или на основу самог закона (републички јавни правобранилац као заступник државе, директор као заступник предузећа, родитељ као заступник малолетног детета).

Ц) **привремени заступник** – поставља га првостепени суд ако се покаже да би редован поступак око постављања законског заступника туженом трајао дуго па би због тога могле настати штетне последице за једну или обе странке а нарочито:

- ако тужени није парнично способан, а нема законског заступника;
- ако постоје супротни интереси туженог и његовог законског заступника;
- ако обе странке имају истог законског заступника;

- ако је боравиште туженог непознато а нема пуномоћника;
- ако се тужени или његов законски заступник, који немају пуномоћника у Државној заједници СЦГ налазе у иностранству а достављање се није могло извршити.

Може се поставити само са овлашћењем за примање писмена у случају када суд странку или њеног законског заступника који се налазе у иностранству, а немају пуномоћника у Државној заједници, позове да у примереном року поставе **пуномоћника за примање писмена** у Државној заједници а они то не учине.

Супарничари – више лица на тужилачкој или туженој страни. **Јединствено супарничарство** постоји када се предмет спора може решити на једнак начин према свим супарничарима. Нужни јединствени супарничари – сматрају се једном странком у поступку због правног односа у којем се налазе (санаследници, сувласници и др.). Уколико нису сви у тужби обухваћени на страни тужиоца или туженог таква тужба је неуредна.

Трећа лица у парници

1. Државни тужилац – има право да учествује у парници која тече међу другим лицима ако постоји сумња да једна или обе странке користе своја права у поступку да би онемогућиле примену принудних прописа о природним богатствима, да би избегле јавне финансијске обавезе или да би онемогућиле примену принудних одредаба међународног права;

2. Умешач – лице које има правни интерес да у парници која тече међу другим лицима једна од странака успе, може се овој странци придружити и предузимати парничне радње на које би та странка имала право. Главни умешач је лице које једном тужбом тужи обе странке у постојећој парници захтевајући да се заштити или утврди неко његово право на спорне ствари или праву;

3. Именовани претходник – лице на које указује тужени као држалац неке ствари или права тврдећи да ствар или право држи или користи у име тог лица, с циљем да оно уместо њега ступи у парницу;

Тужба – поднесак којим се лице обраћа суду са захтевом да му пружи правну заштиту. Може се преиначити истицањем нових захтева, повећањем захтева или тако што ће се уместо првобитно туженог тужити друго лице (објективно и субјективно преиначење).

- Тужилац тужбу може повући пре упуштања туженог у расправљање без сагласности туженог, а после упуштања туженог уз сагласност туженог;

Умешач - учествује у парници на страни било тужиоца или туженог када има правни интерес да та странка успе у парници.

Врсте тужби

- **тужба за чинидбу (обавезујућа или кондемпнаторна)** – којом се захтева да суд обавезе туженог да нешто учини или не учини односно да се од нечега уздржи (обавеза плаћања новчаног износа или предаја ствари);

- **тужба за утврђење (деклараторна)** – којом тужилац захтева да суд утврди постојање односно непостојање неког права или правног односа или истинитост или неистинитост неке исправе (утврђење права својине или ништавости уговора);
- **преображајна тужба (конститутивна)** – којом тужилац захтева промену – преображај неког правног односа (развод брака, промена одлуке о издржавању детета или о поверавању детета на чување и васпитање);

Противтужба – тужба коју тужени подноси против тужиоца у истој парници до закључења главне расправе.

ПОСТОЈАЊЕ ПАРНИЦЕ – парница почиње да тече у моменту када тужба буде достављена туженом. За разлику од тога парнични поступак је покренут када тужилац тужбу преда суду.

ЛИТИСПЕНДЕЦИЈА – забрана вођења друге парнице о истој ствари, између истих странака пред истим судом. Уколико парница већ тече тужба којом је заснована нова парница биће одбачена као недозвољена.

ПРАВНОСНАЖНО ПРЕСУЂЕНА СТВАР – забрана вођења нове парнице уколико је пред истим судом, о истој ствари, између истих странака, претходна парница правноснажно окончана. И у том случају нова тужба се одбацује као недозвољена.

ПРЕКИД ПОСТУПКА – наступа када странка умре или изгуби пословну способност а нема пуномоћника, затим у случају стечаја или рата, по сили закона или на основу конститутивног решења када суд одлучи да поступак прекине ако чека исход неког другог поступка а са разлога целисходности и економичности вођења парнице.

МИРОВАЊЕ ПОСТУПКА – наступа ако уредно позване странке не приступе у суд или приступи само тужени и предложи мировање; траје три месеца од дана када је решењем суда утврђено и у том периоду се не могу предузимати парничне радње а протеком рока од четири месеца од дана утврђеног мировања, сматра се да је тужба повучена, што се исто сматра и ако се у једној парници по други пут након наставка поступка из мировања, стекну услови за мировање.

ДОКАЗИ – свака страна је дужна да предложи извођење доказа и изнесе чињенице на којима заснива свој захтев или побија наводе друге стране. Доказују се одлучне чињенице а не доказују опште познате чињенице и чињенице које међу парничним странкама нису спорне.

ТЕРЕТ ДОКАЗИВАЊА – налог интереса једне странке. Терет подноси она странка која изнесе одређену тврдњу.

ДОКАЗНА СРЕДСТВА – увиђај, исправе, сведоци, вештаци, саслушања странака.

ТОК ПОСТУПКА

ПРИПРЕМНО РОЧИШТЕ – сврха заказивања рочишта је да се тужени изјасни о наводима из тужбе затим, да обе парничне странке предложи извођење доказа и изјасне се о предлозима за извођење доказа друге стране и да се одвоје спорне од неспорних чињеница у циљу економичности и ефикасности вођења парнице.

ГЛАВНА РАСПРАВА – фаза поступка у којој се изводе доказе тако што председник већа руководи главном расправом и усмерава је. Одлаже се ако постоји потреба да се доказни поступак допуни саслушањем сведока или прибављањем писмених доказа као и евентуалним изјашњењем друге стране везаним за предлоге истакнуте на самој главној расправи. Правило је да је главна расправа јавна а изузетак да се јавност искључује ако то захтевају интереси чувања службене, пословне или личне тајне, или интереси јавног реда или разлози морала - одлуку о искључењу јавности доноси веће које суди. У брачним и породичним споровима, јавност је искључена. Главна расправа се закључује када је предмет спора довољно расправљен да се може донети одлука.

ОКОНЧАЊЕ ПАРНИЦЕ

1. Диспозитивним радњама странака – вољом странака:

- повлачењем тужбе;
- одрицањем од тужбеног захтева;
- признањем тужбеног захтева;
- судским поравнањем – споразумом у спору које странке закључују пред судом.

2. пресудом – мериторном одлуком о тужбеном захтеву – његовој основаности или неоснованости.

Врсте пресуда

У случају када суд усвоји тужбени захтев може донети:

- обавезујућу пресуду;
- утврђујућу пресуду;
- преображајну пресуду;

Ове врсте пресуда одговарају врстама поднетих тужби. Тужбени захтев се може усвојити делимично или у целости.

- **делимична пресуда** – може се донети када суд усвоји део тужбеног захтева или неке од више постављених тужбених захтева који су «сазрели» за коначно одлучивање;
- **међупресуда** – може се донети када се одлучује само о основу тужбеног захтева али не и о његовој висини;
- **допунска пресуда** – може се донети по предлогу странке у одређеном року уколико је суд приликом претходног одлучивања пропустио да одлучи о свим постављеним тужбеним захтевима;
- **пресуда на основу признања** – може се донети када тужени призна тужбени захтев – чињеничн наводе тужбе и право тужиоца;
- **пресуда због изостанка** – може се донети ако уредно позвани тужени не дође на прво рочиште за главну расправу, иако је уредно позван, а тужбени захтев

не оспори, под условом да основаност захтева произилази из чињеница и доказа наведених у тужби;

- **пресуда по основу одрицања** – може се донети када се тужени одрекне од тужбеног захтева. Тада суд доноси пресуду којом одбија тужбени захтев, па се више не може поднети нова тужба по истој ствари између истих странака (правноснажно пресуђена ствар) за разлику од повлачења тужбе после чега се иста тужба може поново поднети.

3. решењем

- у парницама због сметања поседа решење има карактер мериторне одлуке
- о повлачењу тужбе

Решењем се иначе одлучује и о свим процесним приговорима у које спадају приговори ненадлежности суда, ненадлежности југословенског суда, стварне или месне ненадлежности, приговору литиспенденције, правноснажно пресуђене ствари или непостојању правног интереса за подношење тужбе, затим приговори неуредности тужбе или заступања (пуномоћја) или недозвољеност тужбе или недостатка страначке способности. У свим овим случајевима ради се о приговорима који се односе на процесне претпоставке за вођење парнице, које морају постојати или не смеју постојати. У осталим случајевима решењем се одлучује о управљању парницом - о трошковима вођења парнице, извођењу доказа, мировању и прекиду поступка, спајању и раздвајању парница, учешћу умешача, објективном и субјективном преиначењу тужбе као и предлогу за повраћај у пређашње стање и слично. Решења против којих је жалба дозвољена морају бити урађена у писменом отпракку са образложењем а решења против којих није дозвољена посебна жалба што су најчешће решења о руковођењу главном расправу, не морају бити писмено урађена нити садржати образложење. Решење мора бити образложено ако се њима одбија предлог странке или ако се решава о предлозима странака који су међу собом у опреци.

ПРАВНИ ЛЕКОВИ У ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ

Редован правни лек

Жалба – изјављује се против пресуде и решења донетих у првом степену, у року од 15 дана од дана пријема писменог преписа пресуде. Може се најавити телеграмом али ће се сматрати благовременом ако жалилац у року од 3 дана накнадно достави уредан поднесак препорученом пошиљком. Подноси се суду који је изрекао првостепену пресуду у довољном броју примерака за суд и противну страну а другостепени суд одлучује о жалби, по правилу, без расправе. Благовремено изјављена жалба спречава извршење пресуде односно решења против кога је изјављена.

Другостепени суд може:

- решењем одбацити жалбу као неблагоприятну, непотпуну или недозвољену;
- решењем укинути пресуду и предмет вратити првостепеном суду на поновни поступак;
- пресудом одбити жалбу као неосновану и потврдити првостепену пресуду;
- пресудом преиначити првостепену пресуду и одлучити на други начин.

Правноснажна пресуда је она која се више не може побијати жалбом због тога што је о жалби већ одлучио (одбио је као неосновану) другостепени суд или због тога што у законском року није уложена жалба.

Ванредни правни лекови

РЕВИЗИЈА – изјављује се против правноснажне пресуде донете у другом степену а у року од 30 дана од дана пријема преписа пресуде. Није дозвољена у имовинско правним споровима у којима се тужбени захтев односи на потраживање у новцу, на предају ствари или извршење неке друге чинидбе ако вредност предмета спора не прелази износ од 300.000,00 динара. Изузетно, ревизија је увек дозвољена у споровима о издржавању, у споровима о накнади штете за изгубљено издржавање услед смрти даваоца издржавања, као и у споровима из ауторског права, заштите и употребе проналазака и техничких унапређења, узорака, модела и жигова као и права на употребу фирме. Поднета ревизија не задржава ивршење правноснажне пресуде против које је изјављена. Подноси се суду који је изрекао првостепену пресуду у довољном броју примерака за суд, противну страну и јавног тужиоца надлежног за улагање захтева за заштиту законитости, а о ревизији, ревизијски суд одлучује без расправе.

ЗАХТЕВ ЗА ЗАШТИТУ ЗАКОНИТОСТИ – изјављује се против правноснажне судске одлуке од стране републичког јавног тужиоца у року од три месеца и то када се изјављује против одлуке донете у првом степену против које није изјављена жалба, од дана када се та одлука више није могла побијати жалбом а кад се изјављује против одлуке донете у другом степену против које није изјављена ревизија, од дана када је та одлука достављена оној странци којој је доцније достављена. Овај ванредни правни лек подноси државни тужилац на основу претходно поднете писмене иницијативе странака.

Захтев за заштиту законитости и ревизија су паралелна ванредна правна средства с тим што ревизија служи за заштиту субјективног грађанског права, док захтев за заштиту законитости, иако иде у прилог једне или друге странке, има шири домашај у погледу заштите правног поретка односно друштвеног интереса. Због тога, јавни тужилац у погледу услова има шире могућности за подизање захтева за заштиту законитости од могућности које су признате странкама за изјављивање ревизије.

ПРЕДЛОГ ЗА ПОНАВЉАЊЕ ПОСТУПКА – правноснажно окончани поступак, може се, на предлог странке поновити ако је: 1) при доношењу одлуке учествовао судија односно судија поротник који је по закону морао бити изузет; 2) ако којој странци незаконитим поступањем а нарочито пропуштањем достављања није дата могућност да расправља пред судом; 3) ако је у поступку као тужилац или тужени учествовало лице које не може бити странка у поступку или ако су постојали недостатци у погледу заступања; 4) ако се одлука суда заснива на лажном исказу сведока или вештака; 5) ако се одлука заснива на исправи која је фалсификована или у којој је оверен неистинит садржај; 6) ако је до одлуке суда дошло услед кривичног дела судије односно судије поротника, законског заступника или пуномоћника странке или ког трећег лица; 7) ако странка стекне могућност да употреби правноснажну одлуку суда која је раније међу истим странкама донета у истом захтеву; 8) ако се одлука суда заснива на другој одлуци суда или на одлуци неког другог органа, а та одлука буде правноснажно преиначена, укинута односно

поништена; 9) ако странка сазна за нове чињенице или нађе и стекне могућност да употреби нове доказе на основу којих је за странку могла бити донета повољнија одлука да су те чињенице или докази били употребљени у ранијем поступку. Суду се подноси у року од 30 дана с тим што је за сваку поједину тачку по којој се предлог подноси законом предвиђено од када овај рок тече. Објективни рок је 5 година од дана правноснажности одлуке а по протеку овог рока, предлог за понављање поступка не може се поднети, осим ако се понављање тражи из разлога наведених у члану 421 тачка 2 и 3. Предлог се подноси суду који је донео одлуку у првом степену и тај суд одлучује о томе да ли ће дозволити понављање поступка или ће предлог одбити.

Ако у року за изјављивање ревизије, странка поднесе предлог за понављање поступка само из разлога због којих се може изјавити и ревизија, сматраће се да је странка изјавила ревизију.

Ако странка изјави ревизију а истовремено поднесе и предлог за понављање поступка, суд ће прекинути поступак поводом предлога за понављање поступка до завршетка поступка по ревизији.

ПОСЕБНИ ПОСТУПЦИ

ПОСТУПАК ИЗДАВАЊА ПЛАТНОГ НАЛОГА

ПОСТУПАК У СПОРОВИМА МАЛЕ ВРЕДНОСТИ

ПОСТУПАК У ПРИВРЕДНИМ СПРОВИМА (ПРЕД ТРГОВИНСКИМ СУДОВИМА)

ПОСТУПАК У СПОРОВИМА ИЗ РАДНИХ ОДНОСА

ПОСТУПАК ПРЕД ИЗАБРАНИМ СУДОВИМА

ПОСТУПАК У ПАРНИЦАМА ЗБОГ СМЕТАЊА ПОСЕДА

Одредбама члана 438. – 445. Закона о парничном поступку уређен је поступак у парницама за заштиту државине. Основне карактеристике овог поступка су хитност поступања, ограничење расправљања само на претресање и доказивање последњег стања поседа и насталог сметања (искључена је могућност претресања о праву на посед, о правном основу, савесности или несавесности поседа, или о захтевима за накнаду штете) и овлашћење суда да по службеној дужности и без саслушања противне странке може одредити привремене мере које се примењују у извршном поступку, ради отклањања хитне опасности, противправног оштећења, или спречавања насиља, или отклањања ненадокнадиве штете. У парницама због сметања поседа остварује се заштита или повраћај последњег стања поседа ствари или права. Тужба којом се тражи заштита или повраћај последњег стања поседа ствари или права (тужба због сметања поседа) мора се поднети у року од 30 дана од дана када је тужилац сазнао за сметање и учиниоца. По протеку једне године од дана када је сметање настало ова тужба се не може поднети. У парницама због сметања поседа суди и одлуке доноси судија појединац, а одлуку доноси у форми решења. Против решења донетих у парницама због сметања поседа ревизија није дозвољена.

ВАНПАРНИЧНИ ПОСТУПАК

Ванпарнични поступак је регулисан Законом о ванпарничном поступку по којем судови опште надлежности поступају и одлучују о личним, породичним, имовинским и другим стварима које се по овом или другом закону решавају у ванпарничном поступку.

У ванпарничном поступку, по правилу, нема спора о праву између учесника у поступку, а када се он појави ванпарнични поступак се прекида и учесници упућују на парницу. У овом поступку суд, као државни орган обавља одређене услуге за грађане и уређује одређене односе обзиром да је држава за то заинтересована. Учесници у поступку:

- предлагач – лице по чијем предлогу је поступак покренут;
- противник предлагача – лице према коме се право или правни интерес предлагача остварује.

Ванпарнични поступак се може покренути по предлогу предлагача али и по службеној дужности (лишење пословне способности, задржавање у неуропсихијатријској установи, продужење родитељског права, расправљање заоставштине).

За разлику од парнице, странке овде не могу издејствовати мировање ни изричитом вољом, ни обостраним изостанком. Прекид поступка суд одређује поводом упућивања на парницу у којој треба да буде решено претходно питање.

У ванпарничним стварима усменост није прописана као принцип поступања. По закону, о захтевима учесника одлучује се на основу расправе само када је то изричито прописано, или када суд сматра да је одржавање рочишта потребно ради разјашњења или утврђења одлучних чињеница или целисходно из других разлога. Један случај у коме одлучивању обавезно претходи расправа на рочишту представљају стамбене ствари у којима се решава о станарском праву или о појединим овлашћењима која чине то право.

На ванпарнични поступак сходно се примењују одредбе закона о парничном поступку, ако правилима којима је ванпарнични поступак уређен или неким другим правилима није шта друго одређено.

Све одлуке ванпарничног суда имају облик решења. Рок за жалбу износи 15 дана, ако законом није другачије одређено. Суд може из важних разлога одлучити да жалба нема суспензивно дејство. Друго обележје жалбе у ванпарничном поступку састоји се у томе што она нема строго деволутивни карактер. Наиме, сам првостепени суд може поводом жалбе новим решењем преиначити или укинути своје раније решење, ако се тиме не вређају права других учесника која се заснивају на том решењу. Ако не преиначи или не укине своје раније решење, првостепени суд доставља жалбу са списима на решавање другостепеном суду. Најзад, значајну разлику у односу на парнични поступак треба видети и у томе што рок за жалбу против одлуке ванпарничног суда није строго преклузиван: првостепени суд мора и неблаговремену жалбу, коју није сам уважио, да упути суду другог степена.

Закон изричито прописује да правноснажност решења у ванпарничном поступку не спречава учеснике да свој захтев о коме је решењем одлучено остварују

у парници или у поступку пред управним органом, ако им је то право законом признато.

Правноснажно решење којим се налаже испуњење неке чинидбе у корист једног учесника од стране другог, представља извршну исправу.

ВРСТЕ ПОСТУПАКА

Уређење личних стања:

- лишења пословне способности,
- задржавање у неуропсихијатријској организацији,
- проглашење несталог лица за умрло и доказивање смрти,

Уређење породичних односа:

- продужење родитељског права,
- лишење и враћање родитељског права,
- давање дозволе за ступање у брак,

Уређење имовинских односа:

- расправљање заоставштине,
- одређивање накнаде за експрописану непокретност,
- уређење управљања и коришћења заједничке ствари,
- деоба заједничке ствари или имовине,
- уређење међе,
- судски депозит,
- састављање, чување, потврђивање и поништавање исправа.

У корпус посебних поступака ванпарничног поступка спада и регистарски поступак код Трговинских судова.

ИЗВРШНИ ПОСТУПАК

Законом о извршном поступку одређена су правила поступка по којима суд поступа ради принудног извршења судске одлуке која гласи на испуњење обавезе, као и ради обезбеђења потраживања. Одредбе Закона о извршном поступку примењују се и на принудно извршење одлуке донесене у управном или прекршајном поступку која гласи на испуњење новчане обавезе, као и на обезбеђење новчаног потраживања о коме се одлучује у управном или прекршајном поступку, осим ако је за то извршење или обезбеђење одређена надлежност другог органа.

Принудно извршење се проводи у случајевима када обавеза из правноснажне судске одлуке или одлуке другог надлежног органа није добровољно извршена у остављеном року.

Лица у извршном поступку

а) **поверилац** – лице чије се потраживање остварује или обезбеђује и по чијем предлогу се поступак извршења или обезбеђења покреће;

б) **дужник** – лице према којем се поступак извршења или обезбеђења остварује.

Извршни поступак се покреће предлогом за извршење уз који се подноси правноснажна и извршна исправа којом је утврђено потраживање повериоца (пресуда, решење, судско поравнање, веродостојна исправа – фактура, меница, обрачун камате, извод из пословних књига повериоца, или одлука страног суда).

На основу поднетог предлога за извршење суд решењем дозвољава извршење или одређује меру обезбеђења, након чега се спроводи извршење.

Одлагање извршења дозвољено је само по предлогу повериоца.

Обустава извршења уследиће по службеној дужности ако извршна исправа буде правоснажно укинута, преиначена или ако је укинута потврда о извршности.

Противизвршење се може тражити о предлогу дужника ако је извршење већ проведено, а извршна исправа укинута, преиначена, поништена или ако је измирено повериочево потраживање а решење о извршењу укинута или преиначно.

Средства извршења:

За наплату новчаних потраживања

1. продаја покретних ствари,
2. продаја непокретних ствари,
3. извршење на новчаном потраживању дужника (плата, пензија),
4. уновчење других права,
5. пренос средстава дужника са рачуна дужника на рачун повериоца (рачуни који се воде код НБЈ-ЗОП-некада СДК).

За наплату неновчаних потраживања

1. продаја или испорука покретних ствари,
2. испражњење или предаја непокретности,
3. обавеза на радњу, трпљење или нечињење,
4. враћање радника на рад,
5. уписивање права у јавне књиге и
6. деоба ствари.

Средства обезбеђења:

1. Заложно право на непокретности (хипотека) – заснива се укњижбом у земљишним књигама на непокретностима. На основу укњижене хипотеке поверилац има право да од суда захтева принудну продају заложене имовине и право да се пре других поверилаца наплати из вредности продате имовине. По споразуму се заложно право може засновати и на покретним стварима.

2. Претходне мере – одређују се на основу домаће неправоснажне одлуке која гласи на новчано потраживање, ако поверилац учини вероватном опасност да би се без тог обезбеђења осујетило или знатно отежало остварење потраживања.

3. Привремене мере – средство обезбеђења новчаног или неновчаног потраживања.

Ради обезбеђења новчаног потраживања, може се одредити свака мера којом се постиже сврха таквог обезбеђења, а нарочито:

1. забрана дужнику да располаже покретним стварима, као и чување тих ствари,
2. забрана дужнику да отуђи или оптерети своје непокретности или стварна права која су на непокретности уписана у јавну књигу у његову корист, уз упис те забране у јавну књигу,
3. забрана дужниковом дужнику да исплати дужнику потраживање или да му преда ствари, као и забрана дужнику да прими ствари, да наплати потраживање и да њима располаже,
4. налог носиоцу платног промета да дужнику или трећем лицу, по налогу дужника, ускрати са дужниковог рачуна исплату новчаног износа за који је одређена привремена мера.

- под условом да је поверилац учинио вероватним постојање потраживања и опасност да ће без такве мере дужник осујетити или знатно отежати наплату потраживања, тиме што ће своју имовину, односно своја средства отуђити, прикрити или на други начин њима располагати.

Ради обезбеђења неновчаног потраживања, може се одредити свака мера којом се постиже сврха таквог обезбеђења, а нарочито:

1. забрана отуђења и оптерећења покретних ствари на које је управљено потраживање, као и чување тих ствари,
2. забрана отуђења и оптерећења непокретности на коју је управљено потраживање, уз упис забране у јавну књигу,
3. забрана дужнику да предузима радње које могу нанети штету повериоцу, као и забрана да се изврше промене на стварима на које је управљено потраживање,
4. забрана дужниковом дужнику да дужнику преда ствари на које је управљено потраживање,
5. плаћање накнаде зараде запосленом за време спора о незаконитости одлуке о престанку радног односа, ако је то неопходно за издржавање његово и лица која је по закону дужан да издржава.

- под условом да је поверилац учинио вероватним постојање потраживања и опасност да ће се иначе остварење потраживања осујетити или знатно отежати, с тим што се ова мера може одредити и кад поверилац учини вероватним да је мера потребна да би се спречила употреба силе или настанак ненадокнадиве штете.

УПРАВНИ СПОР

Под управним спором подразумева се спор о законитости управног акта на чије покретање има право, са једне стране, појединац или правно лице, односно други овлашћени субјект ако сматра да му је управним актом повређено какво право или интерес заснован на закону, а са друге стране законом овлашћени државни орган када сматра да је управним актом повређен закон у користи појединца или правног лица, а на штету друштвене заједнице.

Постоје две врсте управних спорова: 1) спорови о поништају (законитости) управних аката и 2) спорови пуне јурисдикције.

Спор о поништају (законитости) управних аката је врста спора који се заснива против већ донетих управних аката и у овом спору суд испитује само законитост, а не и целисходност управног акта. Код ових спорова специфично је што се њихова суштина огледа у томе што се управна ствар судском пресудом не решава дефинитивно, већ уколико управни акт против кога се води управни спор буде поништен, доношење новог управног акта прелази у надлежност органа чији је акт поништен.

Спор пуне јурисдикције су врста управног спора у коме надлежни суд решава и чињенична и правна питања и његова специфичност се огледа у томе што суд не само да може поништити управни акт, већ судском пресудом дефинитивно решава управну ствар.

РЕЧНИК ПРАВНИХ ИЗРАЗА

А

АБОЛИЦИЈА – ослобођење од кривичног гоњења, немогућност да се учиниоцу кривичног дела изрекне казна;

АДВОКАТ; АДВОКАТСКА КОМОРА; АДВОКАТУРА – лице које се бави адвокатуром као својом професијом; професионална организација адвоката; самостална и независна професионална делатност чија је основна функција пружање правне помоћи;

АКТОРСКА КАУЦИЈА – претходно полагање (обезбеђење) износа парничних трошкова од стране тужиоца, којим се тужени обезбеђује у случају да тужба у целости или делимично буде одбијена. Тужени може тражити полагање акторске кауције ако је тужилац страни држављанин или лице без држављанства које нема домаће пребивалиште.

АКУЗАТОРСКИ ПОСТУПАК – историјски тип кривичног поступка који је важио у времену до V века нове ере. Овај поступак пред судом против оптуженог покреће тужилац, а објективност се постиже кроз основно правило да странке износе доказе пред суд. Положај оптуженог у овом поступку је повољнији него код било којег другог типа кривичног поступка. Карактеристике поступка су јавност, усменост и непосредност.

АМНЕСТИЈА – акт којим се поименично неодређеном броју лица даје ослобођење од гоњења, потпуно или делимично ослобођење од извршења казне, замењује изречена казна блажом казном, брише осуда или се укида правна последица осуде;

АНАЛОГИЈА – начин стварања и начин тумачења правних правила на основу сличности. Начин стварања правних правила: метод попуњавања правних празнина код кога се случај који није регулисан законом решава применом норме која регулише најсличнији случај или применом правног начела – забрањена је примена ове врсте аналогije у кривичном праву. Начин тумачења закона: закључивање на основу сличности у оквиру садржаја и смисла одређене законске одредбе – дозвољена је у кривичном праву.

АПСОЛУТНА ПРАВА – субјективна права која имају дејство према свим лицима (*erga omnes*) – као типичан права наводе се стварна права (право својине, службености и сл.).

АПСОЛУТНО БИТНЕ ПОВРЕДЕ ОДРЕДАБА ПАРНИЧНОГ ПОСТУПКА повреде процесне норме које, по правилу, доводе до укидања одлуке. Према одредбама Закона о парничном поступку разлог су за жалбу, ревизију, понављање поступка, захтев за заштиту законитости и ванредно преиспитивање правноснажне одлуке.

АПСТРАКТАН ПРАВНИ ПОСАО је такав правни посао чији се основ не види из самог посла (НПР. меница као типичан апстрактан правни посао је такав правни посао код кога се не види основ обавезивања).

АПСОЛУТНА ЗАСТАРЕЛОСТ – застарелост која наступа протеком двоструког рока законом предвиђене застарелости (и код кривичног гоњења и код извршења кривичних санкција);

АРБИТРАЖА је посебан орган коме странке поверавају решавање спора, односно уговарају њену надлежност.

АУТОНОМИЈА ВОЉЕ је једно од основних начела модерног грађанског права које подразумева да се вољом странака заснивају и регулишу њихови узајамни односи, док држава доноси правила која се примењују само уколико странке саме другачије не реше тзв. диспозитивне норме.

АУТЕНТИЧНО ТУМАЧЕЊЕ – тумачење које даје сам законодавац и које је обавезујуће;

Б

БИТНИ ЕЛЕМЕНТИ УГОВОРА су елементи неопходни за постојање уговора. Наиме уколико је постигнута сагласност између странака у погледу битних елемената уговора сматра се да је уговор закључен.

БИЋЕ КРИВИЧНОГ ДЕЛА – скуп посебних елемената једног кривичног дела на основу којих се оно разликује од свих других кривичних дела;

БЛАЖИ КРИВИЧНИ ЗАКОН – закон који је повољнији за окривљеног у односу на неки други кривични закон који се у конкретном случају може применити;

БЛАНКЕТНА КРИВИЧНА ДЕЛА – кривична дела код којих законски опис њиховог бића не садржи све елементе, већ је кривичну норму потребно допунити нормом садржаном у другом пропису (ван кривичног права);

БРАК – правом призната и законом уређена заједница живота мушкарца и жене.

БРАЧНИ СПОРОВИ су спорови који настају у вези са брачним односима или поводом њих (спорови за развод и поништај брака, за утврђење постојања или непостајања брака) и због њихове специфичности одлукују се посебним правилима, првенствено искључењем јавности.

БРИСАЊЕ ОСУДЕ ИЗ КАЗНЕНЕ ЕВИДЕНЦИЈЕ – немогућност да се по протеку законом одређеног рока подаци из казнене евиденције дају другим лицима, осим државним органима (органима унутрашњих послова, судовима и тужилаштвима);

БРИСОВНА ТУЖБА је тужба којом се тражи брисање укњижбе и повраћај у пређашње земљишнокњижно стање. У нашем праву брисовна тужба била је предвиђена Законом о земљишним књигама из 1930. године (параграфи 68-78), а те одредбе се као правила предратног права и данас примењују.

БРАНИЛАЦ – правно образовано лице које треба да допринесе заштити права и интереса окривљеног у кривичном поступку, вршећи заједно са њим функцију одбране;

В

ВАНБРАЧНА ЗАЈЕДНИЦА је животна заједница мушкарца и жене који нису закључили брак.

ВАНБРАЧНО ДЕТЕ је дете рођено ван брака или по протеку одређеног времена од престанка брака (по нашем праву протеком 300 дана од дана престанка брака)

ВАНПАРНИЧНИ ПОСТУПАК је систем правних норми које уређују поступање суда у ванпарничним правним стварима.

ВАНРЕДНИ ПРАВНИ ЛЕКОВИ су правна средства којима странке или овлашћени државни орган нападају правноснажне судске одлуке и тражи њихово укидање или преиначење. У парничном поступку то су: ревизија, захтев за заштиту законитости републичког јавног тужиоца, захтев за ванредно преиспитивање правноснажне одлуке и предлог за понављање поступка. У кривичном поступку то су: понављање кривичног поступка, ванредно ублажавање казне, захтев за заштиту законитости и захтев за испитивање законитости правноснажне пресуде;

ВАНСУДСКО ПОРАВНАЊЕ је уговор о поравнању закључен изван парничног судског поступка између лица у неком спорном или неизвесном односу, узајамним попуштањем тако да се њиме уклања неизвесност и одређују узајамна права и обавезе.

ВАСПИТНЕ МЕРЕ – врста кривичних санкција која се примењује првенствено на малолетне деликвенте, а само изузетно и на пунолетне;

ВЕШТАЧЕЊЕ – доказно средство коме се прибегава када је за утврђивање или оцену неке важне чињенице, за шта није довољно опште нити стручно правно знање судије, већ је потребно прибавити налаз и мишљење од лица које располаже потребним стручним знањем.

ВИНОСТ – психички однос учиниоца кривичног дела према учињеном делу, који се изражава кроз свест и вољу учиниоца. Виност је неопходан услов постојања кривичне одговорности учиниоца кривичног дела и нужан услов да би се према учиниоцу изрекла казна. Она обухвата умишљај и нехат.

ВИШЕСТЕПЕНОСТ ПОСТУПКА – начело кривичног поступка које подразумева преиспитивање судских одлука од стране вишег суда (по правилу првостепене судске одлуке преиспитује другостепени суд, али је у одређеним случајевима законом предвиђена и могућност преиспитивања одлука у трећем степену);

ВРЕМЕ ИЗВРШЕЊА КРИВИЧНОГ ДЕЛА – меродавно је време радње, а не и последице;

Г

ГЕНЕРАЛНА ПРЕВЕНЦИЈА – сврха кажњавања, поред специјалне превенције – да се прописивањем и изрицањем казни утиче на потенцијалне учиниоце како не би вршили кривична дела;

ГЛАВНА РАСПРАВА је фаза првостепеног парничног поступка која има за циљ прикупљање процесне грађе, односно доказа ради доношења одлуке. Главна расправа се одвија на једном или више рочишта.

ГЛАВНЕ КАЗНЕ – казне које се изричу самостално за извршено кривично дело;

ГЛАВНИ ПРЕТРЕС – фаза кривичног поступка у којој се расправља о оптужби;

ГРАЂАНСКИ ЗАКОНИК је закон којим се у потпуности уређује читава област грађанског права (стварно, облигационо, наследно, породично, понекад привредно и ауторско право). Често се назива грађанска кодификација. (Нпр. Српски грађански законик, Аустријски грађански законик, Општи имовински законик за Црну Гору).

ГРАЂАНСКО ПРАВО је грана права која регулише имовинске односе и друге друштвене појаве које су посредно или непосредно везане за имовинске односе. Грађанско право има више грана: стварно, облигационо право, наследно право, породично право, грађанско процесно право...

ГРАЂАНСКО ПРОЦЕСНО ПРАВО је грана права која се бави системом правних норми које за предмет имају грађанске судске поступке: парнични поступак, извршни поступак, ванпарнични поступак, стечајни поступак. Централно место има парнични поступак, јер је он редован, основни и општи поступак заштите повређених или угрожених субјективних грађанских права.

Д

ДЕЛИКТ у грађанском праву подразумева сваку радњу или поступак штетан по туђа имовинска или неимовинска добра, који не подразумева повреду уговора, а обавезује одговорно лица да накнади штету. (Термин за свако противправно понашање, обухвата: кривична дела, привредне преступе и прекршаје);

ДЕЛИКТ у кривичном праву – термин за противправно понашање, обухвата: кривична дела, привредне преступе и прекршаје;

ДЕЛИКТНА СПОСОБНОСТ је способност неког лица да одговара за штетне последице својих поступака – у нашем праву физичка лица стичу деликтну способност када напуне 14 година живота.

ДЕОБА је развргнуће имовинске заједнице (НПР. заједничке својине, сусвојине...) која постоји између одређених лица.

ДЕПОРТАЦИЈА – протеривање страних држављана – учинилаца кривичних дела – из земље;

ДИРЕКТНИ УМИШЉАЈ – умишљај код кога је учинилац био свестан свог дела и хтео његово извршење;

ДОКАЗ је чињеница којом се потврђује (не)постојање неке друге чињенице. Извор доказа је доказно средство.

ДОКАЗНА СРЕДСТВА су извори сазнања суда о чињеницама које су предмет доказивања.

ДОСПЕЛОСТ ПОТРАЖИВАЊА је правна ситуација у којој је поверилац овлашћен да без одлагања захтева од дужника да изврши своју обавезу, а дужник је у обавези да поступи по захтеву тужиоца.

ДОСТАВЉАЊЕ је радња суда предузета са циљем да се лице коме се достава врши упозна са садржином поднеска, позива или другог писмена.

ДОЦЊА је свако закашњење у извршењу обавезе од стране дужника, као и кашњење у реализацији права од стране повериоца.

ДОКАЗИ – сазнања садржана у доказним средствима до којих се долази доказивањем, а на основу којих се изводи закључак о постојању или непостојању одређених правно релевантних чињеница;

ДОКАЗНИ ПОСТУПАК – фаза поступка у којој суд изводи доказе на којима ће засновати пресуду;

ДРЖАВИНА је фактичка власт на ствари.

ДРЖАВЉАНСТВО је однос који означава припадност појединца одређеној држави, односно државном поретку, који са једне стране подразумева одређена права односно доступност свих грађанских, социјалних, политичких и других права које тај правни поредак познаје, а са друге стране обавезе домаћег држављанина према држави.

ДРУГОСТЕПЕНОСТ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА – начело кривичног поступка које произлази из права одређених лица да траже преиспитивање судских одлука донетих у првом степену од стране другостепеног суда, улагањем жалбе;

Е

ЕВЕНТУАЛНИ УМИШЉАЈ – умишљај код кога је учинилац наступање последице предвидео као могуће и пристао на такву последицу;

ЕКСТАБУЛАЦИЈА је једна од врсти укњижбе – брисање укњижбе или испис неког земљишнокњижног права.

ЕКСТРАДИЦИЈА – издавање окривљених и осуђених лица другој држави;

ЕКСХУМАЦИЈА – ископавање леша из земље у циљу његовог прегледа и обдукције;

EX LEGE (*по сили закона*) је израз који подразумева настанак или престанак права и обавеза непосредно на основу закона.

EX OFFICIO (*по службеној дужности*) је израз који означава обавезу или овлашћење суда или неког другог органа да предузме одређену правну или фактичку радњу.

ЕМАНАЦИЈА је стицање пословне способности пре пунолетства.

ЕТАЖНА СВОЈИНА је право својине на физички одређеном реалном делу зграде са којим правом својине је недељиво повезано право заједничке својине на заједничким деловима зграде.

Ж

ЖАЛБА – редовни правни лек чије је улагање неопходни услов за преиспитивање првостепене одлуке;

З

ЗАБЕЛЕЖБА је врста уписа у земљишне књиге којим се уписују правне чињенице које могу утицати на стицање, ограничење или губљење земљишнокњижних права (НПР: забележба спора).

ЗАБЛУДА је погрешна представа о стварности, која је у грађанском праву значајна за бројне установе НПР: савесност, државину, стицање својине од невласника...

ЗАБРАНА РЕТРОАКТИВНОСТИ – принцип по коме се на учиниоца кривичног дела примењује закон који је важио у време извршења кривичног дела, осим ако је нови закон блажи за учиниоца;

ЗАБРАНА REFORMATIO IN PEIUS – правило по коме поводом правног лека изјављеног само у корист окривљеног првостепена одлука не сме бити измењена на његову штету у погледу правне квалификације и кривичне санкције;

ЗАЈЕДНИЧКА СВОЈИНА је право својине имовина више лица на истој ствари али тако да њихови удели нису идеално нити реално одређени. Наше право познаје заједничку својину брачних и ванбрачних другова на имовини стеченој у току заједнице, заједничку својину чланова породичног домаћинства и заједничку својину власника станова на заједничким деловима зграде.

ЗАКОНИТОСТ је једно од основних правних начела које у најширем смислу подразумева обавезу суда да у својој делатности примењује само она правила која су садржана у актима који имају карактер извора права.

ЗАКОНСКИ ЗАСТУПНИК је лице које закључује правне послове и предузима друге правне радње независно од воље заступаног лица. Овлашћење за заступање се заснива на закону, општем акту правног лица, акту надлежног органа или на изјави

воље заступаног. Најизразитији пример законског заступништва јесте заступање малолетника од стране родитеља.

ЗАКОНСКО НАСЛЕЂИВАЊЕ је наслеђивање на основу одређених чињеница предвиђених законом у ситуацијама када није примењено наслеђивање по основу завештања. Чињенице на којима се заснива наслеђивање су крвно и својство по усвојењу, брак...

ЗАПИСНИК – писмена верификација предузете процесне радње од стране овлашћеног лица;

ЗАСТАРЕЛОСТ у грађанском праву подразумева немогућност повериоца да правним путем захтева од дужника да испуни обавезу по протеклу законског рока у којем је могао да захтева принудно намирење потраживања, али је то без посебних разлога пропустио да учини. Застарелост је чињеница о којој суд не води рачуна по службеној дужности.

ЗАСТАРЕЛОСТ у кривичном праву – престанак права државе на изрицање или извршење кривичне санкције протеклом одређеног времена;

ЗАХТЕВ ЗА ЗАШТИТУ ЗАКОНИТОСТИ је ванредни правни лек који на предлог странке или по сопственој иницијативи изјављује јавни (државни) тужилац.

ЗЕМЉИШНА КЊИГА је јавни регистар у који се уписују права на непокретностима, односно уписом у земљишне књиге стичу се, преносе и престају одређена права на непокретностима, при чему се у наведеним књигама евидентирају одређене чињенице од значаја за стицање, пренос и престанак тих права.

ЗЕМЉИШНОКЊИЖНИ УЛОЖАК је саставни део главне земљишне књиге. Састоји се од три листа: пописни, власнички и теретни лист.

И

ИЗВРШНА ИСПРАВА је правни акт на основу кога се може тражити и ако је затражено мора спровести принудно извршење потраживања утврђеног тим актом.

ИЗВРШНОСТ је својство судске одлуке и одлуке управног органа да се може принудно извршити у судском извршном поступку или поступку административног извршења.

ИЗДРЖАВАЊЕ је правни однос између две одређене стране у коме једна страна (поверилац издржавања) има право да захтева од друге стране (дужника издржавања) одређено давање, које се састоји у обезбеђењу средстава за задовољење основних животних потреба. Може потицати из уговора (уговор о доживотном издржавању), из једностраног правног посла (тестамент) или из других правних чињеница (брак, ванбрачна заједница, сродство).

ИЗУЗЕЋЕ је процесни институт који има за циљ да обезбеди објективност суда и подразумева законом прописане разлоге у којима судија, судија поротник, записничар или вештак морају или могу бити изузети од поступања у одређеном предмету уколико између њих и странака, односно њихових пуномоћника и

законских заступника постоји одређени однос НПР. сродство, или имају неко друго својство у поступку које би могло да утиче на њихову објективност (у истој правној ствари учествовали су у доношењу одлуке нижег суда или другог органа).

ИМОВИНА је скуп имовинских права и обавеза једног лица. По класичном схватању права некога лица (стварна, облигациона и интелектуална права) чине активу имовине неког лица, а обавезе улазе у пасиву имовине неког лица. У имовину улазе и непреносива имовинска права (право на издржавање, личне службености).

ИНКВИЗИЦИОНИ ПОСТУПАК – историјски тип кривичног поступка који је важио до Француске буржоаске револуције (1789. године) и представља потшуну супротност акузаторском поступку. Код овог поступка нису одвојене функција покретања кривичног поступка и функција пресуђења, а карактерише га писменост и тајност.

ИНСОЛВЕНТНОСТ је стање имовине дужника које подразумева да дужник не може да испуњава своје обавезе; подразумева неспособност дужника да испуњава новчане обавезе.

ИНТАБУЛАЦИЈА у земљишнокњижном систему подразумева врсту уписа у земљишне књиге, односно означава упис неког земљишнокњижног права (права својине, стварне службености, хипотеке). У тапијском систему интабулација је упис у интабулационе књиге којом се стиче заложно право на непокретности и друга права на туђој непокретности.

ИНТАБУЛАЦИОНЕ КЊИГЕ су јавне књиге у које се у тапијском систему уписује у првом реду хипотека, али и службености.

ИМОВИНСКОПРАВНИ ЗАХТЕВ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ – захтев за накнаду штете, повраћај ствари или поништај одређеног правног посла који истиче оштећени према окривљеном, а који је настао услед извршења кривичног дела;

ИМУНИТЕТ – право одређених лица које представља процесну сметњу за покретање кривичног поступка;

IN DUBIO PRO REO – “у случају сумње у корист окривљеног” - начело кривично-процесног права према коме суд, уколико није са извесношћу утврдио да одређена правна чињеница (не)постоји, мора у односу на њено (не)постојање поступити онако како је повољније за окривљеног;

ИНКВИЗИЦИОНИ ПОСТУПАК – поступак код кога нису одвојене функција покретања кривичног поступка и функција пресуђења;

ИСПРАВЕ су у парничном поступку доказна средства – писана документа о одређеним чињеницама и Закон о парничном поступку их дели на: јавне и нејавне исправе. *Јавне исправе* су оне које је у границама своје надлежности издао државни орган или јединица локалне самоуправе, предузеће или установа у вршењу јавног овлашћења које им је поверено законом или одлуком органа локалне самоуправе. *Нејавне исправе* су оне које је издао појединац, удружење грађана или државни орган ван граница своје надлежности, предузеће или установа ван вршења јавних овлашћења. Називају се још и приватне исправе.

ИСТРАГА – део кривичног поступка;

ИСТРАЖНИ СУДИЈА – судија појединац који спроводи истрагу;

Ј

ЈАВНА ДОБРА представљају ствари у јавноправном режиму. То су: путеви, воде, луке (добра у општој употреби), руде, дивљач (природна богатства), те културна добра.

ЈАВНИ (ДРЖАВНИ) ТУЖИЛАЦ – самостални државни орган чије је основно право и дужност гоњење учинилаца кривичних дела за која се поступак покреће и води по службеној дужности;

ЈАВНО ПРАВОБРАНИЛАШТВО је самостални државни орган који се стара о заштити имовинских и других интереса државе и заступа те интересе пред судовима и другим државним органима.

ЈЕДНОСТРАНИ ПРАВНИ ПОСАО је правни посао који се састоји од изјаве воље једног лица (НПР: тестамент, дереликција - тачније одрицање од права својине, јавно обећање награде)

ЈЕМСТВО у грађанском праву је средство обезбеђења потраживања, тачније одговорност трећег лица повериоцу за испуњење дужникове обавезе главног дужника, која подразумева право повериоца да у случају да дужник не испуни обавезу, а у појединим случајевима и пре него што затражи испуњење обавезе од стране дужника, да захтева испуњење доспеле обавезе дужника од јемца.. (у кривично процесном праву – мера за обезбеђење присуства окривљеног у кривичном поступку која увек гласи на новчани износ, а која се примењује само када окривљеног треба ставити у притвор или се већ налази у притвору због бојазни да ће побећи);

ЈЕМСТВО у кривичном поступку – мера за обезбеђење присуства окривљеног у кривичном поступку која увек гласи на новчани износ, а која се примењује само када окривљеног треба ставити у притвор или се већ налази у притвору због бојазни да ће побећи;

ЈУРИСДИКЦИЈА – делокруг судске власти;

ЈУРИСПРУДЕНЦИЈА – означава и судску праксу и правну науку;

К

КАЗНА – врста кривичних санкција која се изриче кривично одговорним учиниоцима кривичних дела. Она се изриче у границама прописаним законом за учињено дело, а блажа или строжија казна од прописане се може изрећи само под условима предвиђеним кривичним законом;

КАЗНЕНА ЕВИДЕНЦИЈА – евиденција о изреченим казнама, мерама упозорења и ослобођењу од казне коју води Министарство унутрашњих послова. Подаци из ове

евиденције могу се давати само органима и под условима који су одређени законом (нпр. суду и јавном тужилаштву у вези са кривичним поступком који се води против раније осуђиваног лица, органима који учествују у поступку давања амнестије и помиловања);

КАЗНЕНО-ПОПРАВНЕ УСТАНОВЕ – установе у којима се извршава казна затвора. Ове установе се деле на: казнено-поправне домове, окружне затворе и затворе (према времену трајања казне), опште и посебне (према категорији осуђеника), затвореног, полуотвореног и отвореног типа (према степену обезбеђења);

КАМАТА је накнада коју је једна страна дужна дати другој за употребу њених замењивих ствари (главнице - новца). Камата је акцесорне природе што подразумева да је везана за главни дуг, па престанком дуга престаје да тече и камата. Може бити уговорна (да произилази из уговора) или законска (када произилази из закона).

КАПАРА је акцесорна обавеза којом се дужник обавезује повериоцу да му као знак да је уговор закључен и ради обезбеђења испуњења обавезе, преда део новца или других замењивих ствари. Уговор се сматра закљученим уколико је камата дата, осим ако нешто другачије није одређено.

КВАЛИФИКОВАНА КРИВИЧНА ДЕЛА – кривична дела која представљају тежи облик неког другог, основног кривичног дела, а које поред елемената које садржи основни облик кривичног дела имају и неке друге елементе који дају тежи облик, па је услед тога за такво дело прописана тежа казна. Кривично дело може бити квалификовано тежом последицом или нарочитом околношћу;

КЛЕВЕТА је саопштавање или преношење неистинитих чињеница које могу да наруше част или углед одређеног лица.

КОДИФИКАЦИЈА је у ширем смислу свако потпуно законско уређивање једне правне области, без обзира да ли је остварено путем једног или више законских аката; у ужем смислу то је уређивање једне области права свеобухватним законом, који се још назива законик.

КОЛЕКТИВНО КРИВИЧНО ДЕЛО – карактерише га спремност, склоност учиниоца истих или истоврсних кривичних дела да понавља одређену криминалну делатност. Оваква дела се могу вршити у виду заната, занимања или из навике (нпр. надрилекарство, надриапотекарство, насилничко понашање);

КОНФЕСОРНА ТУЖБА је тужба која служи за заштиту права службености, којом тужилац права службености захтева заштиту у случају одузимања или ометања његове мирне државине.

КОНКЛУДЕНТНЕ РАДЊЕ – радње којима се воља једног лица манифестује на посредан али очигледан начин (покретима, мимиком, очигледним нечињењем);

КРАЈЊА НУЖДА – ситуација у којој једно лице да би спасило добро коме прети опасност повреди или уништи добро другог лица и томе учини кривично дело. Неће постојати кривично дело под условом да је опасност која је претила била истовремена, стварна и неискривљена, да је потицала од природних сила, животиња

или човека и да је претила било ком правном добру, а при том се опасност није могла отклонити на други начин, док учињено зло није веће од зла које је претило (основ за искључење кривичног дела и ослобађање одговорности у грађанском праву) ;

КРИВИЧНА ОДГОВОРНОСТ – кривично је одговоран учинилац кривичног дела који је урачунљив и који је кривично дело учинио са умишљајем или из нехата. За кривично дело учињено из нехата учинилац је кривично одговоран само кад то закон одређује. Постојање кривичне одговорности је неопходна претпоставка за изрицање одређених кривичних санкција, пре свега казне. Кривична одговорност (урачунљивост и виност) се може степеновати што може имати одређене импликације на плану одмеравања казне и избора кривичне санкције.

КРИВИЧНА ПРИЈАВА – најчешћи, али не и једини, извор сазнања да је учињено кривично дело које се гони по службеној дужности. Подноси се надлежном јавном тужиоцу, писмено или усмено, али су и други органи (полиција, суд, ненадлежни јавни тужилац) дужни да приме кривичну пријаву и доставе је надлежном тужиоцу;

КРИВИЧНЕ САНКЦИЈЕ – принудне мере које учиниоцима кривичних дела изричу кривични судови у кривичном поступку. Морају бити прописане законом а имају за циљ сузбијање криминалитета. Постоје четири врсте кривичних санкција: казне, мере упозорења (условна осуда и судска опомена), мере безбедности и васпитне мере;

КРИВИЧНО ДЕЛО – дело човека које је законом одређено као кривично дело, које је противправно, друштвено опасно и учињено са виношћу;

КРИВИЧНО ПРАВО – систем законских прописа којима су инкриминисана одређена понашања, предвиђене претпоставке кривичне одговорности и системи и услови изрицања кривичних санкција;

КРИВИЧНОПРОЦЕСНЕ РАДЊЕ – законом регулисане делатности учесника у кривичном поступку;

КРИВИЧНОПРОЦЕСНИ СУБЈЕКТИ (УЧЕСНИЦИ) – лица која имају одређена права или дужности у поступку (суд, тужилац, окривљени, записничар, сведоци, вештаци, тумачи...)

КРИВИЧНО ПРОЦЕСНО ПРАВО – систем законских прописа који су од значаја за вођење кривичног поступка. Његовом применом се обезбеђује реализација материјалног кривичног права;

КРИМИНАЛИТЕТ – укупност извршених кривичних дела у одређеним временским и просторним димензијама;

КРИМИНАЛНА ПОЛИТИКА – наука и вештина која се бави различитим начинима на које организовано друштво треба да одговори на криминалитет;

КРИМИНОГЕНИ ФАКТОРИ – услови и узроци криминалног понашања;

CLAUSULA INTABULANDI је изричита изјава воље земљишнокњижног претходника, односно лица чије се земљишнокњижно право укида, ограничава или оптерећује, којим пристаје на укњижбу.

Л

ЛИТИСПЕНДЕНЦИЈА постоји када се пред неким судом води парница између истих странака поводом исте правне ствари.

ЛИЧНА ПРАВА су субјективна права на личним добрима (НПР: право на живот, право на телесни интегритет, право на приватност) која права су нераскидиво повезана са субјектом права, физичким или правним лицем.

М

МАЛОЛЕТНИЦИ су лица која нису навршила 18 година живота и као непунолетна лица немају пуну и неограничену пословну способност. (у кривичном праву - посебна категорија учинилаца кривичних дела који су у време извршења кривичног дела навршили 14 година, а нису навршили 18 година (млађи малолетници 14-16, старији малолетници 16-18), а којима се од кривичних санкција могу изрећи васпитне мере и малолетнички затвор);

МАНЕ ВОЉЕ су недостатци у правном послу, изјави воље учињеној у намери да се створи, промени или угаси грађанско-правни однос. Воља подразумева свест изјавиоца о правним последицама изјаве, због чега изјава мора бити учињена слободно. Уколико воља није изјављена слободно или ако изјавилац није имао тачну представу о некој релевантној околности, говори се о манама воље, које су разлог за рушљивост правног посла. Мане воље су: претња, заблуда и превара. Основ за рушљивост уговора уколико се истакну у судском поступку у одређеном року.

МАТЕРИЈАЛНА ШТЕТА (*имовинска штета*) је умањење нечије имовине - обична штета и спречавање њеног повећања – измакла корист, изгубљена добит која се могла основано очекивати.

МЕРИТОРНА СУДСКА ОДЛУКА је одлука суда о предмету спора којом се одлучује о основаности тужбеног захтева. По правилу је мериторна судска одлука пресуда, али понекад то може бити решење (решење којим је одлучено по тужби за сметање поседа).

МЕЂУЗАКОНИ – закони који су донети после извршења кривичног дела а престали су да важе пре доношења правноснажне пресуде. Ови закони се узимају у обзир приликом одређивања блажег закона у кривичном поступку;

МЕРЕ БЕЗБЕДНОСТИ – посебна врста кривичних санкција чија је сврха отклањање стања и услова који могу утицати да учинилац кривичног дела и убудуће врши кривична дела;

МЕРИТУМ у кривичном поступку – главни предмет одлучивања у кривичном поступку – одлука о питању да ли постоји кривично дело, да ли је учинилац кривично одговоран, да ли постоје услови за изрицање кривичне санкције;

МЕСТО ИЗВРШЕЊА КРИВИЧНОГ ДЕЛА – место где је учинилац радио или био дужан да ради, као и место где је последица наступила;

МИРОВАЊЕ ПОСТУПКА је застој парничног поступка. Наступа када се обе странке пре закључења главне расправе о томе споразумеју, када обе странке изостану са припремног рочишта или рочишта за главну расправу на које су уредно позване, када обе странке на рочишту неће да расправљају, као и када једна странка која је уредно позвана изостане, а друга предложи мировање или када на дође само тужилац, а не предложи доношење пресуде због изостанка. Мировање има исте последице као и прекид поступка, осим што законски рокови не престају да теку. Поступак мирује док једна странка не предложи да се настави, који предлог се не може ставити пре него што протекне 3 месеца од дана када је наступило мировање. Уколико ниједна од странака у року од 4 месеца од дана када је наступило мировање не стави предлог за наставак поступка, сматра се да је тужба повучена.

МИРЕЊЕ БРАЧНИХ ДРУГОВА је фаза бракоразводног поступка која има за циљ да се утврди да ли има изгледа да се поремећаји у браку превазиђу. Према Закону о браку и породичним односима надлежност за мирење брачних другова подељена је између суда и органа старатељстава у зависности од тога да ли у браку има малолетне деце – када је искључиво надлежан орган старатељства или у случају када нема малолетне деце када је надлежан суд.

МЛАЂА ПУНОЛЕТНА ЛИЦА – посебна категорија учинилаца кривичних дела који су у време извршења дела били пунолетни (навршили 18 година), а у време суђења нису навршили 21 годину. Њима се под одређеним условима може изрећи васпитна мера;

Н

НАЧЕЛО ЛЕГАЛИТЕТА – основни принцип кривичног права, према коме кривично дело и кривична санкција морају бити прописани законом пре извршења кривичног дела (*nullum crimen, nulla poena sine lege*);

НАДЛЕЖНОСТ СУДА је овлашћење суда да поступа у одређеној правној ствари. Судска надлежност се дели на: стварну надлежност, месну надлежност и функционалну надлежност.

Стварна надлежност подразумева правила којима се одређује који је од судова на територији републике надлежан за поступање у одређеној правној ствари. НПР. Да ли је надлежан окружни или општински суд? Правила за одређивање стварне надлежности одређена су Законом о уређењу судова којим су одређене врсте судова у Републици Србији и њихова стварна надлежност.

Месна надлежност подразумева утврђивање који је од стварно надлежних судова надлежан за поступање у одређеној правној ствари (нпр, основно је правило у парничном поступку да је месно надлежан суд на чијој територији тужени има пребивалиште односно боравиште, док је у кривичном поступку основно правило да је месно надлежан суд на чијој територији је кривично дело извршено или покушано).

Функционална надлежност подразумева врсту надлежности којом се одређује поступање у оквиру стварно и месно надлежног суда, односно да ли је за поступање надлежност судско веће и какав је састав тог већа (да ли је трочлано или

петочлано веће, да ли је састављено само од судија или од судија и судија поротника и сл.) или је за поступање надлежан судија појединац.

НАСЛЕДНА ИЗЈАВА је изјава воље којом неко лице прихвата своје наслеђе или га се одриче. У нашем праву заоставштина се стиче моментом смрти оставиоца, што не искључује могућност лица да прихвати наслеђе или да га се одрекне. Уколико наследник не да наследну изјаву сматра се да се прихватио наслеђа.

НАСЛЕДНИ РЕД чини група лица, сродници и брачни друг оставиоца чије је наследно право одређено законом. Наследни редови постоје само код законског наслеђивања, па се зато увек говори о законском или нужном наследном реду.

НАСЛЕДНИК је физичко или правно лице које на основу законског или тестаменталног наслеђивања наслеђује оставиоца. У нашем праву физичка лица могу бити законски и тестаментални наследници, а правна лица само тестаментални наследници, са изузетком државе која може да наследи као последњи законски наследник.

НАСЛЕДНИЧКА ЗАЈЕДНИЦА настаје тренутком делације (смрти оставиоца) између свих универзалних наследника оставиоца, без обзира на основ позивања на наслеђе.

НАСЛЕДНО ПРАВО је грана грађанског права и представља скуп правних прописа који уређују наслеђивање. У субјективном смислу представља право одређеног лица да на основу објективног наследног права стекне одређена права из заоставштине оставиоца.

НАСЛЕЂЕ или заоставштина је имовина једног лица која по правилима наследног права прелази у тренутку делације са оставиоца на наследнике.

NE BIS IN IDEM – забрана поновног покретања кривичног поступка ако је кривична ствар (исти окривљени и исто кривично дело) већ правноснажно пресуђена;

НЕЗНАТНА ДРУШТВЕНА ОПАСНОСТ – основ који искључује постојање кривичног дела иако дело садржи сва законска обележја, због тога што је дело малог значаја а штетне последице су незнатне или су изостале;

НЕПОСРЕДНА ОПТУЖНИЦА – оптужница која се подиже без спровођења истраге уколико прикупљени подаци који се односе на кривично дело и учиниоца пружају довољно основа за оптужење и без спровођења истраге;

НЕХАТ – блажи облик виности од умишљаја, чија је суштина у пропуштању дужне и могуће пажње на страни учиниоца. За кривично дело учињено уз нехата учинилац је кривично одговоран само кад то закон изричито одређује;

НЕСВЕСНИ НЕХАТ – облик виности код кога учинилац није свестан могућности наступања забрањене последице, иако је према околностима и према својим личним својствима био дужан и могао бити свестан те могућности;

НЕУРАЧУНЉИВОСТ – основ који искључује кривичну одговорност због посебних својстава учиниоца кривичног дела. Неурачунљив је учинилац који или није могао да схвати значај свог дела или није могао да управља својим поступцима услед трајне или привремене душевне болести, привремене душевне поремећености или заосталог душевног развоја. Неурачунљивом учиниоцу може бити изречена само једна од две мере безбедности – обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи или обавезно психијатријско лечење на слободи;

НЕГАТОРНА ТУЖБА је тужба за заштиту права својине у случају узнемиравања, сметања власника да врши своје право. Негаторна тужба је тужба власника ствари против лица које га узнемирава у вршењу права својине.

НЕМАТЕРИЈАЛНА ШТЕТА је врста штете која настаје наношењем другоме физичког или психичког бола, односно страха. Накнада нематеријалне штете подразумева накнаду за претрпљени страх, претрпљене физичке болове и душевне болове због умањења животне активности, наружености, повреде части и угледа, смрти блиског лица...

НОВЧАНА КАЗНА – имовинска казна која се састоји у плаћању одређеног новчаног износа од стране осуђеног лица. У случају да се новчана казна не може наплатити ни принудним путем, она може бити замењена казном затвора;

НУЖНА ОДБРАНА – одбрана која је неопходно потребна да учинилац од себе или другог одбије истовремени противправни напад, при чему је учинилац својом радњом остварио елементе бића неког кривичног дела. Она искључује постојање кривичног дела уколико је напад био противправан, стваран, потицао од човека и био уперен против било ког правног добра, а одбрана истовремена са нападом, управљена против нападача и неопходно потребна за одбијање напада;

О

ОБДУКЦИЈА – преглед леша првенствено ради утврђивања узрока смрти;

ОБЕЗБЕЂЕЊЕ ДОКАЗА је радња прибављања и извођења доказа за које се претпоставља да могу бити релевантни за одлучивање о тужбеном захтеву. Поступак обезбеђења доказа се предузима пре него што би доказивање по редовном току ствари било изведено у ситуацији када постоји оправдана бојазан или опасност да се одређени докази касније неће моћи извести.

ОБИЧАЈ је неписано, опште правило понашања прихваћено од стране припадника одређене друштвене заједнице.

ОБИЧАЈНО ПРАВО је скуп правних обичаја, односно правила насталих дуготрајним упражњењем истог начина понашања који је прихваћен од стране припадника одређене друштвене заједнице, а прати их свест о правној обавезности.

ОБЈЕКАТ КРИВИЧНОГ ДЕЛА – добро заштићено кривичним правом против којег је управљено кривично дело (нпр. живот, слобода, имовина, част, углед);

ОБЈЕКАТ РАДЊЕ КРИВИЧНОГ ДЕЛА – лице или ствар према коме је управљена радња извршења кривичног дела, односно на коме се та радња мора предузети да би објекат кривичног дела био угрожен или повређен;

ОБЛИГАТОРНОСТ (ЛЕГАЛИТЕТ) КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА – дужност јавног (државног) тужиоца да предузме кривично гоњење када постоје докази да је учињено кривично дело које се гони по службеној дужности;

ОБЛИГАЦИОНИ ОДНОС је грађанско правни однос између два лица која се називају поверилац и дужник који подразумева да поверилац има право да захтева од дужника добровољно или судско испуњење обавезе, а дужник има обавезу да то испуни. Основне карактеристике тог односа су да је то правни однос између тачно одређених лица који производи правно дејство само између странака (релативно дејство), да има имовински садржај и да подразумева обавезу испуњења која се може тражити судским путем. Само изузетно постоје облигације које немају судску заштиту и до су тзв. природне или натуралне облигације.

ОБЛИГАЦИОНО ПРАВО је грана грађанског права и подразумева систем правних норми којима се уређују облигациони односи.

ОБЈЕКТИВНА ОДГОВОРНОСТ у грађанском праву (одговорност без кривице) подразумева обавезу лица да надокнади штету иако је оно није проузроковало, већ је проузроковало друго лице или нека ствар. То је одговорност родитеља или старатеља за штету које проузрокује дете, одговорност предузећа за штету коју је проузроковао радник у вршењу своје делатности, одговорност за штету од опасне ствари или опасне делатности ...

ОБУСТАВА И ПРЕКИД ЗАСТАРЕЛОСТИ – обустава застарелости се састоји у томе што за време док постоји сметња која је довела до обуставе не тече рок застарелости, а престанком те сметње застарелост наставља да тече и урачунава се у застарелост и оно време које је протекло до наступања те сметње; прекид застарелости се састоји у томе што рок застарелости почиње поново да тече а раније протекло време пре наступања прекида се не урачунава у рок застарелости.

ОБУСТАВА КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА – начин окончања кривичног поступка (због смрти окривљеног или његовог трајног душевног обољења после учињеног кривичног дела, због одустанка тужиоца од кривичног гоњења, због тога што дело које је предмет оптужбе није кривично дело, због постојања околности које искључују кривичну одговорност, ако је кривично гоњење застарело, ако је кривично дело обухваћено амнестијом или помиловањем, ако постоје друге околности које трајно искључују кривично гоњење, ако нема довољно доказа);

ОДГОВОРНОСТ ПО ОСНОВУ КРИВИЦЕ у грађанском праву (субјективна одговорност) подразумева обавезу накнаде штете коју је штетник проузроковао намерно или непажњом. Субјективна одговорност је засновна на кривици штетника и значи да је свако дужан надокнадити штету коју је проузроковао намерно или услед непажње. Услови субјективне одговорности су: настанак штете, противправност радње, узрочна веза између радње штетника и настанка штете и кривица штетника.

ОДГОВОР НА ТУЖБУ је парнична радња туженог којим се тужени изјашњава о наводима тужбе и предлаже доказе у своју корист. Уколико суд оцени да је тужбом и одговором на тужбу главна расправа довољно припремљена може заказати одмах рочиште за главну расправу, без припремног рочишта.

ОДМЕРАВАЊЕ КАЗНЕ – избор врсте и мере казне која ће бити изречена учиниоцу кривичног дела;

ОДМЕРАВАЊЕ КАЗНЕ ЗА СТИЦАЈ – за кривична дела у стицају изриче се јединствена казна која се базира на претходно одмереним, односно утврђеним казнама за свако од кривичних дела у стицају, од којих се потом формира једна казна;

ОКРИВЉЕНИ (у ужем смислу) – лице против кога је донето решење о спровођењу истраге, или је подигнута оптужница, оптужни предлог или приватна тужба;

ОКРИВЉЕНИ (у ширем смислу) – општи назив за окривљеног (у ужем смислу), оптуженог и осуђеног;

ОЛАКШАВАЈУЋЕ И ОТЕЖАВАЈУЋЕ ОКОЛНОСТИ – околности које утичу да се суд унутар законом прописаних граница казне за одређено кривично дело определи за мању или већу меру казне или блажу казну;

ОПОЗИВАЊЕ УСЛОВНЕ ОСУДЕ – изрицање казне затвора утврђене у условној осуди у случају ново учињеног кривичног дела, раније учињеног кривичног дела или неиспуњења одређених обавеза;

ОПОЗИВАЊЕ УСЛОВНОГ ОПТУСТА – извршење казне затвора у случају када учинилац за време док је на условном отпусту изврши ново кривично дело или се открије да је учинио кривично дело пре него што је условно пуштен;

ОПОРТУНИТЕТ КРИВИЧНОГ ГОЊЕЊА – изузетак од принципа облигаторности (легалитета) кривичног гоњења који представља овлашћење јавног (државног) тужиоца да не покрене кривични поступак иако постоје докази да је одређено лице учинило кривично дело, када сматра да је то целисходно (опотруно);

ОПТУЖБА – генусни појам за оптужницу, оптужни предлог и приватну тужбу – захтев овлашћеног тужиоца (државног, оштећеног као тужиоца или приватног тужиоца) упућен суду како би се против одређеног лица због основане сумње да је учинило кривично дело одржао главни претрес и донела пресуда;

ОПТУЖЕНИ – лице против кога је оптужница стала на правну снагу;

ОПТУЖНИ ПРЕДЛОГ – оптужни акт јавног (државног) тужиоца или оштећеног као тужиоца у скраћеном поступку (за кривична дела за која је прописана казна затвора до три године);

ОПТУЖНИЦА - оптужни акт јавног (државног) тужиоца или оштећеног као тужиоца у редовном кривичном поступку (за кривична дела за која је прописана казна затвора преко три године);

ОСЛОБАЂАЊЕ ОД ПЛАЋАЊА ТРОШКОВА ПОСТУПКА је институт грађанског права који подразумева да ће суд странку ослободити од обавезе накнаде трошкова парничног поступка, уколико је имовно стање странке такво, да их она не може сносити без штете по нужно издржавање своје или своје породице. Ослобођење од плаћања трошкова обухвата ослобођење од плаћања таксе, предујма за трошкове сведока, вештачења, увиђаја или судских огласа.

ОСЛОБОЂЕЊЕ ОД КАЗНЕ – право суда да учиниоцу кривичног дела, којег прогласи кривим у осуђујућој пресуди, не изрекне казну. Пресуда којом се учинилац ослобађа од казне уводи се у казнену евиденцију, а учинилац се сматра осуђиваним;

ОСТАВИНСКИ ПОСТУПАК је поступак пред судом у коме се утврђују наследноправне последице оставиочеве смрти. У том поступку утврђује се састав и вредност заоставштине, наследници, њихови наследни делови, предузимају се мере за заштиту заоставштине као што је попис и процена заоставштине, одређивање привремених мера за обезбеђење заоставштине и сл.

ОСУМЊИЧЕНИ – лице према коме је пре покретања кривичног поступка (пре доношења решења о спровођењу истраге) надлежни државни орган предузео неку радњу због постојања основа сумње да је извршио кривично дело;

ОСУЂЕНИ – лице за које је правноснажном пресудом или правноснажним решењем о кажњавању утврђено да је кривично одговорно за одређено кривично дело;

ОФИЦИЈЕЛНОСТ – начело кривичног поступка које означава да ће јавни (државни) тужилац покренути и водити кривични поступак независно од воље оштећеног;

ОЦЕНА ДОКАЗА – фаза доказног поступка која се састоји у вредновању сваког доказа појединачно и у вези са осталим доказима;

ОШТЕЋЕНИ – лице чије је какво лично или имовинско право кривичним делом угрожено или повређено. У кривичном поступку оштећени као кривичнопроцесни субјект може обављати различите функције: приватног тужиоца, оштећеног као тужиоца, потенцијалног тужиоца, сведока, подносиоца имовинскоправног захтева;

ОШТЕЋЕНИ КАО ТУЖИЛАЦ – оштећени који је стекао својство овлашћеног тужиоца тако што је преузео кривично гоњење од јавног (државног) тужиоца који није покренуо кривични поступак за кривично дело које се говори по службеној дужности или је од таквог гоњења одустао;

II

ПАРИЦИОНИ РОК је рок за добровољно извршење чинидбе који суд одређује у изреци пресуде. Истеком паричног рока наступа извршност судске одлуке или поравнања.

ПАРНИЧНА СПОСОБНОСТ је својство странке да пуноважно предузима све радње у поступку и да радње супротне стране имају дејство према њој. Према Закону

о парничном поступку парнична способност је везана за пословну способност, тако да је парнично способна она странка која има пословну способност.

ПАРНИЧНИ ТРОШКОВИ су издаци учињени током парничног поступка. Током поступка свака странка сноси трошкове које је проузроковала својим радњама, као и трошкове извођења доказа. Приликом доношења одлуке суд је у обавези да одлучи о трошковима, при чему је основно правило да трошкове поступка сноси она странка која у спору није успела.

ПОВРАТ – појава која постоји када осуђени (лице коме изречена казна, условна осуда, судска опомена или ослобођење од казне) поново изврши кривично дело;

ПОВРАЋАЈ У ПРЕЂАШЊЕ СТАЊЕ – правно средство које омогућава отклањање штетних последица насталих по учесника у поступку, пропуштањем законом прописаног рока за предузимање одређене процесне радње, дозвољавањем да ту радњу накнадно предузме, под условом да је до пропуштања рока дошло из оправданих разлога;

ПОДСТРЕКАВАЊЕ – облик саучесништва који се састоји у умишљајном стварању или учвршћивању одлуке код другог лица да изврши кривично дело, услед чега то дело и буде остварено или макар покушано;

ПОКУШАЈ – са умишљајем започето али недовршено кривично дело, фаза извршења кривичног дела за коју је карактеристичан изостанак последице кривичног дела;

ПОМАГАЊЕ - облик саучесништва који се састоји у умишљајном пружању помоћи извршиоцу кривичног дела;

ПОМИЛОВАЊЕ – акт који у форми решења, поименично одређеном лицу даје ослобођење од кривичног гоњења, потпуно или делимично ослобођење од извршења казне, замењује изречена казна блажом казном или условном осудом, одређује брисање осуде или укидање односно краће трајање правне последице осуде или мере безбедности;

ПОТЕРНИЦА – наредба органа надлежног за издавање потернице која се доставља органима унутрашњих послова ради извршења, а чији је циљ проналажење и довођење окривљеног или осуђеног лица које се налази у бекству;

ПОВЛАЧЕЊЕ ТУЖБЕ је једнострана и неопозива изјава воље тужиоца којом одустаје од захтева да суд одлучи о предмету тужбеног захтева. Након повлачења тужбе суд доноси решење којим се утврђује да је тужба повучена, с тим да тужилац има право да поново поднесе тужбу против истог лица у истој правној ствари. Повлачење је могуће делимично, смањењем тужбеног захтева или одустајем од захтева да суд одлучи о делу тужбеног захтева.

ПОВРАЋАЈ У ПРЕЂАШЊЕ СТАЊЕ је институт процесног права који омогућава странкама да отклоне негативне последице настале услед пропуштања одређене парничне радње. Да би се дозволио повраћај у пређашње стање потребно је да је странка пропустила одређену радњу и услед тога изгубила право на предузимање те радње, да постоје оправдани разлози за пропуштање, да је странка у року од 15 дана

од дана престанка разлога који је проузороковао пропуштање, од дана сазнања за пропуштање, али се повраћај може захтевати најкасније 3 месеца од дана пропуштања. Предлог за повраћај у пређашње стање по правилу не утиче на ток парнице, али суд може донети одлуку да се поступак прекине до правноснажности решења о предлогу .

ПОДНЕСАК је писмено које садржи процесне радње странака предузете ван рочишта. Под поднеском се подразумевају: тужбе, предлог за извршење, одговор на тужбу, жалба, ревизија...

ПОНАВЉАЊЕ ПАРНИЧНОГ ПОСТУПКА је ванредни правни лек који је може поднети против правноснажне одлуке суда, из разлога који су јасно одређени законом. Повреде поступка које су разлог за понављање су оне које имају карактер апсолутно битних повреда поступка. Понављање поступка се никада не може тражити због погрешене примене материјалног права.

ПОРОДИЧНО ПРАВО је грана грађанског права која подразумева систем правних норми којима се уређују лични и имовински односи између чланова породице, односно односи између лица међусобно повезаних браком, сродством, усвојењем, старатељством, ванбрачном заједницом.

ПОСЛОВНА СПОСОБНОСТ је способност неког лица да закључује пуноважне правне послове, односно да даје изјаве воље које имају грађанскоправно дејство. Према нашем праву пословна способност се стиче по правилу са навршених 18 година живота, односно пунолетством.

ПОСТУЛАЦИОНА СПОСОБНОСТ је способност неког лица, односно странке да може самостално, без пуномоћника предузимати парничне радње пред судовима, без обзира на њихов степен. У нашем праву постулациона способност претпоставља пословну способност.

ПОУКА О ПРАВНОМ ЛЕКУ је упутство које суд наводи у писмено израђеној одлуци, упозоравајући странку који правни лек може изјавити против одређене одлуке, у ком року и ком суду.

ПРАВНА ЗАБЛУДА – заблуда о противправности, односно заблуда о забрањености дела која постоји када учинилац није знао да је то што ради правно забрањено;

ПРАВНА ПОМОЋ – предузимање појединих кривичнопроцесних радњи од стране процесног органа који не води поступак, а по молби процесног органа који води поступак;

ПРАВНЕ ПОСЛЕДИЦЕ ОСУДЕ – посебан институт кривичног права до чије примене долази по сили закона, осудом на одређену казну или за одређено дело, а састоје се или у забрани стицања одређених права или у престанку, односно губитку одређених права;

ПРАВНИ ЛЕКОВИ – процесне радње овлашћених лица предузете у циљу укидања или преиначења одлуке донете у кривичном поступку, новом судском одлуком;

ПРАВНО РЕЛЕВАНТНО ЧИЊЕНИЧНО СТАЊЕ – скуп чињеница на које се непосредно примењују одредбе материјалног и процесног кривичног законодавства;

ПРАВНОСНАЖНОСТ СУДСКИХ ОДЛУКА – својство које судске одлуке стичу када се више не могу побијати жалбом или када жалба није дозвољена;

ПРЕИНАЧЕЊЕ ПРЕСУДЕ – другачије одлучивање вишег суда о главном предмету одлучивања у кривичном поступку, када су одлучне чињенице правилно утврђене, односно када није потребно утврђивање нових чињеница;

ПРЕЈУДИЦИЈЕЛНА ПИТАЊА – правна питања за чије решење је надлежан суд у другом другом поступку или неки други државни орган, а од чијег претходног решења зависи примена кривичног закона;

ПРЕКИД ЗАСТАРЕЛОСТИ - прекид тока застарелости за одређено време, чијим протеком застарелост почиње тећи изнова, а време које је протекло до прекида застарелости се поништава. До прекида долази сваком радњом надлежног државног органа предузетом у циљу гоњења учиниоца, односно у циљу извршења изречене кривичне санкције;

ПРЕКЛУЗИВНИ РОКОВИ – рокови чијим протеком учесник у поступку губи право на вршење процесне радње чије обављање закон везује за преклузивни рок;

ПРЕКОРАЧЕЊЕ ОПТУЖБЕ – последица непоштовања идентитета пресуде и оптужбе;

ПРЕСУДА – одлука којим суд одлучује у захтеву овлашћеног тужиоца, односно о постојању кривичног дела, о кривичној одговорности учиниоца и о постојању услова за изрицање кривичне санкције;

ПРЕТПОСТАВКА НЕВИНОСТИ – уставно и законско начело према коме нико не може бити сматран кривим за кривично дело док то не буде утврђено правноснажном судском пресудом;

ПРИВАТНА КРИВИЧНА ТУЖБА – оптужни акт приватног тужиоца за кривична дела за која је изричито законом предвиђено да се гоне по приватној тужби;

ПРИВИЛЕГОВАНА КРИВИЧНА ДЕЛА – кривична дела која представљају лакши облик неког другог, основног кривичног дела и то тако што поред елемената које садржи основни облик кривичног дела имају и неке друге елементе који дају лакши облик, услед чега је за њега прописана блажа казна;

ПРИПРЕМНЕ РАДЊЕ – фаза остварења кривичног дела које се врши са умишљајем, обухвата предузимање оних делатности које омогућавају, олакшавају извршење кривичног дела, односно којима се стварају услови за непосредно извршење кривичног дела;

ПРИТВОР – мера за обезбеђење присуства окривљеног и за несметано вођење кривичног поступка;

ПРОДУЖЕНО КРИВИЧНО ДЕЛО – више истоврсних кривичних дела која се због међусобне повезаности (исти учинилац, временски континуитет) посматрају као једно кривично дело;

ПРОТИВПРАВНОСТ – општи елемент сваког кривичног дела, који означава да је одређено понашање у супротности са законском нормом;

ПРОТИВТУЖБА У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ – може се поднети само ако је подигнута приватна тужба због кривичног дела увреде; подноси је окривљени против тужиоца који му је увреду нанео истом приликом;

ПУНОМОЋНИК У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ – потпуно пословно способно лице преко којег оштећени и његов законски заступник могу вршити своја права у поступку;

ПРАВНА СПОСОБНОСТ је подобност одређеног правног субјекта да буде ималац права и обавеза.

ПРАВНИ ЛЕК је радња странке или другог овлашћеног лица којом се побија судска одлука, тражи њено преиначење или укидање. Правни лекови имају контролну улогу јер омогућавају да виши суд испита начин вођења поступка и одлуку нижег суда и интересну улогу јер омогућава да се одлука суда којом је одлучено у корист једне од странака још једном преиспита. Истовремено подношење правних лекова има за последицу уједначавање судске праксе, односно заузимање ставова поводом примене или тумачења одређених правних правила.

ПРАВНО ЛИЦЕ је организација која има својство субјекта права, тј. имаоца права и обавеза (нпр. предузеће).

ПРАВНОСНАЖНОСТ је својство судске одлуке које означава да је њом на несумњив начин решен спорни правни однос.

ПРЕСУДА је одлука суда којом се мериторно и коначно одлучује о тужбеном захтеву. Доноси се, по правилу, по окончању главне и јавне расправе и њоме се решава предмет спора.

ПРЕТХОДНО ПИТАЊЕ је правно питање које је од значаја за доношење одлуке о тужбеном захтеву. Подразумева питање постојања односно непостојања одређеног правног односа условљавајућег за исход парничног поступка.

ПРИПРЕМНО РОЧИШТЕ је факултативни стадијум парничног поступка који се спроводи у циљу припремања главне расправе. По правилу се заказује пред судовима опште надлежности и не заказује у споровима из надлежности судије појединца.

ПРОТИВТУЖБА у грађанском поступку је тужба туженог против тужиоца из првобитне парнице, којом тужени истиче нови самостални тужбени захтев. Тужени има право да подигне противтужбу до окончања главне расправе по тужби тужиоца. Она је допуштена ако је противтужбени захтев у вези са тужбеним захтевом, ако захтев из против тужбе има прејудициелни карактер у односу на тужбу или ако се ради о захтевима који се могу пребити.

ПУНОМОЋЈЕ је овлашћење за заступање које властодавац даје пуномоћнику и може бити дато у писменој форми или усмено.

Р

РАДНО ПРАВО је посебна грана права која представља скуп правних норми који регулишу индивидуалне и колективне радне односе, као и односе у непосредној вези са радом.

РАЗВОД БРАКА је начин престанка брака за живота супружника из разлога и на начин прописан Законом о браку и породичним односима.

РЕКОНСТРУКЦИЈА – доказна радња која се састоји у понављању радњи или ситуација у условима под којима се према изведеним доказима догађај одиграо, ради проверавања изведених доказа или утврђивања чињеница које су од значаја за разјашњење ствари;

РЕСОЦИЈАЛИЗАЦИЈА – систем мера које се примењују према учиниоцима кривичних дела у циљу прихватања модалитета понашања који су у складу са прописаним и прихваћеним облицима понашања друштвене заједнице;

РЕХАБИЛИТАЦИЈА – процес чији је циљ да учиниоцу који је био осуђен омогући да после издржане, опрштене или застареле казне затвора или малолетничког затвора ужива сва права исти као неосуђивана лица;

РЕШЕЊЕ – судска одлука којом се, по правилу, одлучује о појединим процесним питањима, а не о кривичном предмету у целини, осим када се изриче судска опомена или васпитна мера;

РЕВИЗИЈА је ванредни правни лек који подноси странка против правноснажне пресуде, са захтевом да се пресуда укине или преиначи.

РЕДОВНИ ПРАВНИ ЛЕКОВИ су правна средства којима странке у поступку захтева укидање или преиначење направноснажних одлука суда. Изјављивање редовног правног лека има суспензивно дејство, односно одлаже правноснажност одлуке или самим тим и њену извршност. Редовни правни лекови су: жалба против пресуде и решења и приговор против платног налога.

РЕИВИНДИКАЦИОНА ТУЖБА је својинска тужба, тачније тужба власника ствари којом се тражи повраћај индивидуално одређене ствари од држаоца.

РЕЛАТИВНА ПРАВА су субјективна грађанска права која имају дејство *inter partes*, односно између тачно одређених лица и подразумевају права једног лица да од тачно одређеног лица захтева одређено понашање: предају ствари, исплату суме новца, али и уздржавање од одређеног понашања.

РЕЛАТИВНО БИТНЕ ПОВРЕДЕ ОДРЕДАБА ПАРНИЧНОГ ПОСТУПКА су повреде процесних прописа које су утицале или су могле утицати на доношење правилне и законите одлуке. За разлику од апсолутно битних повреда, ове повреде не доводе увек до укидања судске одлуке, већ само онда када суд оцени да је у

конкретној правној ствари проузроковала или је могла проузроковати неправилно или незаконито одлучивање.

РЕШЕЊЕ је врста судске одлуке којом се у парничном поступку по правилу одлучује о процесним питањим, а само изузетно мериторно решава предмет спора (НПР: у случају доношења решења о сметању поседа)

РОЧИШТЕ је време намењено усменим парничним радњама странака, на којима странке предузимају одређене парничне радње. Постоје различите врсте рочишта: припремно рочиште, рочиште за гавну расправу, рочиште за мирење брачних другова... Рочишта се одређују и у кривичном поступку ради одржавања главног претреса.

РОК је протек времена услед кога правни посао престаје или почиње да производи правна дејства: Рокови се деле на: раскидне и одложне. *Раскидни рок* је онај рок чијим протеком правни посао престаје да производи правно дејство или се престаје одређено право. *Одложни рок* је онај рок чијим протеком правни посао почиње да производи правно дејство. Рокови се рачунају на: дане, месеце и године.

РОК У ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ је временски размак за предузимање одређених радњи у поступку. Деле се на **законске** (који су одређени законом - НПР: рок за изјављивање жалбе на пресуду је 15 дана) и **судске** (они које одређује суд). По правилу законски рокови се не могу продужити и њихово пропуштање значи да се пропуштена радња више не може предузети (преклузивни рокови), док се законски рокови могу продужити и немају преклузивно дејство. У кривичном поступку такође се одређеним роковима предузимају одређене процесне радње.

С

САИЗВРШИЛАШТВО – облик саучесништва који постоји када више лица свесних заједничког деловања учествују у радњи извршења или на други начин заједнички учине кривично дело;

САУЧЕСНИШТВО – учешће више лица, свесних заједничког деловања, у извршењу кривичног дела;

СВЕДОЦИ – лица за која постоји вероватноћа да ће суду моћи да дају обавештења о некој околности од значаја за кривични поступак;

СВЕСНИ НЕХАТ – облик виности код којег је учинилац свестан да услед његовог чињења или нечињења може наступити забрањена последица, али олако држи да последица неће наступити или да ће моћи спречити њено наступање;

СИРОМАШКО ПРАВО – право окривљеног и оштећеног као тужиоца који су лошег имовинског стања да им суд, под одређеним условима, постави браниоца односно пуномоћника, чија награда и нужни издаци падају на терет буџетских средстава;

СЛОЖЕНО КРИВИЧНО ДЕЛО – облик кривичног дела код којег је једно кривично дело састављено од обележја два или више других кривичних дела (нпр. разбојништво је састављено од крађе и принуде);

СЛУЖБЕНОСТИ су стварна права на туђој ствари чији је титулар овлашћен да у одређеној мери користи туђу ствар или да захтева од власника да је на неки начин не употребљава, иако би на то имао право (НПР: право прелаза преко туђег земљишта, право прогона стоке преко тужег земљишта и сл.)

СМЕТАЊЕ ДРЖАВИНЕ је онемогућавање држаоца ствари да врши фактичку власт на ствари или узнемиравање држаоца у вршењу фактичке власти на ствари.

СОЛИДАРНА ОБЛИГАЦИЈА је облигација са више дужника или поверилаца, која подразумева да сваки дужник има обавезу да испуни дуг у целости, односно сваки поверилац да захтева испуњење целе обавезе, с тим што испуњење обавезе од једног дужника или испуњење једном од поверилаца у целости подразумева да се обавеза гаси.

СПЕЦИЈАЛНА ПРЕВЕНЦИЈА – сврха казне, поред генералне превенције – да се изреченом казном и модалитетом њеног извршења делује на учиниоца кривичног дела да убудуће не врши кривична дела;

СПОРЕДНЕ КАЗНЕ – казне које се могу изрећи само уз главну казну;

СПАЈАЊЕ ПОСТУПАКА подразумева да суд може спојити више парница које теку пред истим судом између истих лица или у којима је исто лице противник разних тужилаца или разних тужених, а у циљу заједничког расправљања, ако би се тиме убрзало расправљање или смањили трошкови.

СРОДСТВО је обичајем или правом призната веза између више лица. С обзиром на чињеницу од које потиче може бити: крвно – заснива се рођењем; тазбинско – заснива се закључењем брака; сродство по усвојењу.

СТВАРНА ЗАБЛУДА – постоји када учинилац кривичног дела у време извршења дела није био свестан неког његовог законом одређеног обележја или када је погрешно сматрао да постоје околности према којима би, да су оне стварне постојале, то дело било дозвољено (нпр. стварна заблуда постоји када одређено лице не зна да је полно заражено па вршењем обљубе зарази друго лице, или када одузима туђу покретну ствар сматрајући да је та ствар напуштена).

СТВАРНА НАДЛЕЖНОСТ – право и дужност суда да спроведе кривични поступак с обзиром да категорију кривичних предмета, односно тежину кривичних дела;

СТИЦАЈ КРИВИЧНИХ ДЕЛА – постојање више кривичних дела истог учиниоца, која нису пресуђена (за разлику од поврата), и за која се води јединствен поступак и изриче јединствена казна;

СТРАНКЕ У КРИВИЧНОМ ПОСТУПКУ – тужилац и окривљени;

СТАРАЛАЦ је лице коме је непосредно поверено да се стара о личностима, имовини, правима и интересима једног или више лица. Поставља га орган старатељства.

СТАРАТЕЉСКИ ОРГАН или орган старатељства је државни орган коме је законом поверено обављање послова старатељства.

СТАРАТЕЉСТВО је посебна заштита малолетне деце која нису под родитељским старањем или пунолетних лица која нису способна или нису у могућности да се сама старају о својој личности, правима и интересима.

СТВАР у смислу грађанског права представља део материјалне природе који се налази у људској власти и на којој постоји право својине или неко друго стварно право.

СТВАРНА ЛЕГИТИМАЦИЈА је однос парничних странака према субјективном праву због чије је заштите покренута парница. Странка је стварно легитимисана ако је учесник материјално-правног односа из ког је спор настао. Носилац права има стварну легитимацију, а носилац обавезе има пасивну легитимацију.

СТВАРНА ПРАВА су субјективна права која имају дејство erga omnes и као таква делују према свим лицима, а за свој непосредни објекат имају ствар.

СТВАРНО ПРАВО је грана грађанског права која регулише друштвене односе који за свој непосредни објекат имају ствар.

СТРАНКА У ПОСТУПКУ је субјекат који у своје име или у чије се име тражи од суда пружање правне заштите одређене садржине, као и субјект према коме се та заштита тражи. Странка може бити свако физичко и правно лица, државни (јавни) тужилац.

СУДСКА ОПОМЕНА – посебна кривична санкција која се може изрећи кривично одговорном учиниоцу кривичног дела за које је прописана казна затвора до 1 године или новчана казна, а учињено је под таквим олакшавајућим околностима које га чине особито лаким. Циљ ове санкције је да се избегне примена казне кад год то није нужно ради реализације кривичноправне заштите и када се може очекивати да ће и само упозорење довољно утицати на њега да убудуће не врши кривична дела. Извршава се самим изрицањем;

СУДСКИ ТУМАЧ – лице које посредује у споразумевању суда са учесницима поступка који не знају језик на коме се води поступак или услед неког телесног недостатка не могу редовним путем пратити одвијање кривичног поступка;

СУСВОЈИНА је право својине више лица на одређеној ствари, где једном лицу припада тачно одређени идеални удео који је изражен процентуално или разломком.

СУДИЈА је лице које професионално врши судијску функцију. Судијска функција је стална и подразумева да се судија бира на неодређено време.

СУДИЈА ПОРОТНИК је лице које непрофесионално врши судијску функцију и то може бити пунолетан држављанин Србије и Црне Горе који ужива одговарајући углед.

СУДСКА ПРАКСА у ширем смислу подразумева све пресуде и судске одлуке, док у ужем смислу подразумева истоветно решавање свих истоврсних случајева од стране свих, или бар највиших судова.

СУДСКИ ДЕПОЗИТ служи за предају новца, хартија од вредности, племенитих метала, драгоцености и других вредних предмета, ради чувања.

СУДСКО ПОРАВНАЊЕ је уговор странака у парници којим се споразумевају о целом или о делу тужбеног захтева који чини предмет спора. Закључује се у писаном облику пред првостепеним судом пред којим тече парница, које се може закључити све до правноснажности судске одлуке о предмету спора.

СУКОБ НАДЛЕЖНОСТИ настаје када суд коме је поднесена тужба или оптужни акт себе сматра ненадлежним и уступа предмет неком другом суду, а тај други сматра да је надлежан суд који му је предмет уступио или неки трећи суд. Овакав сукоб надлежности назива се *негативним сукобом надлежности*. *Позитиван сукоб надлежности* може настати када је иста тужба или оптужни акт поднета већем броју судова, који сукоб се решава применом правила о литиспенденцији.

СУПАРНИЧАРСТВО је процесна установа која подразумева да се у истој страначкој улози (тужиоца или туженог) нађе већи број лица- супарничара при чему се кумулирају захтеви који они истичу или од којих се бране.

Т

ТАПИЈА је јавна исправа у тапијском систему која ствара обориву претпоставку да је лице означено у њој сопственик непокретности.

ТАПИЈСКИ СИСТЕМ је систем који и данас постоји у нашој земљи на подручју на коме нису уведене земљишне књиге (НПР: Јужна Србија).

ТЕСТАМЕНТАРНО НАСЛЕЂИВАЊЕ је наслеђивање на основу оставиочеве воље изражене у тестаменту.

ТЕСТАМЕНТ (завештање) је законом уређен облик једностране, строго личне и опозиве изјаве воље за то способног лица којом оно одређује расподелу своје имовине у случају смрти и евентуално даје друге изјаве у вези са својом смрћу. Врсте тестаментa су: судски, алогографски, ологографски, усмени, бродски, међународни...

ТРОШКОВИ КРИВИЧНОГ ПОСТУПКА – издаци учињени поводом кривичног поступка;

ТУЖБА У ПАРНИЧНОМ ПОСТУПКУ је иницијална парнична радња тужиоца којом се покреће парнични поступак. Садржина тужбе прописана је законом. Тужилац у тужби износи све чињенице на којима заснива свој тужбени захтев, нуди доказе који потврђују истинитост изнетих чињеница и истиче свој захтев за пресуду.

У

УБЛАЖАВАЊЕ КАЗНЕ – изрицање казне испод посебног минимума казне прописаног за одређено кривично дело или изрицање блаже врсте казне од прописане, у случајевима предвиђеним законом;

УВРЕДА је недопуштена усмена или писана изјава истините садржине, гестикулација, додир тела или друга радња којом се изражава негативан вредносни суд о одређеној личности.

УВИЂАЈ – радња доказивања која се предузима када је за утврђивање неке важне чињенице потребно непосредно опажање;

УГОВОР је сагласност изјављених воља странака којом се постиже неко правно дејство, које се може састојати у заснивању, измени или престану неког правног односа.

УГОВОРНА КАЗНА је унапред одређена новчана сума или друга имовинска корист коју дужник обећа да ће платити, односно прибавити повериоцу у случају да своју обавезу не испуни или је испуни са закашњењем.

УКЊИЖБА је упис у земљишне књиге којим се стичу или губе земљишнокњижна права. У нашем правном систему укњижба представља начин стицања стварних права на непокретности.

УКИДАЊЕ ПРЕСУДЕ – стављање ван снаге пресуде нижег суда, у целости или делимично, уз враћање предмета нижем суду на поновно одлучивање;

УМИШЉАЈ – тежи облик виности који се састоји од интелектуалне компоненте – свести која обухвата значај предузете радње, и вољне компоненте којом дело треба да буде обухваћено у целини. Врсте су директни и евентуални умишљај;

УРАЧУНЉИВОСТ – елемент кривичне одговорности и неопходни услов за изрицање казне, а подразумева способност правилног расуђивања и одлучивања;

УСВОЈЕЊЕ је правом признати и уређени породични (родитељски) однос између пунолетног лица - усвојоца и туђег детета (усвојеника).

УСЛОВНА ОСУДА – посебна кривична санкција коју суд може изрећи кривично одговорном учиниоцу кривичног дела. Утврђује се казна и истовремено одређује да се она неће извршити уколико учинилац у одређеном периоду не учини кривично дело, с тим што се под одређеним условима може опозвати;

УСЛОВНИ ОТПУСТ – оптуштање осуђеног лица са издржавања казне затвора пре истека времена на које је казна изречена, које је условног карактера јер може доћи до опозива датог условног опуста;

УЧЕСНИЦИ У ПОСТУПКУ су странке и суд, који су главни учесници поступку. Њихове радње у поступку усмерене су на решавање спора који постоји међу странкама.

Ф

ФИКСНИ УГОВОР је уговор код кога је испуњење у року битан елеменат уговора, тачније уговор са строгим роком код кога су уговарачи одредили да ће уговор престати уколико обавеза не буде испуњена у одређеном року.

ФИРМА је име, назив правног лица.

ФОРМАЛНИ УГОВОР је уговор који се, према закону или споразуму, закључује у одређеном облику - форми (НПР: у писменој форми). Недостатак прописане форме повлачи ништавост уговора.

ФУНКЦИОНАЛНА НАДЛЕЖНОСТ – односи се на поделу послова у оквиру стварно и месно надлежног суда - да ли ће у конкретном случају бити надлежан суд у инокосном саставу: истражни судија, судија појединац, председник већа, председник суда; или судско веће: претресно или ванпретресно;

Х

ХИПОТЕКА је заложно право на непокретности на основу кога хипотекарни поверилац може наплатити своје потраживање из вредности непокретне ствари на којој је заснована хипотека (уколико дужник не испуни своју обавезу на време, односно у року). Хипотекарни поверилац има предност у односу на остале – обичне повериоце.

Ц

ЦЕСИЈА је уступање потраживања трећем лицу, тачније прелазак потраживања са дотадашњег повериоца на одређено друго лице на основу њиховог међусобног уговора, док дужник остаје исти. Пристанак дужника по правилу није потребан.

Ч

ЧАСТ је скуп моралних вредности, односно лично добро које човек има као припадник одређеног друштва, тачније мишљење које одређено лице има о себи као припаднику одређене друштвене заједнице чије вредности прихвата.

ЧЕК је хартија од вредности којом њен издавалац даје налог другом лицу (организацији код које држи новчана средства) да трећем лицу које је корисник чека исплати одређени новчани износ означен у чеку.

Ш

ШТЕТА (појам) је извор облигације која настаје између лица одговорног за смањење имовине или онемогућавање њеног повећања или наношења физичког или психичког бола или страха и оштећеног лица.

АДРЕСАР ПРАВОСУДНИХ ОРГАНА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

УСТАВНИ СУД

Београд, Немањина 26

Телефони: 011/681-675; 3616-371 и 3616-372; (председник)

ВРХОВНИ СУД СРБИЈЕ

Београд, Немањина 22-24

Телефони: 011/3616-567 и 3613-734

ВИШИ ТРГОВИНСКИ СУД

Београд, Немањина 24-26

Телефон: 011/3616-556

РЕПУБЛИЧКО ЈАВНО ТУЖИЛАШТВО

Београд, Немањина 22

Телефони: 011/3616-305 и 3613-734

РЕПУБЛИЧКО ЈАВНО ПРАВОБРАНИЛАШТВО

Београд, Немањина 24-26

Телефони: 011/3616-541 и 3613-734

МИНИСТАРСТВО ПРАВДЕ

Београд, Немањина 22-26

Телефони: 011/3616-548 и 3616-309

АДВОКАТСКА КОМОРА СРБИЈЕ

Београд, Моше Пијаде 13/II

Телефон: 011/3239-805

АДВОКАТСКА КОМОРА БЕОГРАДА

Београд, Моше Пијаде 13/II

Телефон: 011/3239-805

ТРГОВИНСКИ СУД

Београд, Масарикова 2

Телефони: 011/3618-155; 681-866

ОКРУЖНИ СУД

Београд, Савска 17а

Телефони: 011/3601-400; 3601-401

ОКРУЖНО ЈАВНО ТУЖИЛАШТВО

Савска 17а

Телефони: 011-3601-400; 3601-401

ПРВИ ОПШТИНСКИ СУД

ПРВО ОПШТИНСКО ЈАВНО ТУЖИЛАШТВО

Београд, Савска 17а
Телефони: 011-3601-400; 3601-401

Београд, Савска 17а
Телефони: 011/3601-400; 3601-401

ДРУГИ ОПШТИНСКИ СУД
Београд, Савска 17а
Телефони: 011-3601-400; 3601-401

ДРУГО ОПШТИНСКО ЈАВНО ТУЖИЛАШТВО
Београд, Савска 17а
Телефони: 011/3601-400; 3601-401

ТРЕЋИ ОПШТИНСКИ СУД
Тимочка 15
Телефон: 011/458-450

ТРЕЋЕ ОПШТИНСКО ЈАВНО ТУЖИЛАШТВО
Београд, Тимочка 15
Телефон: 011/458/122

ЧЕТВРТИ ОПШТИНСКИ СУД
Михајла Пупина 16
Телефон: 011/699-526

ЧЕТВРТО ОПШТИНСКО ЈАВНО ТУЖИЛАШТВО
Булевар Михајла Пупина 16
Телефон: 011/3190-207

ПЕТИ ОПШТИНСКИ СУД
Устаничка 14
Телефон: 011/457-823

ПЕТО ОПШТИНСКО ЈАВНО ТУЖИЛАШТВО
Устаничка 14
Телефон: 011/457-823

ОПШТИНСКИ СУД У ЛАЗАРЕВЦУ
13. Пролетерске бригаде 42
Телефони: 011/8123-167; 8123-277

ОПШТИНСКИ СУД У МЛАДЕНОВЦУ
Јанка Катгића 6
Телефони: 011/8221-165; 8221-140

ОПШТИНСКИ СУД У ОБРЕНОВЦУ
Вука Караџића 74
Телефон: 011/8720-174

ОПШТИНСКИ СУД У СОПОТУ
Космајска 5
Телефон: 011/8251-197

ГРАДСКЕ СУДИЈЕ ЗА ПРЕКРШАЈЕ
Београд, Тимочка 14
Телефон: 011/407-535

ГРАДСКО ВЕЋЕ ЗА ПРЕКРШАЈЕ
Београд, Тимочка 14
Телефон: 011/407-535

ОКРУЖНИ ЗАТВОР У БЕОГРАДУ
Бачванска 14
Телефон: 011/412-751

ГРАДСКО ЈАВНО ПРАВОБРАНИЛАШТВО
Тиршова 1
Телефон: 011/688-655

ПРЕГЛЕД ПОСЕБНИХ НАДЛЕЖНОСТИ ОПШТИНСКИХ СУДОВА

ЗА ТЕРИТОРИЈУ ГРАДА БЕОГРАДА

Надлежни општински суд	Послови које врши надлежни општински суд	Територија града, односно општинских судова за које обавља послове надлежни општински суд
Први општински суд у Београду (општине Палилула и Стари град)	Међународна правна помоћ, поступање по замолницама редовних судова, вођење кривичних поступака према малолетним лицима	Територија града Београда. Први, Други, Трећи, Четврти и Пети општински суд (општине Барајево, Вождовац, Врачар, Гроцка, Звездара, Земун, Нови Београд, Палилула, Раковица, Савски венац, Стари град и Чукарица)
Други општински суд у Београду (општине Раковица, Савски венац и Чукарица)	Земљишнокњижне ствари	Први, Други, Трећи, Четврти и Пети општински суд (општине Барајево, Вождовац, Врачар, Гроцка, Звездара, Палилула, Раковица, Савски венац, Стари град, и Чукарица)
Трећи општински суд у Београду (општине Земун и Нови Београд)	Предмети извршења кривичних санкција	Територија града Београда. Први, Други, Трећи, Четврти и Пети општински суд (општине Барајево, Вождовац, Врачар, Гроцка, Звездара, Земун, Нови Београд, Палилула, Раковица, Савски венац, Стари град и Чукарица)
Четврти општински суд у Београду (општине Земун и Нови Београд)	Предмети извршења	Први, Други, Трећи, Четврти и Пети општински суд (општине Барајево, Вождовац, Врачар, Гроцка, Звездара, Земун, Нови Београд, Палилула, Раковица, Савски венац, Стари град и Чукарица)
Пети општински суд у Београду	Предмети парничних ствари, издавања платних налога и спорови који настају поводом приговора изјављених против платних налога	Први, Други, Трећи, Четврти и Пети општински суд (општине Барајево, Вождовац, Врачар, Гроцка, Звездара, Земун, Нови Београд, Палилула, Раковица, Савски венац, Стари град и Чукарица)